

NÁDASDY ACADEMY NÁDASDY AKADÉMIA

NÁDASDY AKADÉMIA SZIMPÓZIUMOK 2004-BEN
A NÁDASDY ALAPÍTVÁNY RENDEZVÉNYEI

1. kötet

**ÖKOLÓGIAI
GAZDÁLKODÁS ÉS A JÖVŐ**

Volume 1

**ORGANIC AGRICULTURE -
THE FUTURE IN HUNGARY**

NÁDASDY ACADEMY SYMPOSIA IN 2004
ORGANISED BY THE NÁDASDY FOUNDATION

TARTALOM

Előszó

Foreword

Agrár-környezetgazdálkodás és vidékfejlesztés az európai unióban és hazánkban

A föld nemcsak a mezőgazdaság ügye, hanem a nemzetvédelmi stratégia alapja

Agrár-környezetgazdálkodás: a jövő mezőgazdasága - a mezőgazdaság jövője

Az élelmiszerbiztonság szerepe egyes zoonózisok elleni küzdelemben

Az ökológiai gazdálkodás közgazdasági és birtoktervezési kérdései

Hagyományos állatfajaink, mint az ökogazdálkodás alapjai

Az ökológiai gazdálkodás magyarországi helyzete és perspektívái

Ökológiai állattartás és élelmiszerminőség

A biokultúra szövetség

Az ökológiai termékek kereskedelme, piaci helyzete és kilátásai

Egy jól működő esettanulmány

A Nadasdy Akadémia „Ökológiai gazdálkodás és a jövő” című konferenciájának ajánlásai

The English summaries of all presentations

Impresszum

Előszó

A Nádasy Akadémia Nádasy-ladányban, a Nádasy-kastélyban 2004-ben már a hetedik évadjának rendezvényeit tartotta meg. Amikor 2000-ben a *Társadalom öt pillére* elnevezéssel került sor nagyszabású szimpóziumra, ahol a magyar szellemi élet vezető egyéniségei fejtették ki álláspontjukat, egyetértve az Alapítvány elnökének, Nádasy Ferencnek a koncepciójával, egyúttal meghatároztuk azokat a főbb területeket is, amelyekre a Nádasy Akadémia tevékenysége során összpontosítani kíván. Ezek a következők: *I. Természet és környezet, II. Kultúra és művészet, III. Tudás és oktatás, IV. Egészség, megelőzés, orvoslás, V. Gazdaság, termelés és fogyasztás.*

Az azóta eltelt időszakban a Nádasy Akadémia e nagy témakörökből választotta ki rendezvényei, szimpóziumai tematikáját úgy, hogy napirendre tűzte a mai társadalom néhány égető kérdését és törekedett arra, hogy - ismét csak az egyes szakterületek kiemelkedő művelőinek bevonásával - minél szélesebb körökhöz juttassa el a problémák megfogalmazását és a lehetséges megoldásokat, amelyeket az előadók foglalmaztak meg.

Az Akadémia és a Nádasy Alapítvány hagyományainak megfelelően ez alkalommal is közreadjuk az évadban elhangzott előadásokat. Sorozatunk most megjelenő két kötete a következő szimpóziumok anyagait tartalmazza:

I. Ökológiai gazdálkodás és a jövő: 2004. június 19. (első kötet)

II. a Általános és közéleti műveltség: egészségvédelem mint környezetünk része: 2004. július 24. (második kötet)

II. b Egyén és társadalom: a bizalom helyreállítása: 2004. augusztus 7. (második kötet)

Azért választottuk az első témát, mert úgy ítéljük meg, hogy a mai magyar társadalom egyik legerősebb gondját a mezőgazdaság jövője jelenti. (A problémák és a megoldások a világ sok részén azonosak, kivéve a nagy és igen szegény harmadik világot.) Ez az első olyan év, amikor hazánk már az Európai Unió tagja, és újonnan csatlakozott államként rá a Közös Mezőgazdasági Politika támogatásait csak fokozatosan terjesztik ki. Versenyhátrányban vagyunk, a mezőgazdaságból élő családok százezreit fenyegeti a tönkremenés, a földtulajdon elvesztése. Rossz tendenciák máris érvényesülnek, egyebek között az, hogy a föld külföldi tulajdonba kerül, vagy kevesek kezén koncentrálódik. Ezért az Akadémia a Szent István Egyetemmel közösen rendezte meg első szimpóziumát, ahol kiváló szakértők ismertették az Európai Unió agrártámogatási rendszerét, a földtulajdonra vonatkozó jogszabályokat, illetve azok módosításának szükségességét, továbbá *felvázolták a magyar mezőgazdaság versenyképességének megőrzését jelentő ígéretes utat, az ökológiai gazdálkodás elterjesztését, amit mi a legjobb alternatívának tartunk.* Öröndetes, hogy ez a folyamat már hosszabb ideje tart és nem csupán a mezőgazdaság megmentésének lehetséges útja, hanem az egészséges táplálkozás terjedését is segíti. Fontos szempont, hogy a mezőgazdaság nem csupán élelmiszer- és nyersanyagtermelést jelent, hanem egyúttal közösségeket, azok kultúráját, *munkaalkalmakat, tájvédelmet, életmódot is, amit kötelességünk védelmezni nemcsak saját magunk, hanem utódaink érdekében is.*

A Nádasy Akadémia szellemiségének megfelelően és az év első szimpóziumához kapcsolódva került sor a második rendezvényre, amely az egészségvédelmet környezetünk részeként értelmezte. A téma aktualitását mi sem bizonyítja jobban, mint a soha nem látott nagy létszámú résztvevő jelenléte. Rangos előadók foglalkoztak az egészségvédelemmel, azzal, hogy a modern életmód sok tekintetben veszélyezteti az emberek egészségi állapotát, hogy szükséges, égetően és sürgetően szükséges megteremteni az iskolai egészségnevelést szervezett formában. Az

emberek figyelmét fokozottan az egészséges étkezésre, magatartási formákra és a megelőzésre kell irányítani, mert nem elegendő az egészségügy reformja, ha az állampolgár a saját egészsége iránt nem érez felelősséget. Az előadásokból és a hozzászólásokból kirajzolódott a szimpózium eredeti eszmei törekvése: jóval többről van szó, mint egészségügyről, vagy „betegügyről”, egy nemzet egészséges gondolkodása, a jövő nemzedékei iránti elkötelezettsége, szellemi megújulása, mentális megerősödése szükséges ahhoz, hogy az emberek fizikai állapota lassanként javuljon. Vannak már jó kezdeményezések, de a javuló tendenciák még megerősítésre várnak, mind az államnak, mind a civil szervezeteknek és az egyénnek is sokat kell tennie azért, hogy a magyar társadalom egészségesebbé váljon.

A társadalom fizikai állapotát nagymértékben befolyásolja a szellemi állapota is. Ezért foglalkozott a harmadik szimpózium a bizalom kérdésével. Elméleti előadások hangzottak el a bizalom fogalmáról, arról, hogy miképpen rendült meg a bizalom a gondolkodás története során, mit jelent a bizalomhiány a társadalom - a gazdaság, a politika, a család - életében, és hogyan lehetne elősegíteni a bizalom megerősítését. A szélesen értelmezett környezet része a társadalmi környezet is, amelynek elengedhetetlen eleme a bizalom, és nem pótolhatják jogszabályok, őrző-védő szolgálatok, biztonsági záruk és önvédelmi fegyverek. A lelki egészséghez hozzátartozik a bizalom egymás, a munkatársaink, családtagjaink, a szolgáltatók, a kereskedelem, az állami intézmények iránt. A bizalom megerősítését kis közösségekben kell elkezdenünk, civil szerveződésekben, míg lassanként újra életünk természetes részévé válik és elterjed a társadalom nagyobb egységeiben is.

Az elhangzott előadások megerősítették az Akadémia korábban hangoztatott meggyőződését, hogy csak a külső (*environment*) és a belső világok (*invironment*) harmóniájával teremthető meg a biológiailag és szellemileg-lelkileg emberhez méltó élet. Célunk, hogy a szimpóziumokon elhangzottak hozzájáruljanak az országban megindult és észlelhető pozitív változások előmozdításához, a negatív folyamatok és jelenségek felismeréséhez és orvoslásuk felkutatásához.

A három szimpóziumon elhangzott 27 előadás és két hozzászólás anyagát adjuk most közre két kötetben azzal, hogy a Nádasy Akadémia következetesen érvényesítette eredeti koncepcióját, a környezet és a művészet összekapcsolását. *Idén harmadszor rendeztük meg a Vonósnégyes Párbeszéd a Természetben című kamarazenei fesztiválunkat.* Ezen felül minden rendezvény befejezésekként koncertek hangzottak el, ahol az Akadémia alkalmat adott számos fiatal művésznek a bemutatkozásra.

Reméltük, hogy következő évadjaink rendezvényeit hamarosan már a teljesen megújult Nádasy-kastélyban tarthatjuk meg. A felújítás reménysége azonban ez alkalommal szertefoszlott: nem sikerült az Európai Unió által folyósított támogatásokból pályázati úton elnyernünk a szükséges forrásokat. Meggyőződésünk azonban, hogy a későbbiekben az akadályok elhárulnak a Nádasy Akadémia fejlesztése elől és néhány éven belül a *teljes egészében rekonstruált kastély adhat otthont a XXI. századhoz méltó sokoldalú tudományos és kulturális tevékenységnek, amelynek részletes programja készen áll és várja a megvalósítás lehetőségét.* Addig is arra törekszünk, hogy a következő évadokban is hasonlóan sikeres szimpóziumokat rendezzünk, amelyek társadalmunk legaktuálisabb kérdéseit vizsgálják és keresik a megoldást, azt, hogy miképpen segíthetünk az immár európai uniós Magyarországnak a fejlettebb tagokhoz történő mielőbbi felzárkózásában. Meggyőződésünk, hogy a társadalom öt pillére ma is ugyanaz, mint amit 2000-ben meghatároztunk. Megszilárdításukon kívánunk a jövőben is munkálkodni és a megoldások terjesztésében ezek a kiadványok fontos szerepet játszanak.

Nádasy Ferenc, a Nádasy Alapítvány kuratóriumának elnöke

Foreword

In 2004 the Nádasy Foundation already held the events of its seventh season at the Nádasy Castle of Nádasszék. When in 2000 a major symposium was held under the title *The Five Pillars of Society*, where the leading personalities of Hungarian intellectual life expounded their stand, *agreeing with the concept of the President of the Foundation Ferenc Nádasy, we defined those major fields on which the Nádasy Academy wishes to focus its activities. They are the following: I. Nature and Environment; II. Culture and Art; III. Knowledge and Education; IV. Health, Prevention, Healing; V. Economy, Production and Consumption.*

Since that time the Nádasy Academy has been selecting the themes of its events and symposia from among those major fields when putting some burning issues of the present society on its agenda, and it has been trying to disseminate the possible solutions suggested by the presenters, who have been once again invited from among the outstanding representatives of the various areas.

In keeping with the traditions of the Academy and the Nádasy Foundation, we again publish the presentations of the year. The two newly published volumes of our series contain the material of the following symposia:

I. Organic Agriculture - The Only Alternative for Hungarian Agriculture 19 June 2004.
(Volume 1)

II/a General Culture and Public Life: The Protection of Health as Part of Our Environment
24 July 2004. (Volume 2)

II/b Individual and Society - the Restoration of Confidence 7 August 2004. (Volume 2)

The first topic was chosen because we are of the view that it is the future of agriculture that is one of the most pressing problems of the present Hungarian society. *(The problems and solutions are similar in many parts of the world excluding the large and very poor third world.)* This is the first year when our country is already a member of the European Union, and as a newly acceded state the subsidies of the Common Agricultural Policy would only be gradually extended over it. We are in an adverse competitive situation; hundreds of thousands of families living on agriculture are threatened by bankruptcy and the loss of land ownership. Bad tendencies are already at play, including the acquisition of land by foreign owners, or the concentration of landed property in the hands of a few. Therefore the Academy organised the first symposium jointly with the Szent István University. Eminent experts spoke about the system of agricultural subsidies of the European Union, the legal norms concerning land ownership, and the need for their modification, further on *a promising way representing the preservation of the competitiveness of Hungarian agriculture, namely the spread of organic agriculture was outlined as an alternative deemed the best by us.* It is a welcome fact that this process has been an ongoing one for quite some time and it is not only a possible way of salvaging agriculture but it also promotes the spread of healthy nutrition. It is an important point that agriculture does not only mean the production of food and raw materials, but also communities, their culture, *job opportunities*, the preservation of landscape, and a way of life, the protection of which is our duty not only in the interest of ourselves but of our descendants as well.

The second event was organised in keeping with the spirit of the Nádasy Academy and connected to the first symposium of the year, interpreting the protection of health as part of our environment. Nothing proves the topicality of the theme more than the presence of an unprecedented number of participants. Eminent presenters dealt with the protection of health, with the fact that the modern way of life endangers the health condition of people in many

ways, and it is necessary, pressing and urgently needed to establish health education as part of the school curriculum in an organised form. People's attention should be gradually directed towards healthy food, behavioural forms and to prevention, for the reform of healthcare is not enough if the citizen does not feel responsible for his own health. The presentations and comments outlined the original ideological objective of the symposium: there is much more to it than healthcare, or 'patient care', it is the healthy thinking of a nation, its commitment to the future generations, its intellectual renewal and growing mental strength that are needed to the gradual improvement of people's physical condition. There are already good initiatives, but tendencies of improvement still await corroboration; the state as well as civic organisations and the individual have to do a great deal to make Hungarian society healthier.

The physical condition of the society is to a large extent influenced by its mental state as well. This is why the third symposium focused on the issue of trust. Theoretical presentations dealt with the concept of trust; discussed how trust has diminished during the course of history and continues to do so, what the lack of trust means in the life of society, in the economy, politics and the family, and how the strengthening of trust could be promoted. Social environment is part of the environment broadly understood, and trust is its indispensable element; it cannot be substituted by legal norms, bodyguards, safety locks and guns for self-defence. Trust in each other, in our associates, family members, service providers, in commerce and in state institutions is part of psychological health. The strengthening of trust should begin in small communities, in civic organisations, until slowly it again becomes a natural part of our life and would spread in the bigger units of society as well.

The presentations given have confirmed the conviction of the Academy stated earlier that it is only with harmony between the external (*environment*) and internal (*invironment*) worlds that life worthy of man biologically and intellectually as well as spiritually can be created. It is our aim that the thoughts expressed by the presentations may contribute to the promotion of positive changes that can be sensed in the country, to the recognition of negative processes and phenomena, and to a quest for their remedy.

The 27 presentations given at the three symposia and two comments are published in two volumes suggesting that the Nádasdy Academy has consistently asserted its original concept of linking environment and art. *This year we organised our chamber music festival entitled Dialogue of String Quartets in Nature for the third time.* In addition concerts were held at the end of every event where the Academy offered opportunities to young musicians to present themselves to the audience.

We hope that the events of our coming seasons would be soon held in the completely renewed Nádasdy Castle. The hope of restoration, however, vanished this time: we failed to acquire the necessary resources by a bid for subsidies allocated by the European Union. It is our conviction that later on the obstacles would disappear in the way of the development of the Nádasdy Academy and in a couple of years *the fully restored Castle may house many-sided scientific and cultural activities that would be worthy of the 21st century, as its detailed programme is ready and awaits the opportunity of realisation.* Until then we make efforts to organise similarly successful symposia, studying the most topical issues of our society and looking for solutions in the coming seasons as well, in order to see how we can help Hungary, already an EU Member State, to catch up early with the more developed members. It is our conviction that the five pillars of the society remain the same as defined in the year 2000. We wish to work on their corroboration in the future as well, and our present publications play an important role in spreading solutions.

Ferenc Nádasdy, President of the Board of the Nádasdy Foundation

Agrár-környezetgazdálkodás és vidékfejlesztés az Európai Unióban és hazánkban

*Ángyán József, egyetemi tanár, intézetigazgató,
Szent István Egyetem, Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet*

A mezőgazdaság és a parasztság - tán a válsághangulat közepette meglepőnek tűnik a kijelentés - a nemzeti jövedelemhez való kimutatott hozzájárulásánál és látszólagos foglalkoztatási, statisztikai arányánál lényegesen nagyobb szerepet játszik EU-csatlakozásunk sikerében vagy kudarcában, általánosabban a vidék és az egész magyar társadalom sorsának alakulásában. Tragikus következményei lennének annak, ha ez - az agrárszakmai, szakmapolitikai elit, a gazdatársadalom, de az egész magyar társadalom körében - időben nem tudatosulna. Ezt a tisztázó, megismerési folyamatot - jöllehet a 24. óra utolsó percében, de - szeretném néhány gondolattal elősegíteni, igyekezve európai összefüggésekben érinteni az agrár-környezetgazdálkodás, agrár- és vidékfejlesztés, vidék- és nemzeti fejlesztés kapcsolatait, lehetséges irányait, eszközeit, várható hatásait.

1. Bevezető gondolatok

A mezőgazdaság mindig is több volt, mint egyszerű árutermelő ágazat. Az élelmiszerek és nyersanyagok előállításán túl egyéb feladatokat is ellátott, tájat, élővilágot, talajt, vizet, környezetet is „termelt”, és munkát, megélhetést adott a vidék embere és közösségei számára. Ez ma sincs másképpen. Néhány évtizedes agráriparosítási, termésmaximalizálási kitérő után ismét rá kellett jönnünk: a mezőgazdaságnak a termelési feladatok mellett környezeti és társadalmi, foglalkoztatási feladatokat is magára kell vállalnia. Ez utóbbiak olyan - az egész társadalom és a helyi közösségek számára egyaránt fontos - ökoszociális szolgáltatások, amelyek helyben keletkeznek, nem importálhatók, és amelyekért a mezőgazdaságot, a gazdálkodót fizetség illeti meg.

Ezek a felismerések vezettek el - sűrűn lakott vidéki térségekkel és még mindig nagy természeti értékeket hordozó természeti és kultúrtájakkal jellemezhető - kontinensünkön a többfunkciós európai agrármodell megfogalmazásához, az e modellt megtestesítő környezet- és tájgazdálkodás elterjesztését szolgáló közös agrár- és vidékpolitika reformjához, támogatási rendszerének kiépítéséhez és közösségi költségvetési forrásainak európai megteremtéséhez.

Ennek szellemében és EU-harmonizációs feladataink megoldása sorában született meg nálunk a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (NAKP), majd az ennek bevezetéséről rendelkező 2253/1999 (X. 7.) számú kormányhatározat. A költségvetés az agrártámogatások között 2002-ben 2,2 Mrd Ft-ot, 2003-ban pedig 4,5 Mrd Ft-ot különített el e támogatási-kifizetési rendszer kísérleti indítására. Erre építve készül, és a brüsszeli egyeztetés végső fázisában van a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (NVT) és a Nemzeti Fejlesztési Terv Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Programja (AVOP) is. Ezzel az agrár-környezetgazdálkodás és vidékfejlesztés az integrált agrár- és vidékfejlesztési politika ökoszociális pillérévé és az EU-források megszerzésének fontos tényezőjévé is vált.

EU-csatlakozásunk a gazdák szempontjából azonban csak akkor lehet sikeres, ha megértik ezeket a változásokat, a bennük rejlő lehetőségeket, és ennek következtében igénybe tudják venni a helyzetüknek leginkább megfelelő uniós támogatási formákat, képesek lesznek ezek legmegfelelőbb összetételét kialakítani. Ehhez gyorsan és alaposan meg kell ismerniük ezt a

rendszert. Ez annál is inkább fontos és sürgős teendő, mert belépésünket követően a nemzeti agrártámogatási mozgástér beszűkül, és azt a gazdálkodáshoz nyújtott támogatások és kifizetések tekintetében gyakorlatilag felváltja a Közös Agrárpolitika. Lássuk először ennek fejlődési, átalakulási folyamatát!

2. Az európai agrárpolitika és -támogatási rendszer zsákutcája

Az európai agrárpolitika eszközei folyamatosan bővülve, egymásra épülve alakultak ki, és vezettek el annak 1992-ben indult reformfolyamatához.

- Az első eszköz kialakulása ahhoz az időszakhoz kötődik, amikor Európát a háborút követően az élelmiszerhiány és erős keresleti élelmiszerpiac jellemezte. Ebben a helyzetben a leggyorsabban eredményt ígérő eszköznek a megtermelt mennyiséghez kötött, minden tonna termény után közpénzekből adott támogatás tűnt. Ezt az ún. *közvetlen (direkt) kifizetést* - a piacok gyors telítődése hatására - később csak bizonyos kultúrákra (GOFR¹ növényekre), adott termésszintig (referenciahozamig), majd csak bizonyos referenciaterületre és össz-mennyiségig (kvótáig) fizette a Közösség.
- Ez az eszköz olyan hatékonyan növelte a kibocsátott termékek mennyiségét, hogy rövid idő alatt feleslegek halmozódtak fel az élelmiszerek piacán. Ezek levezetésére „találta ki” az európai agrárpolitika az ún. *intervenciós felvásárlás* eszközét, amellyel lehetőséget teremtett arra, hogy a gazdák feleslegeiket előre garantált áron értékesíthessék a Közösségnek.
- Ez a közösségi forrásokból, közpénzekből biztosított felvásárlás azonban az alapproblémát, a piaci termékfelesleg jelenlétét nem oldja meg. Ezzel csak a közraktárak telnek meg a Közösség tulajdonába került áruval. Ki kellett tehát találni egy harmadik eszközt. Ez lett az - ugyancsak közpénzekből nyújtott - *exporttámogatás*, amely révén a kereskedő a külső piacokon akár az előállítás önköltsége alatti dömpingáron képes kínálni a kivitt terméket.

A „köz” gazdasága szempontjából abszurd kör ezzel bezárul. Adóból származó közpénzekből termékfelesleget állítatunk elő a gazdákkal, majd azt fölvásároljuk tőlük, és végül ugyancsak közpénzekből a kereskedőknek nyújtott exporttámogatásokkal igyekszünk megszabadítani saját belső piacainkat ezektől a feleslegektől.

Ez a rendszer mindezen gazdasági, piaci és pénzügyi abszurditáson, a közpénzek felhasználásának irracionalitásán túl a támogatások odaítélésénél kizárólag a megtermelt mennyiséget veszi figyelembe. Teljesen érzéketlen arra, hogy hogyan, milyen módon állították elő a terményeket, és e tevékenység során mennyi ember számára biztosítottak a munkavégzés, a jövedelemszerzés és végső soron a megmaradás feltételei. Mindez a *vidéki természeti és társadalmi környezet súlyos eróziójához is vezet*. Ezek orvoslása további közösségi forrásokat, erőfeszítéseket igényel, terheit az egész társadalomnak kell viselnie.

3. Az európai agrárpolitika reformtörekvései

E támogatási rendszerrel Európa fokozatosan olyan zsákutcába került, amelyben továbbhaladni egyszerűen nem érdemes, de nem is lehet. Ma közös költségvetésének közel felét, több mint 40 milliárd eurót költ el évente a közpénzekből úgy, hogy annak gazdasági, piaci, valamint környezeti és a vidék társadalmára gyakorolt közösségi hatásai katasztrofálisak. E felismerések jegyében fogalmazódik meg az európai közvélemény, majd az agrár- és vidékpolitika mértékadó

¹ GOFR: gabona, olaj, fehérje és rostnövények

szereplői részéről, hogy a mezőgazdaság csak akkor tarthat igényt közösségi forrásokra, ha a termelési feladatok mellett környezeti és társadalmi, foglalkoztatási feladatokat is magára vállal. Ez utóbbiak olyan - termeléssel egyenrangú, az egész társadalom és a helyi közösségek számára egyaránt fontos - ökoszociális szolgáltatások, „nem importálható közjavak”, amelyek helyben keletkeznek, és amelyekért - de csakis ezekért - a mezőgazdaságot, a gazdálkodót közpénzekből nyújtott fizetség illeti meg.

Ez vezet el a *többfunkciós európai agrármodell* megfogalmazásához, és a közös agrár- és vidékpolitika 1992-es reformjához. Ez egyebek mellett azt eredményezi, hogy *csökkennek a termeléshez* (kvótákhoz, mennyiségekhez) *kötődő támogatások*, és az így felszabaduló források *fokozatosan átkerülnek az agrár-környezeti és vidékfejlesztési kifizetésekre*.

E folyamat jegyében és a 2000-2006-os időszakra vonatkozó Közöségi Költségvetés, az AGENDA 2000 részeként született meg a 1257/1999. számú EU tanácsi rendelet, amely a *vidékfejlesztési támogatás formáiról és módszereiről* intézkedik. A rendelet az agrár-környezeti és vidékfejlesztési - a közös agrár- és vidékpolitika 2. (ökoszociális) pilléréhez kapcsolódó - intézkedéseket egységes rendszerbe foglalta. Ennek *támogatott intézkedései* a következők:

- agrár-környezetvédelmi és tájgazdálkodási agrárrendszerek földalapú támogatása,
- kedvezőtlen adottságú területek (LFA²) normatív földalapú támogatása,
- mezőgazdasági beruházások támogatása,
- mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének támogatása,
- erdőtelepítési támogatások,
- a vidéki térségek alkalmazkodásának és fejlődésének elősegítése,
- idős gazdálkodók korai nyugdíjazásának támogatása,
- fiatal gazdálkodók támogatása,
- gazdálkodók oktatása, képzése.

A felsorolt intézkedések „menülistájáról” a tagországok maguk választhatnak, közülük azonban az *agrár-környezetvédelmi és tájgazdálkodási támogatások alkalmazása kötelező elem*. A kiválasztott intézkedéseket programokba kell csoportosítani, országos keretprogramot (Nemzeti Vidékfejlesztési Tervet) kell alkotni.

A *reform gyorsításáról hozott legutóbbi, 2003. június 26-ai luxemburgi döntés* is része tehát annak az erősödő folyamatnak, amely a *gazdálkodóknak kifizetett támogatást* nem a megtermelt termékmennyiségtől, hanem inkább a *gazdálkodás rendszerétől, annak minőségi, biztonsági, környezeti, valamint társadalmi teljesítményétől teszi függővé*. Ennek érvényesítését szolgálja - a jó mezőgazdasági gyakorlat, mint támogatási alapkritérium megkövetelésén, a Közös Agrárpolitika általános „zöldülésén” túl - a „moduláció” és a „degresszió” is.

A „*moduláció*” a mennyiséghez kötött, 1. pilléres támogatások gyorsuló ütemű átcsoportosítását jelenti a 2., vidékfejlesztési pillér támogatásaira. Ez utóbbiak aránya az EU agrár-költségvetésében ma még csak 10,5%, e gyorsítás révén azonban jelentős mértékben növekedhet. A csatlakozásra váró „tizek”-kel kötött koppenhágai megállapodásban a második pilléren számukra rendelkezésre álló pénzügyi keretek aránya már 2004-2006 között 52%! (Igaz, hogy Magyarország esetében e források aránya csak 36%! Sürgős és rendkívül fontos teendő tehát, hogy csatlakozásunkat követően a 2007-2013-as európai uniós költségvetési tervciklusban lényegesen nagyobb források megszerzésére törekedjünk e 2., vidékfejlesztési pillér mentén.)

² LFA: Less Favourable Areas.

A „degresszió” révén a termésmennyiséghez kötött direkt támogatások fenti csökkentése az 5000 euró/év támogatási összeg (átlagosan 20 ha-os birtokméret) fölött jelenik meg, vagyis a nagyobb üzemeket érinti. Az így elvont forrásokat a 2. (vidékfejlesztési) pillér mentén használhatja csak fel a tagállam gazdái üzemmérettől függő degresszív támogatására, előnyben részesítve tehát a kisebb üzemeket. Ezen intézkedés céljának és értelmének megértéséhez feltétlenül tudnunk kell, hogy az EU-ban az *átlagos birtoknagyság* 19 ha! Az 50 ha-t meghaladó birtokok aránya 8,6% (de pl. Portugáliában csupán 2,4%, Franciaországban viszont közel 30%). Ez is azt valószínűsíti, hogy a kisebb méretkategóriába tartozó birtokok meghatározó aránya miatt *a vidékfejlesztési támogatások tartós és növekvő súlyú elemei lesznek a Közös Agrárpolitikának.*

A vidékfejlesztési támogatások nélkül *Magyarországon is* megállíthatatlanná válhat az a *vészjósló folyamat*, melyet a legutóbbi mezőgazdasági összeírás adatai is jeleznek. A KSH 2003 végén végzett mezőgazdasági szerkezeti összeírásának előzetes adatai szerint 2000-hez viszonyítva az egyéni, családi gazdaságok száma 20%-kal (960 ezerről 766 ezerre), a mezőgazdaságban tevékenykedő gazdasági szervezetek száma pedig 7%-kal (8400-ról 7800-ra) csökkent. Az állattartók száma a magángazdaságokban 22,5%-kal, a gazdasági szervezeteknél pedig 11%-kal csökkent. 2004-ben viszont már csupán 350 ezer gazda regisztráltatta magát, és támogatást már csak 220 ezer gazda igényelt.

4. Az átalakuló európai agrár- és vidéktámogatási rendszer

Az EU-ban *az agrártámogatásoknak* ma tehát két, *eltérő jellegű csoportja* létezik: a régi típusú, mennyiségekhez (kvótákhoz) kötött, ún. 1. pilléres támogatások, illetve az új típusú, gazdálkodási rendszerekhez és területekhez kötött vidékfejlesztési (ökoszociális) vagy 2. *pilléres kifizetések.*

Az első csoportba tartozó - *a termeléshez, a mennyiségekhez kötött, 1. pilléres - támogatások* három alapvető formája alakult ki.

- Az első a *közvetlen kifizetések*, melyeket meghatározott termésszintig és adott területnagyságig finanszíroz az EU, túlnyomó többségében az ún. GOFR (gabona, olaj, fehérje és rost) növények termesztése esetében. Ez a kvótákhoz kötött támogatás ma a gabonaféléknél pl. 63 euró/t. Magyarország esetében 4,73 t/ha termésszintig fizeti ezt az összeget az EU, így ez a támogatás hektáronként $63 \times 4,73 \approx 300$ euró (kb. 70 eFt/ha). 2004-ben ennek legfeljebb 55%-át kaphatják meg a magyar gazdák, ami mintegy 40 eFt/ha kifizetést jelenthet e növények termesztése esetén. Ebből 25%-ot az EU-keretek biztosítanak, 30%-ot pedig nemzeti forrásból fizethetünk a gazdáknak. Ez a közvetlen kifizetési összeg 2010-re éri el a 100%-ot, vagyis a 70 eFt/ha értéket (ha addig a 100% nem csökken!).

- A másik támogatási forma az *intervenciós állami felvásárlás*. Ezzel az állam, illetve az EU garantál egy minimális felvásárlási árat, amelyen - ha ez alá csökkennének a piaci árak - felvásárolja a gazdáktól a termésfelesleget. Ez az árszint gabonaneműeknél 2004-ben várhatóan 25 eFt/t körül alakulhat. Ehhez bizonyos minőségi követelményeknek is meg kell felelni, és - a magyar belső szabályozás szerint - a felajánlott mennyiségnek a 80 t-t meg kell haladnia. Közepes termésátlagot (búzánál pl. 4 t/ha-t) feltételezve ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy legalább 20 ha azonos fajtaival bevetett területtel kell rendelkezni.

- A harmadik támogatási forma az *exporttámogatások* köre. Ezek olyan termékekre - az exportálóknak - nyújtható támogatások, amelyekre az adott évben a piaci helyzettől függően eseti jelleggel hirdet meg szubvenciót az EU.

Az erősödő új elemek *a gazdálkodási rendszerekhez és területekhez kötött, ún. 2. pilléres vagy vidékfejlesztési támogatások* nemcsak a GOFR-növények, hanem különböző ágazatok és eltérő

adottságú területek támogatására is felhasználhatók. Ilyen - az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap (EMOGA) Garancia Részlegéből *80%-os mértékben EU társfinanszírozott* - kifizetési jogcímek pl.: az agrár-környezetgazdálkodási rendszerek és a kedvezőtlen adottságú térségek támogatása, speciális intézkedések félig önellátó gazdaságok („a kicsik”) számára, agrárterületek erdősítése, termelői csoportok létrehozása, állatvédelmi és növényegészségügyi EU- előírások átvételének támogatása stb. További lehetőségeket kínálnak azok a források, amelyeket az EMOGA Orientáció Részlege 15-40%-os mértékben társfinanszíroz, és amelyekből fedezhetők pl.: mezőgazdasági beruházások, feldolgozás, a kereskedelem támogatása, fiatal gazdák támogatása, oktatás, a vidéki térségek alkalmazkodásának és fejlődésének elősegítése stb. Ezek közül *a gazdák számára a legjelentősebb jövedelemforrást az alábbi négy kifizetési forma jelenti.*

- *Az agrár-környezetgazdálkodási programokban meghirdetett gazdálkodási rendszerekhez (ökológiai/bio/gazdálkodás, gyepre alapozott legeltetéses állattartás, érzékeny természeti területek gazdálkodási rendszerei, vizes élőhelyek, tó, nádas, ártér külterjes mezőgazdasági hasznosítása, tájgazdálkodás, integrált növénytermesztés stb.) kötődő földalapú, normatív támogatások* már 2003-ban is pályázhatók voltak. Jelenlegi támogatási összegeik (10-50 eFt/ha/év) a csatlakozást követően jelentősen (25-150 eFt/ha/év-re) növekednek. Ezekhez a gazdálkodási rendszerekhez kötődnek majd távlatilag is a legnagyobb hektáronkénti kifizetések. Értékük felső határa ma az EU-ban célprogramtól függően 450-900 euró/ha/év, azaz mintegy 110-220 eFt/ha/év.
- *Az ún. kedvezőtlen adottságú térségek normatív, földalapú támogatása* a gyenge termőhelyi adottságú, a hegy és dombvidéki lejtős, illetve a környezet- és/vagy természetvédelmi korlátozások alá eső területek, valamint a demográfiai és/vagy foglalkoztatási szempontból hátrányos helyzetű térségek gazdálkodóinak jövedelemkiegészítését szolgálja. E kifizetések felső határa ma az EU-ban 200 euró/ha/év, azaz mintegy 50 eFt/ha/év.
- *Az ún. félig önellátó gazdaságok egyszerűsített, normatív támogatásának* összege 2004-ben 1000 euró/gazdaság lesz. Ez a 10 hektár alatti területű gazdaságok célzott támogatási formája lehet, hiszen birtoknagyságtól függetlenül és egyszerű eljárással juthatnak ennek révén mintegy 250 eFt/gazdaság/év kifizetéshez.
- *Végül a termelői csoportok létrehozásához nyújtott vidékfejlesztési típusú támogatás* a csoport termelési értékétől függően 50-100 ezer euró/csoport/év, és a megalakulását követő 5 évben folyósítható. Ez az eszköz egyúttal jelzi az európai agrárpolitika azon stratégiai elképzelését, hogy kis mozaikokból - családi gazdaságokból - építkezve, de azok piaci versenyképességét társulásukkal megteremtve kívánja az egyéni gazdálkodás és tulajdonosi szemlélet, valamint a méretökönómia előnyeit egyesíteni.

A felsorolt támogatási formák többsége a készülő *Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (NVT)*, valamint az *Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP)* hazai és brüsszeli jóváhagyásától függően 2004-től, EU-csatlakozásunktól elérhető, ha Magyarország ennek intézményi, ellenőrzési, nyilvántartási és egyéb feltételeit kialakítja. Az agrár-környezetgazdálkodási rendszerek földalapú támogatására rendelkezésre álló forráskeretek 2004-ben meghaladják a 19 milliárd Ft-ot, a tárca deklarálta, hogy az ehhez szükséges 3,8 milliárd Ft nemzeti forrást a költségvetésben biztosítja, és e forráskereteket 2006-ra 29 milliárd forint fölé emeli. Ez a keret a koppenhágai megállapodás következtében e 3 évben sajnos dinamikusabb növekedést vélhetőleg nem tesz lehetővé, ám biztató lehet Magyarország vidéki térségei és egész agráriuma számára. Ezek ugyanis várhatóan az EU-ban is növekvő, tartós és a legelőnyösebb támogatási formává válnak. Mindezen folyamatok és eszközök lehetőségeket kínálnak a vidékfejlesztéshez kapcsolódó agrár-környezetgazdálkodási rendszerek elterjesztésére, a minőségi agrár-szerkezetváltás és ezzel az élhető vidék megteremtésére.

5. A hazai előzmények

E kétpilléres vidékfejlesztési támogatási rendszer magyarországi bevezetését készítették elő olyan *előcsatlakozási programok*, mint a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (NAKP) és a SAPARD³ program. Mindkét program *alapját a 1257/1999. számú EU tanácsi (vidékfejlesztési) rendelet adja*. Míg az NAKP az agrár-környezetvédelmi és tájgazdálkodási rendszerek kidolgozásának és kísérleti indításának, addig a SAPARD a rendelet strukturális, szerkezeti jellegű és egyéb intézkedései bevezetésének kereteit teremtette meg.

5.1. Magyarország SAPARD terve

A SAPARD program keretében nyújtott közösségi agrár- és vidékfejlesztési támogatásokról szóló 2349/1999. (XII. 21.) sz. kormányhatározat az alábbi intézkedéseket hagyta jóvá:

- mezőgazdasági vállalkozások beruházásainak támogatása,
- mezőgazdasági és halászati termékek feldolgozásának és marketingjének fejlesztése,
- szakképzés,
- agrár-környezetvédelmet és tájfenntartást szolgáló termelési módszerek elterjesztése,
- termelői csoportok felállítása, működtetése,
- falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése,
- a tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése,
- a vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása,
- technikai segítségnyújtás.

A 2004. április 30-án lejárt programhoz több mint 8000 pályázatot nyújtottak be az elmúlt másfél évben. A rendelkezésre álló forrás 52 milliárd Ft, az igényelt támogatási összeg meghaladja a 400 milliárd Ft-ot. A pályázatokat elsősorban beruházás támogatásra, infrastruktúrafejlesztésre, falufejlesztésre, kisebb részt feldolgozási és marketing tevékenységre nyújtották be. A pályázatok mintegy fele értékelhető pozitívan, így ezen előcsatlakozási forrásokat minden bizonnyal le tudjuk hívni. A szerződéskötések - EU által jóváhagyott - határideje 2004. augusztus 31-e.

5.2. A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (NAKP)

Az NAKP-t a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programról és a bevezetéséhez szükséges intézkedésekről szóló 2253/1999. sz. kormányhatározat rendelte indítani 2000. január 1-jén, ám végül csak 2002-ben indult. A költségvetés az agrártámogatások között 2002-ben 2,5, 2003-ban 4,5 milliárd Ft-ot különített el e támogatási, kifizetési rendszer indítására. A hat támogatott gazdálkodási rendszerre 2002-ben 5321 db, 2003-ban pedig 7529 db pályázat érkezett 272 ezer, illetve 301 ezer ha területre. A pályázott támogatási összeg 4,5 milliárd Ft, illetve 5,5 milliárd Ft volt. A rendelkezésre álló összeg csak az igények mintegy 60%-os kielégítését tette lehetővé, így 2002-ben 2691 pályázat összesen 153 ezer ha területtel, majd 2003-ban 5114 pályázat összesen 235 ezer ha területtel került be a programba.

A programban résztvevő gazdáknak kifizetett összeg 2002-ben 2,1 milliárd Ft, majd 2003-ban 4,1 milliárd Ft volt, 13 700 Ft/ha, majd 17 450 Ft/ha átlagos értékkel. A kifizetési összeg - programtól függően - 10-50 eFt/ha között változott. A területi arányok alapján a legnagyobb érdeklődés sorrendben

³ SAPARD: Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development (Előcsatlakozási program a mezőgazdaság és a vidék fejlesztésére.)

- a gyephasznosítási célprogram (38%),
- az ökológiai gazdálkodási célprogram (25%) és
- az ÉTT⁴ célprogram (17%)

íránt mutatkozott, a vizes élőhelyek, az alapprogram, illetve az integrált gazdálkodási célprogram részesedési aránya a teljes programterületből összesen 20% (sorrendben 7,2, 6,6, illetve 6,2%) volt.

6. A vidékfejlesztés magyar kerettervei

Magyarország előcsatlakozási vidékfejlesztési programjai - az NAKP és a SAPARD - 2004. május 1-jével, az EU-csatlakozással véget értek. A tagországokra vonatkozó vidékfejlesztési keretterveink az 1257/1999. számú EU tanácsi vidékfejlesztési rendelet, valamint a 2002. Decemberi Koppenhágai Csatlakozási Szerződés agrárfejezetében jóváhagyott intézkedéseket foglalják egységes rendszerbe, és továbbvizik, kibővítik az előcsatlakozási vidékfejlesztési terveket, az NAKP-t és a SAPARD-ot. Ezek a - Nemzeti Fejlesztési Tervhez (NFT-hez) illeszkedő - tervek: a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (NVT) és az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP).

A pénzügyi kereteket illetően a 2004-2006-os időszakra az EU *1. pilléres termelési támogatásokra* (a közvetlen kifizetésekre, az intervenciók felvásárlásra és az exporttámogatásra) mintegy 1135 millió eurót (286 milliárd Ft-ot) bocsát Magyarország rendelkezésére, s hozzájárul ahhoz, hogy a direkt kifizetések 30%-os nemzeti kiegészítéseként további 581 millió eurót (145 milliárd Ft-ot) juttasson a gazdáknak.

A *2. pilléres vidékfejlesztési támogatások* fedezésére mintegy 920 millió euró (230 milliárd Ft) EU-forráskeret áll a 2004-2006-os időszakban Magyarország rendelkezésére, melyből mintegy 600 millió euró (150 milliárd Ft) az NVT-ben támogatott intézkedésekre, közel 320 millió euró (80 milliárd Ft) pedig az AVOP keretében meghirdetett programok támogatására használható fel. Ehhez járul 256 millió euró (64 milliárd Ft) nemzeti kiegészítő forrás, amelyből mintegy 150 millió euró (38 milliárd Ft) az NVT intézkedéseinek 20%-os nemzeti társfinanszírozási igényét, 105 millió euró (26 milliárd Ft) pedig az AVOP intézkedéseinek átlagosan 25%-os nemzeti társfinanszírozási igényét fedezi. Az NVT forráskeretét az EMOGA Garancia Szekciója tehát 80%-os mértékben, az AVOP forráskeretét pedig zömében az EMOGA Orientációs Szekciója (valamint a HOPE) átlagosan 75%-os mértékben finanszírozza. *A vidékfejlesztési programok mentén tehát 1 Ft nemzeti forrással 3 Ft (AVOP), illetve 4 Ft (NVT) európai forrást tudunk megmozdítani és megszerezni a magyar agrárium és vidék számára.*

6.1. Az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP)

Az NFT részét képező AVOP intézkedéseinek célja az NVT-ben megfogalmazott, támogatott gazdálkodási rendszerekhez kapcsolódó mezőgazdasági termelés és élelmiszer-feldolgozás feltételeinek megteremtése, versenyképességének javítása, valamint a vidék felzárkóztatásának elősegítése. A program *négy prioritást* fogalmaz meg. *Támogatott intézkedései* az alábbiak:

- *1. prioritás:* a versenyképes alapanyag-termelés megalapozása a mezőgazdaságban a mezőgazdasági beruházások támogatása, fiatal gazdálkodók pályakezdési támogatása, erdőgazdálkodás korszerűsítése,

⁴ ÉTT: Érzékeny Természeti Területek

szakmai továbbképzés és átképzés támogatása,
a halászat modernizálása;

- 2. *prioritás*: az élelmiszer-feldolgozás modernizálása
mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének fejlesztése;
- 3. *prioritás*: vidéki térségek fejlesztése
a vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése,
mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése,
alapvető szolgáltatások a vidéki vállalkozók és lakosság számára,
falufejlesztés és -felújítás,
közösségi kezdeményezésű programok (LEADER+) támogatása;
- 4. *prioritás*: technikai segítségnyújtás
technikai segítségnyújtás.

Az AVOP Irányító Hatóság feladatait az FVM Strukturális Alapok Főosztálya látja el.

6.2. A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (NVT)

Az NVT egységes keretbe foglalja az EMOGA⁵ Garancia Részlegéből 80%-os mértékben EU-társfinanszírozott vidékfejlesztési intézkedések hazai végrehajtását. Intézkedései elsősorban a gazdálkodás folyó támogatását biztosítják, és részben a környezeti kihívásokra adnak választ (agrár-környezetgazdálkodási rendszerek, kedvezőtlen adottságú térségek támogatása, EU-követelményeknek való megfelelés elősegítése, mezőgazdasági területek erdősítése), illetve segítenek az átalakulás okozta gazdasági és társadalmi nehézségek enyhítésében (termelői csoportok létrehozásának támogatása, félig önellátó gazdaságok támogatása, korai nyugdíjazás). A program irányítását az FVM Vidékfejlesztési Államtitkársága látja el. *Támogatott intézkedései* az alábbiak:

- agrár-környezetgazdálkodás:
 - a) agrár-környezetgazdálkodási alaprogram,
 - b) integrált növénytermesztési célprogram,
 - c) ökológiai gazdálkodási célprogram,
 - d) Környezetileg Érzékeny Területek programja,
 - e) kiegészítő agrár-környezetgazdálkodási támogatások;
- kedvezőtlen adottságú és környezetvédelmi korlátozások alá eső területek támogatása;
- az EU környezetvédelmi, állatjóléti és -higiéniai követelményeinek való megfelelés elősegítése;
- mezőgazdasági területek erdősítése;
- korai nyugdíjazás;
- szerkezetátalakítás alatt álló félig önellátó gazdaságok támogatása;
- termelői csoportok létrehozásának és működtetésének támogatása;
- technikai segítségnyújtás.

Az NVT forrásainak közel 80%-a az első négy intézkedési terület finanszírozását szolgálja. Ezek közül is kiemelkedik az 1. intézkedési terület, az agrár-környezetgazdálkodási rendszerek földalapú támogatásának - a 2004-2006-os időszakra vonatkozó mintegy 75 milliárd Ft-os - forráskerete. Lássuk tehát ennek az intézkedési területnek a működésmódját és szerkezetét.

⁵ EMOGA: Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap

7. Agrár-környezetgazdálkodás: az NVT alapvető intézkedési területe

Az NVT agrár-környezetgazdálkodási intézkedési területe célprogramok formájában olyan *támogatható gazdálkodási rendszereket fogalmaz meg, amelyekhez a gazdák területükkel, gazdaságukkal önkéntes módon csatlakozhatnak*, ha

- legalább 0,5-1 ha saját tulajdonú mezőgazdasági területük vagy erre vonatkozó - legalább 5 éves - tartós földbérleti szerződésük van;
- elfogadják az adott gazdálkodási rendszer technológiai és egyéb előírásait, követelményeit;
- azokat saját gazdálkodásukba beépítik, üzemtervben rögzítik, és annak betartását legalább 5 éves állami szerződés alapján a szerződés időtartamára vállalják;
- a teljesítés ellenőrzését pedig elfogadják.

Az EU és a Magyar Állam ennek fejében a szerződés időtartamára vállalja, hogy ezért a gazdát minden hektár bevitt mezőgazdasági terület után a választott rendszertől függő normatív, hektáronkénti és az infláció mértékével valorizált (értékálló) évenkénti kifizetésben részesíti. A programban való részvétel

- gazdaönrészt nem igényel;
- a kifizetés 80%-át az EU, 20%-át a nemzeti költségvetés biztosítja;
- nem kell az egész gazdaságot egyszerre bevinni, sőt a különböző gazdaságreszek különböző gazdálkodási rendszerekhez is csatlakoztathatók;
- nem komplikált pályázat benyújtásával, hanem gyakorlatilag speciális regisztrációs folyamattal indul, amelyben a gazda megadja

- saját maga és gazdasága alapadatait,
- azon területei adatait, amelyeket be kíván vinni az adott gazdálkodási rendszerbe,
- az e területek tulajdoni vagy bérleti viszonyait igazoló dokumentumokat,
- kinyilvánítja, hogy az adott rendszer szabályait, előírásait magára nézve kötelező érvénnyel elfogadja, és
- vállalja, hogy amennyiben bekerül az adott gazdálkodási rendszerbe, úgy elkészít(tet)i az intézkedéseket rögzítő üzemterveit és a képzési programban részt vesz;
- a szerződés mellékletét képező üzemterv elkészíttetésének, valamint a képzési programban való részvételnek a költségeit a program fedezi, tehát a gazdának külön költséget az nem jelent.

Az NVT támogatott rendszereinek meghirdetése és pályáztatása a tervek szerint mindig ősszel, a szerződések megkötése év végén, és a kifizetések a vegetáció indulása előtt, január-február hónapban történnek. A programban résztvevő gazdák a szerződés időtartamáig minden év elején, külön kérelem nélkül egy összegben megkapják az adott évre vonatkozó hektáronkénti kifizetést.

Minden művelési ágban többféle rendszer is pályázható. Aki a szigorúbb előírású rendszerekre pályázik, az ezzel arányosan nagyobb hektáronkénti kifizetésre számíthat. Aki valamelyik rendszerhez csatlakozik, a bevitt területein kiegészítő agrár-környezetgazdálkodási intézkedéseket is vállalhat, amelyekért külön kifizetés illeti meg.

Az agrár-környezetgazdálkodási rendszerekhez kötődő kifizetések az 1. pilléres közvetlen (SAPS⁶) támogatással, valamint a kedvezőtlen adottságú térség (LFA) támogatással is kombinálhatók, azaz összeadódnak. Ha például valaki őszi búzát termel ökológiai gazdálkodásban, vállal kiegészítő erózióvédelmi intézkedéseket és a területe gyenge termőhelyi adottságú, akkor az alábbi kifizetésekben részesülhet:

⁶ SAPS: Standard Area Payment System (Standard Területalapú Kifizetési Rendszer).

- közvetlen (SAPS) támogatás:	35 eFt/ha,
- NVT: ökológiai gazdálkodás:	63 eFt/ha,
- NVT: kiegészítő erózióvédelem:	22 eFt/ha,
- NVT: kedvezőtlen termőhelyi adottság:	21 eFt/ha,
Összesen:	141 eFt/ha.

A példában szereplő gazda tehát az induló évben 141 eFt/ha kifizetésben részesülhet. Ennek NVT-ből származó (106 eFt/ha), inflációval növelt értékét minden év első 2 hónapjában kézhez kapja, ha a vállalt intézkedéseket a szerződés és annak mellékletét képező elfogadott üzemterv szerint betartja, és azt az ellenőrzések is igazolják.

További részletes információk a <http://www.nakp.hu> internetcímről nyerhetők, ahol a tervezett NVT teljes dokumentációja és a hozzá kapcsolódó támogatási rendeletek tervezete is megtalálható.

A föld nemcsak a mezőgazdaság ügye, hanem a nemzetvédelmi stratégia alapja⁷

*Dr. Tanka Endre, tanszékvezető egyetemi tanár
Károli Gáspár Református Egyetem*

Tisztelt konferencia, Hölgyeim és Uraim! A Magyarok Világszövetsége két hete tartotta hatodik konferenciáját, ami világkongresszus volt. A kongresszus arra a felismerésre jutott, hogy a kettős állampolgárság és a kétkamarás parlament követelményén túl, azzal egyidejűleg most már a földügyet a magyar nemzetvédelmi stratégia alapjává kell tenni. Lényegében azt a követelményt, hogy a magyarság az Európai Unió tagjaként, a magyar társadalom szerezzé vissza az önrendelkezését az államterületet alkotó föld felett.

Kérdés, hogy a XXI. század elején, itt és most, amikor már az Unió tagjává váltunk, a földügy miért vált teljesen új minőségű, drámai sorskérdéssé. Ha végiggondoljuk, a magyarságot az újkori történelmében, tehát a XVI. századtól kezdve még soha nem fenyegette annyira közvetlenül és nehezen visszafordítható módon, a jövőre nézve szinte teljesen bizonyosan kiszámíthatóan az etnikai felmorzsolódás veszélye, sőt, akár mondhatom, hogy az etnikai megsemmisülésnek is a képe. Mert Vörösmarty Szózatában a nemzethalál víziója kecses költői képzelgés ahhoz a nyers és fenyegető valóságához képest, amit a Világbank jövőképe vázol fel a magyarságot illetően pl. 2040-re, számításba véve azt, hogy a népességzuhanás a lélekszámot akkorra már maximum 6 és 7 millióra apasztja. A világbanki szakértők ehhez hozzátesszik, hogy ez a népességszám teljesen arányba kerül, összhangban lesz a termőföld eltartó képességével. Egy ilyenfajta jövőkép teljes képtelenségnek tűnik számunkra, hiszen most, az Unió tagságának a kezdetén a magyar termőföld eltartó képessége, egy műszóval kifejezve: a magyar agrár ökopotenciál 30 millió ember alapvető élelmiszer-ellátását képes biztosítani. Tényszerű adat továbbá, hogy a magyar mezőgazdaság a 80-as évek elején összesen 16 millió ember alapvető élelmiszer-szükségletét tudta kielégíteni. Ez súlyos, alapvető tény, ami közvetlenül összefügg a földkérdéssel, és hogyha ennek csak a legfontosabb intézményrendszerét, elemeit kívánám elmondani, nyilvánvaló, hogy a 20 perc erre még címszavakban sem lenne elegendő, ezért csak néhány alaptényt tudok kiemelni.

Nagybirtokrendszer

Az *első* ilyen *alaptény*, hogy nagybirtokrendszerrel csatlakoztunk Európához, nem családi gazdasági modellel, ami röviden azt jelenti, hogy Bibóval szólva a zsákutcás magyar történelem folytatódik, tehát ez történelmi zsákutca. A történelmi földmagántulajdont nem tudjuk megteremteni, és világosan látni kell, hogy ebben teljesen magunkra vagyunk utalva. Az Unió és annak az intézményrendszere ezt nem támogatja, ellenkezőleg, a stratégiai jövőképe Kelet-Európának és nekünk is nagybirtokrendszert szánt, iparszerű termelési rendszerben olcsó munkaerővel nyers- és alapanyag előállítását, ami azt jelenti, hogy a hozzáadott értéket és annak a megsokszorozását már a tőketulajdon alapján a profitcentrum hozza létre. Ezt nem kell, hogy magyarázzam, ez önmagában alávetést, kizsákmányoló viszonyt jelent. Tehát ez az intézményrendszer egyik sarokpontja.

⁷ Az előadás bővített változatát tanulmány formájában a *Társadalomkutatás* 2005/1. száma közli. (A Szerk.)

Miközben ezt a XIX. század óta ránk nehezedő keresztet, a nagybirtokrendszer minden következményét viseli a magyar társadalom, nem mondhatom el a részleteket, hogy mit is jelent ez? Kizárja a tudás és a vállalkozásalapú társadalmi képletet, a jelen gyakorlatában is már a falurombolással jár, pusztítja a vidéket, felszámolja a foglalkoztatást, és így tovább. Miközben ez az alaphelyzet a mezőgazdasággal, azt kell figyelembe venni, hogy az uniós tagság egyik alapfeltétele lett, hogy valójában Magyarország, a *magyar állam mondjon le a területi önrendelkezéséről*. Ezt így a csatlakozási szerződés nem mondja ki, de teljesen világos, és nem kíván különösebb jogászi okfejtést sem ennek a jogdogmatikai megjelenítése. Miről van szó? Arról, hogy alkotmányosan a közösségi jog a tagállami jog felett áll. Most már a hírekből tudjuk, hogy megszületett az Unió új alkotmánya, tehát ami eddig tervezet volt, az valósággá vált, tehát kikényszeríthető intézmény. A közösségi jog felettünk áll, és a tagállam nemcsak alávetni köteles magát annak, hanem az alkotmány szerint nem is vitathatja, még az értelmezésére is csak az Európai Bíróság jogosult, tehát nyilvánvaló, hogy végre kell hajtanunk.

A közösségi jog

Mi is az a közösségi jog, ami a földpiac szabályozásnál és a földkérdésben felettünk áll? Nem más, mint a római szerződés 56. cikke, vagyis a négy szabadságvívmány egyike, amelyik jogi értelemben a földet függetlenül attól, hogy milyen rendeltetésű, tőkének minősíti. Az 56. cikk azt mondja, hogy a tőke szabad áramlásának, tehát helyettesítsük be: a föld szabad forgalmazásának, akár a tulajdoni mozgásnak, akár a használatának bármely korlátozása tilos mind a tagállamok között, mind a tagállamok és harmadik országok viszonylatában. A második bekezdésből még az is kiderül, hogy ez a négy szabadság, amely az egész Unió alappillére, tehát a tőke, az áruk, a szolgáltatások, és utolsó sorban, de jelentős módon a munkaerő szabad áramlása messze nem egyenértékű vívmány, hanem mindezt a tőke alkotmányosan is maga alá rendeli. Ezért mondja az 56. cikk második bekezdése, hogy amikor a Tanács, vagyis az államfők együttese a tőke szabad mozgásának a lehető legnagyobb körű kiterjesztése körében eljár, akkor a római szerződés egyéb fejezeteiben foglaltakat nem veszi figyelembe. Maga alá rendeli az összes egyéb vívmányt.

Nem térek most ki arra, hogy a *kettős mérce* mit jelent a belépő tizeknek, legalábbis a kelet-európaiaknak, mert jól tudjuk, hogy a munkaerő szabad áramlása nem valósul meg, hogy az első perctől kezdve a piacra jutás milyen gátakba ütközik, tehát hogy valójában terhünkre valósul meg a tőke szabad áramlása. Persze arra is ki kéne térni, de idő hiányában csak nagyon röviden jelzem, hogyha a magyar államnak önérdek-érvényesítő képessége van, akkor messze nem ez a helyzet, mert hiszen a közösségi jog lehetővé teszi a tagállam önrendelkezésének a fenntartását bármely tulajdonviszonyban és különösen a földpiacon. A római szerződés 295. cikkelye ugyanis arról szól, hogy a szerződés nem érinti a tagállamokban fennálló tulajdoni rendet, vagyis nem szólhat bele az Unió. Málta ezzel a cikkel csatlakozott, és nem az 56. cikkel. Amikor ezt az alávetést, tehát a föld feletti és az államterület feletti önrendelkezés korlátozását tekintjük, gondolnunk kell az ökológiai változásokra, mert a fenyegető jégkorszak, vagy a tengerszint esetleges emelkedése olyan új népvándorlási hullámokat indít be, amelyek előrejelzés-becslések szerint Európa népességének egyharmadát arra kényszerítik, hogy új élettérben telepedjen meg.

A földkérdésnél figyelembe kell venni, hogy ebben az eléggé tragikus jövőképben a Kárpát-medence földkincse és édesvízkészlete rendkívüli módon felértékelődik, ami egyfelől nagyon előnyös a számunkra, de vegyük figyelembe azt, hogy Magyarország már legalább tíz éve így is egy migrációs célország. Ha pusztán azt nézzük, hogy az évente regisztrált betelepülők száma 35 000, ezer lakosra vetítve ez háromszorosa annak, amit pl. az USA-ban jegyeznek, amely egyébként a világ egyik legnagyobb befogadó országa. A tervek is elég jól ismertek, a közel-

keleti betelepítésről, a kínai betelepítési mozgásokról tudunk, de az is eléggé ismert már, hogy Európának több centrumországa próbál szabadulni, pl. Németországban vagy a franciáknál is már 10%-os arányú a volt gyarmatokról betelepedett iszlám és egyéb népesség. És erre ezek az országok az Európai Unió forrásait kívánják felhasználni, hogy keletre telepítsék ezt a népességet. És most, ebben a pillanatban már a menekültügy is úgy alakult, hiszen Európának a határvidékévé váltunk, tehát a dublini egyezmény szerint az eljárást ott kell lefolytatni, ahol a kérelmező először lépett az Unió területére. Magyarán: ha bármelyik más tagállam visszatoloncol nem kívánt személyeket, azt bizony nekünk kell kezelnünk. A lényeg az - és ezt az általános gondolatkört is azzal zárnam -, hogy önfeladás lenne ilyen körülmények között, ha a társadalom elfogadná, hogy többé ne rendelkezék a földje fölött. A föld azé, aki megveheti, tehát csak a tőke és csak a tőkehasznosulás érvényesül, azaz nehogy változatlanul ez a neoliberais birtokpolitika folytatódjon. Társadalmi közmegegyezésnek és egységes akaratképzésnek kell kialakulnia arra, hogy a társadalom a politikai döntéshozót kényszerítse: teremtsen olyan intézményeket, amelyekkel visszaszerezheti a földterület fölötti rendelkezést. Ez most már a megmaradás feltétele és ezt a Magyarok Világszövetsége tulajdonképpen felismerte és dokumentumokban is nyilvánosságra hozza. Ehhez az kell, hogy a földkérdés kiszabaduljon a pártpolitika fogságából, nem lehet pártcéloknak alárendelni, hanem a nemzeti önvédelem közügyévé kell, hogy váljon. Idő erre szinte nincs is, mert hiszen egy 15 éve töretlen neoliberais birtokpolitikát kell visszafordítani, nem lehet arra várni, hogy majd 2006-ban egy más koncepciójú kormány másképp fogja esetleg kezelni ezt a kérdést, és intézményrendszer is kell hozzá.

A közös agrárpolitika

A második kérdéskör, amit ugyancsak legfeljebb címszavakban érinthetek, a földnek a közös agrárpolitika intézményrendszerében való kezelése, mert hiszen jól tudjuk, hogy az új belépőkre figyelemmel a közös agrárpolitika múlt évi július 26-ai reformja tíz évre kidolgozta azt az intézményrendszert, ami megszabja a saját mozgásunkat is. Erről sokat kéne egyenként, az intézményi elemek szerint is beszélni ahhoz, hogy világosan lássuk: ha kizárólag a globális tőkeerőnek az igényei érvényesülnek velünk szemben, amelyek beépültek az Unió intézményrendszerébe, akkor ez olyan idegen érdek, ami minket lesöpör. Nekünk ez ellen kell a saját önvédelmi stratégiánkat kialakítani. De hogy csak jelezzem az intézményi elemeket: első az alkotmány, ami tulajdonképpen a nemzeti önrendelkezés kiiktatását valósítja meg a földviszonyokban is, ilyen a földpiac-nyitási kényszer, ilyen az a modell, ami nagybirtokot és nem családi gazdasági kis- és középüzemet szán Magyarországnak is, ilyen modell a súlyosan diszkriminatív, hátrányosan megkülönböztető agrártámogatás, erről nyilván minden gazdálkodó tud. Ám az is hozzá tartozik, és ráadásul nemcsak arról van szó, hogy a belépő tizek soha nem érhetik el azt a támogatási szintet, amit 2014-ig az EU-15 tagjai megkapnak. Nemcsak erről van szó, és arról, hogy ugyanakkor a rendszer nekik garantálja, hogy a jelenlegi támogatási szintnek legalább a 80%-át megkapják, hanem szó van arról is, hogy garantálni kellett, hogy az újonnan belépők kiessenek a versenyből. Tehát még a saját nemzeti forrásukból akármilyen erőfeszítés, társadalmi összefogás árán se egészíthessék ki 100%-ra azt a támogatási szintet, ami alanyi jogon és jogszerűen jár az EU-15 gazdáinak. Végül persze az ötödik elem a parancsuralmi kvótarend, ahol azon túl, hogy mennyire gúzsba köti a termelést és a termelési kapacitást, látni kell, hogy nemcsak azt szolgálja, hogy eltorlasztja az exportképességet és még az önellátási szintet is fölszámolja, de egyidejűleg arra is szolgál egy új intézménnyel, hogy most már a külföldi földtulajdoni monopólium kvóta tulajdonhoz is jusson. Tudniillik arról van szó, hogy eddig az Unióban a kvóta nem volt önállóan forgalomképes, csak a földterülettel és az üzemi területtel együtt lehetett a kvótát átruházni. Azért volt nagyon alacsony a szintje is, a több évtizedes trend szerint a földalap 1%-a alatt maradt. Most viszont arra figyelemmel, hogy míg

ingatlan nyilvántartási tulajdonhoz a külföldi tőke az átmeneti tilalom miatt nem juthat, első perctől kezdve biztosítsák, hogy gazdálkodói túlsúlyra és kizárólagosságra tegyenek szert azáltal, hogy önállóan is megvehessék a kvótát, tehát a termelésből kieső kvótákat. Egyébként is a külföldi mint gazdálkodó, tehát haszonbérelő van itt, már ezt 2005. január 1-től megteheti.

A hazai jogalkotás

Nagy kérdés, hogyan reagál erre a magyar önvédelem vagy egyáltalán a magyar jogrendszer? Egy neoliberális eszköztár létezik, ami ellenünk dolgozik. Idő hiányában ezt nem ismertetem, hiszen a földtörvény összes intézményét itt fel kellene ehhez sorolni, úgymint: korlátlan üzemméret, tetszőleges üzemszám, egyebek, de ha csak azt nézik, hogy a legutóbbi jogszabály, a 2004. évi XXXVI. törvény hogy hajtotta végre a csatlakozási szerződésnek azt a követelményét, hogy a már három éve itt lévő külföldi magánszemély, ha mezőgazdasági foglalkozású, földtulajdont kapjon, nos, úgy hajtotta végre, hogy először is nem vette figyelembe a közösségi jogot, mert a közösségi jog ezt letelepedettséghez fűzi, enélkül nincs nemzeti bánásmód. Itt elég a szándéknyilatkozat. Csak magánszemélynek biztosítja a csatlakozási szerződés. A magyar törvény kiterjesztette jogi személyre, mert azt mondta, hogy magánszemélynek minősül az egyéni cég, tehát akár egy egyszemélyes Kft. is, bármilyen tőkeerővel. Folytathatnám azzal, hogy ez mulasztásos törvénysértés, amit meg tudok önöknek mutatni, akár a nemzeti agrár kerekasztal szakbizottsága, ahová magam is eljárak, egyhangúan megmondta, hogy május 1-jétől kezdve meg kellene szüntetni a nagyüzemnek a föld haszonbérleti kiváltságait, a térmértéki kiváltságokat, mert nem tűri a közösségi jog. Ezzel nem törődött a jogszabály, persze, mert sértené a nagyüzemi érdekeket.

Beszélhetnék arról is, hogy mit tett a természetvédelmi területekkel. Nem folytatom a sort, lehet, hogyha kérdés, konzultáció vagy párbeszéd kialakul, akkor ezekre esetleg kitérek, viszont jelezni kell még egy-két mondattal azt, hogy intézményi megoldás is van a nemzeti önvédelemre, és csak a politikai döntéshozónak az elkötelezettségétől, az érdekkötöttségétől függ, hogy ezzel élünk-e, vagy nem. Ilyen a mezőgazdasági üzemszabályozás. A mostani kormányzati szakértők is belátják, hogy ahhoz, hogy Magyarország, a nagyüzem, ha védekezni akar a külföldi tőkeerővel szemben, ezt csak a mezőgazdasági üzemszabályozással teheti, más kérdés, hogy ezt nem kívánják úgy bevezetni, hogy ténylegesen korlátozza a nagyüzemi méreteket. Mondják, hogy kellene birtokminimum és birtokmaximum, de legfeljebb odáig mennének csak el, hogy jelentős nagy monopóliumok ne alakuljanak ki.

Végül engedjék meg, ez a záró mondatom, hogy a biogazdálkodást illetően a földviszonyoknál figyelembe kell venni: a szabályozás itt is kétélű, Janus-arcú, előnyt jelent az uniós jog újabb intézményénél az, hogy a biogazdálkodásra nincs földkivonási kényszer, tehát nincs ugaroltatás, és ez egy jelentős mentesség. A támogatásnál viszont ugyancsak hátrányt jelent, hogy a gabona, olaj, fehérje és rostonvények területalapú támogatása igencsak egyoldalúan előtérben van. Az olyan hungaricumnál, mint a magyar fűszerpaprika, ahol hétszáz ezer forint egy hektár önköltsége, a földalapú támogatás csak tizenhét ezer forint, csak a három százalékát éri el, ezért nyilvánvaló, hogy szinte elsoványodásra ítéli ezt a természetet is, és akkor nem véletlen, hogy a brazil és a dél-afrikai természet minket lekörözhetne. A lényeg az, és már most felhívnom a figyelmet, hogy ne kerüljünk lépéshátrányba és ne legyen pótcselekvés: jön a géntechnológia, a transzgenikus növénytermesztés. Itt jegyzem meg, hogy a GMO szervezetek forgalomba hozatala nem korlátozható az EU területén, a vonatkozó magyar jogszabály szerint pedig *a 0,9%-ot meg nem haladó GMO tartalomnál a fogyasztó - az információhoz való jogának kizárása miatt - még csak nem is tudhatja, hogy GMO táplálék fogyasztására kényszerítik.* És jön a hormonkezelt állatok tenyésztése, óriási súllyal, mert hiszen a nagybirtokrendszer pont ezért akarta Kelet-Európára telepíteni, hogy ezt itt megvalósítsa, és ezért kell a társadalmat

mozgósítani az ellen, hogy a biogazdálkodás ne szoruljon teljesen a nagybirtoknak az árnyékába. Géntechnológiától mentes övezetek szavatolását kell kikényszeríteni, mert nézzék meg, hogy Ausztria is hogy kínlódik ezzel, és az Európai Bizottság újra meg újra elutasítja ezt az igényt. Ezt csak a teljes körű önszerveződés tudja legfeljebb kieroszakolni. Végül: minden magyar gazdának, akár biogazdálkodással, akár mással foglalkozik, úgy kell a földkérdést tekinteni, hogy akié a föld, azé az ország, és meg kell tartanunk magyar kézben a földet. Köszönöm a figyelmet.

Agrár-környezetgazdálkodás: a jövő mezőgazdasága - a mezőgazdaság jövője

Tar Ferenc, az FVM Agrár-Környezetgazdálkodási Főosztályának vezetője

Agrárium és vidék - új fejlődési pálya

Magyarország csatlakozása az Európai Unióhoz politikai, gazdasági, környezeti és társadalmi szempontból egyaránt stratégiai fontosságú. A csatlakozás adta lehetőségek teljes körű kihasználása és az agrárium termelési struktúrából eredő problémáinak megoldása a hazai agrárpolitika megreformálását, új irányok és hangsúlyok kialakítását teszi szükségessé, melyben a különböző támogatási rendszerek átalakítása kiemelt jelentőségű. Magyarország és kifejezetten a magyar vidék szempontjából a mezőgazdaság és a vidékfejlesztés jelentősége kiemelt, egy sikeres EU-csatlakozás évtizedekre megalapozhatja a vidék fellendülését. Ezért kulcsfontosságú, hogy az elkövetkező években milyen fejlesztési stratégia valósul meg, ami megteremti az Unió támogatási források maximális kihasználását, az agrárágazat új fejlődési pályára állítását. Ennek az új stratégiának a megvalósulásában az agrár-környezetgazdálkodásnak és a hozzá kapcsolódó támogatási rendszereknek fontos szerepe van.

Kihívások, feladatok és lehetőségek a XXI. század küszöbén

A mezőgazdálkodás szerepe és célrendszere jelentős mértékben változott az elmúlt évtizedben, melyet az EU multifunkcionális agrármodelljének bevezetése már konkrét eredményként jelez. Ezért az új stratégiának egyszerre kell szolgálnia a termelési, társadalmi és környezeti célokat, valamint differenciált, egyedi válaszokat kell adnia a problémákra és kihívásokra. Így a már megkezdett lépéseket követően (Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program) olyan gazdasági szabályozó, ösztönző támogatási rendszert és komplex fejlesztési rendszert kell kiterjeszteni, amely biztosítja a gazdálkodók esélyegyenlőségét és a beruházások, technológiai fejlesztések lehetőségét, illetve a mezőgazdálkodás környezeti és társadalmi-regionális teljesítményeit is honorálja.

Olyan új politikát kell megcéloznunk, amely segíti minőségi és piacképes élelmiszerek, valamint nyersanyagok és megújuló energiahordozók termelését, és egyúttal segíti megőrizni a vidéket, a tájat, az élővilágot, a környezetet és benne az embert és közösségeit. Ez a *többfunkciós mezőgazdaság* tud a termelési, fogyasztási, társadalmi, szociális, regionális és védelmi feladatoknak megfelelni, és így tudja a gazdálkodás és a vidékfejlesztés összekapcsolásával Európa és a világ fejlődési tendenciáit követni. A cél az, hogy lehetővé tegye a gazdaságilag hatékony és környezeti szempontból *fenntartható mezőgazdaságot*, miközben serkenti a vidéki területek integrált fejlődését, és csökkenti a konfliktust a mezőgazdaság és a vidéki térségek között. Az EU-ban megkezdett folyamatok aláhúzzák ezen célok elérésében a környezetkímélő módszerekre alapozott gazdálkodás és a hozzá kapcsolódó szolgáltatási rendszerek jelentőségét.

A mezőgazdaság új, európai irányzatokkal egyező modellje szükséges, amely a fentebb említett kihívásoknak és elvárásoknak megfelelően új alapokat teremt az agrárpolitika és a vidékfejlesztés számára. Az új modell legfontosabb jellemzői az alábbiak:

- Túlzott mértékű támogatásoktól mentes, versenyképes mezőgazdaság kialakítása, amely képes a világpiac felmerülő kihívásainak megfelelni.
- Környezetkímélő termelési eljárások széles körű alkalmazása, melyek által lehetővé válik a fogyasztók igényeinek megfelelő, minőségi termékek előállítása.
- Sokszínű gazdálkodási rendszerek, formák megléte, a termelési hagyományok megőrzése, amelyek nemcsak a termelési célkitűzéseket, a termékkibocsátást veszik figyelembe, hanem a mezőgazdaság egyéb funkcióit is, a vidéki környezet, a táj megőrzését, javítását, valamint a vidéki közösségek erősítését, munkalehetőségek biztosítását is.
- Egy egyszerűbb, közérthetőbb agrárpolitika kialakítása, amely világosan megfogalmazza a meghozandó döntéseket, és amely a források felhasználását úgy irányítja, hogy a széles értelemben vett társadalom legyen azoknak haszonélvezője, ne csak a gazdálkodók szűk köre.

A fenntartható mezőgazdaság magyar modellje

A fenntartható mezőgazdasági fejlesztés egyik döntő alapelve a természeti erőforrások hosszú távú védelmének biztosítása. Ez nemcsak a nemzetközi egyezményekből (Agenda 21), az Európa tanácsi, OECD- és WTO-tagságunkból, valamint a vonatkozó EU-szabályozások harmonizációs feladataiból és a környezet, a természet védelméről szóló törvényekből származó kötelezettségek, hanem piaci versenyképességünk növelésének egyik fontos tényezője. *A magyar agrárgazdaság fejlesztésénél* komparatív előnyként és piaci tényezőként kell figyelembe venni, hogy a termelés, a feldolgozás, a raktározás és az értékesítés során a termelők környezetkímélő eljárásokat alkalmazzanak, és így az egész agrárgazdaságban érvényesüljenek az agrár-környezetvédelem szigorodó nemzetközi előírásai. Ellenkező esetben romlani fog a magyar mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek piaci pozíciója.

Ezek a célok az alábbi *három fő területre* összpontosulnak:

- a *természeti erőforrások védelmére* (talaj, felszíni és felszín alatti vízkészletek, genetikai erőforrások, erdő és táj), továbbá
- a fogyasztásra, illetve felhasználásra kerülő *termékek minőségbiztosítására*, szennyező anyagoktól való mentességére, az élelmiszerbiztonság fokozására,
- mindemellett a mezőgazdaságból élők részére elfogadható jövedelem, alternatív *jövedelemszerzési és munkalehetőségek biztosítása*.

A természeti erőforrások védelme és az élelmiszer-biztonság egymást feltételezve és erősítve jelenik meg. Stratégiánk alapelve, az országunkról kialakuló kép alapmotívuma a „*tiszta környezetből egészséges, különleges minőségű és biztonságos élelmiszert*” mottó kell hogy legyen. Ezt a tendenciát erősíteni és támogatni szükséges. Az EU- és WTO-konform módon támogatható, *környezetkímélő gazdálkodás* új lehetőséget ad nemcsak a természeti értékek, a biológiai sokféleség fenntartására, hanem a termelési struktúra átalakulása (erdősítés, gyepepítés, tájgazdálkodás), a rekreációs fejlesztések (falusi, agro- és ökoturizmus), valamint az élőlétszám-igényes, nagy hozzáadott értéket előállító termelési és feldolgozási rendszerek támogatása révén a vidéki térségek komplex fejlesztését, foglalkoztatási és szociális biztonságát is elősegítheti. A kedvező agro-ökológiai adottságú és környezeti szempontból kevésbé sérülékeny területeken a *gazdaságos ártermelés* az elsődleges cél. Nagyon fontos viszont, hogy ezeken a helyeken is erőforrás-takarékos, szakszerű és ellenőrzött termelési technológiákat alkalmazzanak és valósítsák meg itt is a környezetkímélő agrárgazdaság alapvető céljait, mely célok az alábbiakban összegezhetők:

- piacképes, kiváló minőségű, értékes termékek termelésének növelése, és ezáltal a mezőgazdasági exportlehetőségek javítása;

- a vidéki foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőségek bővítése, vidéki életminőség javulásához való hozzájárulás, alternatív jövedelemszerzési lehetőségek kialakítása;
- a környezetkímélő mezőgazdasági termelési módszerek széles körű elterjesztése, ezáltal a környezetvédelmi célkitűzések ágazati megvalósulása, természeti értékeink, a táj, a termőföld és a vízkészletek állapotának megőrzése és javítása;
- az operatív vidékfejlesztés megvalósítása, az agrárágazat szereplőinek közel egyenlő mértékű, tisztességes jövedelem biztosítása,
- hozzájárulás egy fenntartható mezőgazdasági földhasználat, ésszerű területhasználati rendszer, illetve Magyarország agro-ökológiai adottságainak megfelelő, kiegyensúlyozott és stabil földhasználati, termelési struktúra kialakításához;
- a turisztikai potenciál fejlesztése, kihasználása elsősorban a vidék, a táj képének javítása, az ökoturizmus, falusi turizmus feltételeinek javulása révén,
- hozzájárulás egyéb vidékfejlesztési intézkedések sikeréhez, a vidéki népesség, a gazdálkodók termelési-környezeti ismereteinek fejlődéséhez, szemléletváltás elősegítéséhez.

Feladatok

A feladatok megfogalmazásakor két tervezési időszakot célszerű elkülöníteni, a 2004-2006, illetve a 2007-2013 közti periódust.

2004-2006

Elsőként a legfontosabb, hogy egy konszenzusos alapokon nyugvó agrár-környezetgazdálkodási stratégiát kell kidolgozni és elfogadtatni, mely alapján az egyes programelemek megvalósítása megkezdődhet. A stratégia első szakaszát meghatározzák a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv első tervidőszakára elkészült támogatási lehetőségek, amelyeket számos nemzeti hatáskörben működő elemmel szükséges kiegészíteni. Ebben jelentős szerepe van a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program átalakításának és intézkedései súlypontáthelyezésének. Nagyon fontos a környezeti szempontú tervezés beillesztése a mindennapi gazdálkodás gyakorlatába. Kiemelt jelentősége van továbbá a megújuló energiaforrások alkalmazásának, illetve előállításának, amely számos területen új lehetőségeket nyithat. Az alábbi feladatok rendszerbe foglalt megvalósítása fogalmazódik meg célként a 2004-2006 időszakra (nem fontossági sorrendben és valószínűleg nem teljes körűen):

- agrár-környezetgazdálkodási (földhasználati) stratégia megalkotása és elfogadtatása
- a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv agrár-környezetgazdálkodási támogatási rendszerének kiterjesztése és továbbfejlesztése
- az NAKP támogatási rendszerének átalakítása
- környezeti szempontokat integráló új földértékelési rendszer bevezetése
- ágazati megújuló energiaforrás-fejlesztési program kidolgozása, bevezetése, kiterjesztése
- agrár-környezetgazdálkodási szaktanácsadási (tápanyag-gazdálkodás, növényvédelem, előrejelzés stb.) és tervezési rendszerek (hálózat) kialakítása
- képzési programok, média- és PR-jelenlét erősítése
- bemutató gazdasági rendszer továbbfejlesztése
- környezetkímélő technológiák, módszerek fejlesztése, kísérleti programok, innováció
- agrár-környezetgazdálkodás megfelelő súlyú beillesztése az agrár-felsőoktatás, kutatás és fejlesztés rendszerébe
- agrár-környezetgazdálkodási Információs és Monitoring rendszer beindítása

- térinformatika, talajosztályozás, talajtérképezés továbbfejlesztése
- célirányos fajta, tenyésztés és gépfejlesztés elindítása

2007-2013

A stratégiai program második időszakában az első fázisban megkezdett fejlesztések folytatása és továbbvitele mellett a környezetkímélő módszerek támogatásának új alapokra helyezése fogalmazódik meg, a fent felsorolt fejlesztési alprogramok rendszerszerű működésére alapozva. Az eddigi horizontális szemléletű támogatási programrendszer helyett térségi alapokra (agro-ökológiai egységekre) épülő rendszert lenne szükséges alkalmazni, mely alapját képeznék a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv 2007-2013 közötti második periódusának, így megvalósulhatna az EU által megcélzott integrált vidékfejlesztési programozási és támogatási rendszer nagyon hatékony formája. A rendszer lényege, hogy minden egyes többé-kevésbé homogén lehetőségekkel és korlátokkal rendelkező agro-ökológiai egységre (kistájak v. középtájak) térségi programot szükséges kidolgozni, amely a lehetőségek és korlátok figyelembevételével, az adottságokhoz igazodó fejlesztési irányokat segítő földhasználati (agrár-környezetgazdálkodási és erdőtelepítési) támogatási programot és ahhoz kapcsolódó specifikus vidékfejlesztési programot (beruházások, feldolgozás és marketing, értékesítési rendszerek, termelői csoportok, képzési program, szaktanácsadás, alternatív jövedelemlehetőségek, vidéki infrastruktúra, falufejlesztés, vidéki szolgáltatások stb. fejlesztése) tartalmaz.

Az agrár-környezetgazdálkodás nyújtotta lehetőségek a gyümölcsstermesztésben, a környezetgazdálkodás elterjedését segítő intézkedések (információk szolgáltatása, pályázati lehetőségek)

A környezetbarát gyümölcsstermesztési módszerek támogatását több támogatási forma fogja elősegíteni a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv agrár-környezetgazdálkodási intézkedései keretein belül. Az ún. alprogramok között lehetőség nyílik a hagyományos szórványgyümölcsösök megőrzésének támogatására, amely később kiterjedhet ilyen gyümölcsösök telepítésének támogatására is. Tovább folytatódik az NAKP-ban megkezdett integrált gyümölcsstermesztés (beleértve a szőlőstermesztést is) támogatása, amely hektáronként 104 ezer Ft támogatást jelent az ilyen módszert választó gazdálkodóknak. Szintén folytatjuk az ökológiai gyümölcsstermesztés támogatását is, az átállási időszakban 127 eFt/ha, az átállást követően 96 eFt/ha támogatásra jogosultak az ökológiai szabályokat alkalmazó termelők. Ezekre a programokra az NVT elfogadását követően (várhatóan július elején) megjelenő pályázati kiírások alapján lehet majd pályázni a területi Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatalokhoz benyújtandó pályázatokkal.

A programokkal, pályázatokkal, módszerekkel kapcsolatos tudnivalókban, információkban, valamint a képzési lehetőségekre, szaktanácsadásra is kiterjedő témákban a rövidesen beindításra kerülő Agrár-környezetgazdálkodási Információs Rendszer fog segítséget nyújtani, amely hosszú távon fogja biztosítani a (környezet)gazdálkodással kapcsolatos szakmai háttérrel.

Az élelmiszerbiztonság szerepe egyes zoonózisok elleni küzdelemben

Dr. Nagy Attila, a Magyar Zoonózis Társaság elnöke

Az élelmiszerbiztonság feltételrendszerének kiépítése és működtetése korunk legidősebb feladata hazai és nemzetközi tekintetben egyaránt. Legfőbb célja, hogy a fogyasztó asztalára mindig az igényeket lehetőség szerint maximálisan kielégítő jó, tápláló és élvezeti értékű, valamint egyidejűleg aggálymentes termékek kerüljenek.

Az élelmiszerbiztonság fogalmát számosan definiálták, elsősorban a szükségletek folyamatos kielégítése szempontjából (ENSZ, Maxwell 1988), mely azt jelenti, hogy a veszélyeztetett és a szegény rétegek számára is elérhető legyen a kielégítő mennyiségű táplálék. A FAO/WHO római International Congress of Nutrition (1992) deklarációja szerint a táplálkozáshoz való jog alapvető emberi jog, amely magában foglalja azt is, hogy az ital és a táplálék kémiai és mikrobiológiai szempontból ártalmatlan, azaz biztonságos legyen. Közismert, hogy az ún. zoonótikus kórokozók (különböző fajú baktériumok, vírusok, élősködők, gombák és prionok) terjesztésében, átvitelében számos lehetőség (közvetlen érintkezés, belégzés, sebés-sérülés, nemi érintkezés, iatrogen) között kiemelkedő szerepet játszik a szájon át való fertőződés, amennyiben az élelmi anyagok és italok ilyen kórokozókat tartalmaznak.

Ebben az összefüggésben értelmezve az élelmiszerbiztonság nem más, mint a *járványvédelmi módszerek és a klasszikus élelmiszerhigiénia összehangolt működtetése*.

A fogyasztói szükségleteket kielégítő termékek (ételek és italok) alapvetően növényi, állati és ásványi eredetűek lehetnek. A zoonótikus kórokozókval való szennyeződés, illetve fertőződés zömmel hazai termőhelyi környezetből, illetve élelmiszeralapanyagot szolgáltató gazdasági haszonállat fajokból és ezek környezetéből származik, de a globalizációval járó, soha nem látott volumenű, gyors áruforgalom következtében külföldről is könnyedén bekerülhet. Ezért az élelmiszer import szabályozásának, engedélyezésének és tételes ellenőrzésének a szerepe az elmúlt évtizedben rendkívül felértékelődött.

Elvileg kétféle módon szennyeződhet/fertőződhet az alapanyag:

- a terméket szolgáltató növény vagy állatfajból közvetlenül származhat, mint eredeti (intra-vitális) fertőzés,
- másodlagosan a termék termelése, feldolgozása, forgalmazása, tárolása, szállítása, étellé történő elkészítése stb. során a környezetből járulékos, akcidentális szennyeződésként, melyet „kenődéses” eredetnek is szoktak nevezni. Forrása változatos lehet, pl. víz, levegő, tárgyak, eszközök és nem utolsósorban a termékekkel foglalkozó ember.

A dolgozó számtalanszor nem is tud veszélyes szerepéről, és az is lehet, hogy a termék fertőzte meg, amelyet azután visszajuttat a munkafolyamat során a termékre.

Az ellentétes irányú kórokozó terjedés sem ritka. Erre való tekintettel nagyon lényeges, hogy a személy megfelelő védőfelszereléssel és munkamódszerekkel védje magát, illetve a terméket a munka folyamán. Fertőzött személy ne foglalkozzon élelmiszerrel, ne dolgozzon közétkeztetésben, hogy a fertőzési lánc időben megszakítható, és a kórokozó körforgása megelőzhető legyen.

I. Élelmiszerek - ételek, italok, adalékok és fűszerek - közvetítette zoonózisok a fogyasztók körében

A bejelentési kötelezettség alá besorolt fertőző betegségek - közöttük zoonózisok - kórokozói általában szájon át terjednek, néha azonban nem csupán az élelmiszerlánc révén, hanem egyéb forrásból és más behatolási kapun át is fertőzhetik az embert.

A diagnosztizált és bejelentett zoonózisok száma sokkal kevesebb, mint a valóságban előforduló eseteké, a bejelentési fegyelem lazasága, a diagnosztikai módszerek véges teljesítőképessége, a korlátozott laboratóriumi kapacitás és költségigényes volta miatt. A járványtani helyzet értékelésekor ezért mondjuk, hogy a statisztikai kép csak a „jéghegy” csúcsát jelenti.

Tanulmányunkban a következő zoonótikus kórokozók előfordulási gyakoriságával és megelőzési (leküzdési) lehetőségeivel foglalkozunk:

Salmonellosis,
Campylobacteriosis,
E. coli okozta fertőzések,
Staphylococcosis,
Yersiniosis,
Listeriosis,
Leptospirosis,
Brucellosis,
Q-láz,
Toxoplasmosis,
Echinococcosis,
Taeniasis,
Trichinellosis.

Salmonellosis

A WHO az emberi salmonellosist a legkomplexebb zoonózisnak tartja, melynek felszámolása nem lehetséges, így a potenciális fertőzési veszéllyel meg kell tanulnunk együtt élni.

A vizsgált időintervallumban a salmonella okozta megbetegedések száma 1992-ben 12 843 volt, majd évről évre jelentősen emelkedett 1996-ig, amikor 28 046 betegséggel tetőzött, ezután pedig folyamatosan csökkent 2002-ig 10 721 fertőzöttre, sőt a mérséklődés ezt követően is folytatódik.

A salmonellák terjesztésében a táplálékok, az ételízesítők, a fűszerek, az italok (ivóvíz) kiemelt szereppel bírnak, megelőzve minden más fertőzési lehetőséget. Leggyakrabban az állati eredetű alapanyagok (baromfi és más állatfajok húsa, egyes húskészítmények, belső szervek, tojás, tej, tejtermékek, halak, rákok, kagylók), valamint minden egyéb bélsárral, váladékkal szennyeződött (zöldségek, gyümölcsök), mosatlanul fogyasztott termékek szállíthatják a baktériumokat.

Campylobacteriosis

Az utóbbi évtized folyamán a *C. coli* és a *C. jejuni*, mint zoonótikus fajok, valamint a *C. intestinalis* mint humán kórokozó által előidézett ételfertőzések jelentős megszorodása tapasztalható. Manapság a campylobacteriosis az ismert kóroktanú enterális megbetegedések statisztikájában országos átlagot tekintve a második helyen áll. Egyes régiókban azonban eléri, sőt túl is haladja a salmonella okozta kóros esetek számát.

A baktérium terjesztésében a baromfi-hús, nyers tehén-, kecske- és juhtej, valamint az ezekből előállított túró, lágy sajt és más tejtermék játszik leggyakrabban szerepet, a fekáliával szennyezett zöldség, gyümölcs és ivóvíz mellett. Meg kell említeni, hogy a fertőzött kérődzők elletése, vetéltetése, az újszülött állatok kezelése, nem különben a fertőzött baromfiak vágása és feldolgozása szintén tág teret biztosít a kórokozókval való fertőződésre.

Enteropathogén E. coli fertőzés

A coli fertőzés a tápláléklánc bármely szakaszán bekövetkezhet, mely eredetét tekintve ritkán intravitális, sokkal gyakrabban kenődéses eredetű szokott lenni. Az ivóvíz és egyes italok fertőzés közvetítő szerepe sem elhanyagolható. Mégis a hús, a belső szervek, a tej és tejtermékek, a bélsárral szennyezett tojás, zöldségek és gyümölcsök szoktak a fertőzés forrásai lenni.

A salmonellózis a campylobacteriosis és az enteropathogen E. coli fertőzés megelőzésében az élelmiszer-biztonsági rendszer módszerei az élelmiszerlánc mentén a termelőtől a fogyasztó asztaláig a következők:

- a fertőzési források csökkentése a salmonella gyérítési program következetes végrehajtásával (a baromfi, a sertés, és más gazdasági haszonállat fajok esetén),
- a salmonella sp. fenntartásában és terjesztésében szereplő rágcsálók és vektorok rendszeres irtása az állattartó telepeken,
- a salmonella sp.-vel való fertőzést korlátozó tartási és takarmányozási rendszer működtetése minden gazdasági haszonállat faj esetén,
- az állat szállítási, a vágás előtti pihentetési, a vágási, a bontási és a hús kezelési technológia pontos betartásával az intravitális illetve az ún. „kenődéses” szennyeződés korlátozása, minimalizálása,
- a vágás utáni hús érlelés, előhűtés, mélyhűtés és a fagyasztás láncolatának megszakítás nélküli folyamatos biztosítása,
- a húsfeldolgozás és a húskészítmény gyártás folyamatában HACCP rendszer működtetése és annak kiterjesztése az adalékanyagokra, továbbá a termékkel közvetlenül érintkezésbe kerülő göngyölegekre is,
- a tojás és más nem állati eredetű (növényi és ásványi) alapanyagok célzott mikrobiológiai monitorozása, valamint a higiénés termelési és kezelési gyakorlat betartása a HACCP rendszer segítségével,
- az emberi eredetű fertőződés lehetőségének megelőzése a fertőzésre gyanús dolgozók egészségügyi alkalmassági vizsgálatának megkövetelésével, a személyi higiénia és a biztonságos gyártási technológia alkalmazásával,
- az ételkészítés és az étkeztetés (ételszállítás - kiadagolás - tálalás) higiénés követelményének betartásával a szennyező csírák utólagos feldúsulásának gátlása érdekében, valamint az ételek fogyasztás előtti megfelelő hőkezelésével,
- ételfertőzés/mérgezés gyanúja esetén az ok gyors meghatározása, az ártalmas élelmiszerek azonnali kivonása és ártalmatlanítása, valamint az érintett fogyasztók epidemiológiai vizsgálata, és szükség szerinti egészségügyi ellátása,
- az esemény mielőbbi kommunikációja a fogyasztók tájékoztatása és megnyugtatása céljából a médiák adta lehetőségek maximális kihasználásával.

Staphylococcosis

A staphylococcusok olyan zoonótikus kórokozók, melyek a legkülönbözőbb szervek gennyes gyulladásainak előidézői, vagy társfertőzőként hasznélvezői.

Tej és tejtermékek (túró, tejföl, tejszín, lágy sajtok) fertőzésének eredete a tehén, s főleg a juh és a kecske klinikai vagy szubklinikai tügygyulladásra vezethető vissza. Más esetben az ember, mint fertőző forrás deríthető ki, amikor a termékkel felső légúti, orrmelléküregi gyulladásban orr és vagy garatmandula gyulladásban, furunculosisban, bőrgyulladásban, paranciumban, végbéltályog-képződésben szenvedő személy érintkezik a munkavégzés során.

Yersiniosisok

A *Y. enterocolitica* hordozásában és terjesztésében szinte minden rágcsálón, húsevőn, madarakon kívül, a sertés, szarvasmarha és a kecske játszik meghatározó szerepet. Egyes sertés-állományok fiatal egyedeinek 29,7%-a, a felnőtt sertéseknek pedig 22,3%-a bizonyult baktériumhordozónak. S ami nagyon figyelemreméltó, hogy az izolátumok szinte kivétel nélkül az O3-as szerocsoportba tartoztak, amely az ember yersiniosisának fő okozója.

Figyelemreméltó, hogy a kórokozóhordozó ember is kontakt módon, valamint a táplálékok szennyezése után annak közvetítésével fertőzheti embertársát. Idült yersiniosisban szenvedő személy foglalkoztatása az élelmiszer-feldolgozásban, vendéglátásban, étkeztetésben nagyon kockázatos, mert a baktérium ürítése periodikus, s csak többször megismételt laboratóriumi vizsgálattal mutatható ki. A negatív lelet nem zárja ki a fertőzöttséget.

Listeriosis

A *Listeria monocytogenes* világszerte elterjedt baktérium, mely szinte minden melegvérű emlősállat és madárfaj, valamint az ember szervezetében is képes megtelepedni és az ellenálló-képesség meggyengülése esetén szervi elváltozást, olykor halálos betegséget is okozni.

Élelmiszerhygiéniai szempontból a talajjal, bélsárral, váladékokkal, vízzel kontaminálódott alap és nyersanyagok (zöldségek, saláták, gyümölcsök), hőkezeletlen juh-, kecsketej, juhtúró, lágy sajtok (mascarpone), kolbászok, szalámik, füstölt és sózott hentesárúk, lehetnek fertőzöttek.

Leptospirosis

A leptospira nemzetségbe tartozó, különféle szerotípusú leptospirák a meleg, a trópusi, a szubtrópusi és a mérsékelt égöv alatti országok lakosságának, valamint házi és vadon élő állatainak betegségét okozzák.

A leptospirák fajspecifikus kórokozónak tekinthetők, de az ember valamennyi szerotípus (200-típus) iránt fogékony.

Hentesek, vágóhídi dolgozók, más dolgozók és a háziasszonyok a fertőzött állatok májától, veséjéről, testnedveitől fertőződhetnek a bőr mikrosérüléseiben vagy a kötőhártyán át.

A legutóbbi tíz év során a vegyes eredetű fertőzések eredményeként 30-100 eset között ingadozott az évi megbetegedések száma.

Parazito-zoonózisok

A belső élősködők többsége az emberen kívül a legkülönbözőbb gazdasági haszonállat vagy vadállat fajokban is képes megtelepedni, fejlődni, és a tünetmentes fertőzéstől enyhébb vagy súlyosabb, kivételesen halálos kimenetelű betegséget okozni.

Az ember és az állatok is a felsorolt parazitafajok fertőzőképes fejlődési formáinak (pete, lárva) szájon át való felvételével fertőződik minden esetben, amikor nyers vagy elégtelenül hőkezelt húst, húskészítményt, szerveket, illetve mosatlan zöldséget, gyümölcsöt, salátát fogyasztanak.

Toxoplasmosis

Az ember két forrásból, nevezetesen a sporulált oocysták szájon át való felvételével bélsárral szennyeződött kéztől, mosatlan zöldség, saláta, gyümölcs elfogyasztása, vagy leggyakrabban cystás sertés-, borjú- és juhhús nyersen (darált hús, kolbász, fásírozott) vagy elégtelenül hőkezelt formában való elfogyasztása révén fertőződhet.

A sporulált oocysták a talajban egy évig, nedves környezetben két évig is megtartják fertőzőképességüket.

A toxoplasmosis elleni küzdelem kulcskérdése a fertőzési lánc időben történő megszakítása, mely csak az embernél jöhet szóba.

Tennivalók, amelyekre mindig gondolni kell, a következők:

- kerülni a nyers hús, húskészítmény kóstogatást és fogyasztást,
- a konyhai húsfeldolgozás után alaposan kezet kell mosni,
- a zöldséget, a gyümölcsöt és a salátaféléket fogyasztás (elkészítés) előtt folyóvízsugárral meg kell mosni,
- a húskételeket jól át kell sütni, illetve főzni.

Trichinellosis

Az ember és az állatok fertőződése, izom trichinellával fertőzött hús, húskészítmény (sonka, kolbász, darált hús stb.) fogyasztásával szokott megtörténni. Különösen a vaddisznó izomzata lehet veszélyes, melynek felhasználásával előszeretettel készítik a vadászkolbászt. A hazai vaddisznóállomány fertőzöttsége jelenleg még nem súlyos, de a Balkán (Szerbia, Horvátország) felől évi 50 km-es sebességgel északi irányba terjedő fertőzési hullám tapasztalható, amely hamarosan eléri hazánk déli határvonalát.

A közfogyasztásra levágott sertések hújának trichinoszkopos vagy emésztéses vizsgálata kötelező. Fontos lenne ezt a módszert a házi vágások után is elvégeztetni.

Echinococcosis

Okozói a Taeniidae család képviselői, melyek az emberben kifejlett galandféregként (*Taenia sulium*, *Taenia saginata*) vagy lárva formában (hólyagféreg) lehetnek jelen, így az ember egyszerre lehet valódi vagy pedig közti gazda is.

A lárvális galandférgesség előidézésében a kutyafélék belében élősködő *Taenia multiceps* az *Echinococcus granulosus* és a macskákban is előforduló *Echinococcus multilocularis* szerepe a legjelentősebb.

A petét az ember (és más közti gazda állatfajok) bélsárral, földdel szennyezett zöld növényekkel, szájon át veszi fel. A bélcsatornában a szabaddá váló oncospherák a bélfalba furakodnak, ahol a vénás rendszer közvetítésével a portális rendszer felé veszik útjukat. Bejutnak a májba, ahol egy részük megakad, más részük a kisvérkör útján eljut a tüdőbe, ahol megindul a hólyagféreg fejlődése. Annak is megvan a lehetősége, hogy tovább menve a nagyvérkör útján bármely szervbe (agyvelő, szem, vesék, lép, izomzat) eljussanak, ahol 4-6 hónap alatt kifejlődik a hólyagforma. Ezen a szervek károsítása után góctüneteket okozhatnak, amely halállal is végződhet.

A lárvális galandférgesség ellen tipikusan a két orvosi szakterület alapellátásában realizálódó, jól koordinált együttműködésre van szükség, amely időben felfedi az emberi, illetve az állati fertőzöttséget, megszünteti azt és így minimalizálja, hogy a közti gazda fajokba a fertőzőképes fejlődési formák átkerülhessenek.

Ascaridosis

A *Toxocara canis*, a *Toxocara mystax* és a *Toxocara vitulorum* azok a zoonotikus orsóférgek, mely a kutya, a macska és a szarvasmarha (borjú) bélcsatornájában élősöknek.

A szájon át felvett harmadik stádiumú lárvét tartalmazó petéből a vékonybélben kiszabaduló lárvák a bélben átfurakodva - a galandféreg lárvájához hasonlóan - vándorútba kezdenek, miközben roncsolják a szervek (máj, tüdő, agyvelő, szem stb.) szöveteit és következményes gyulladást okoznak. Legtöbbször a féreglárva okozta gyulladással folyamathoz másodlagos baktériumos fertőzés is szokott társulni, súlyosbítva a lárva által megindított gyulladást.

II. Következtetések

Az elmúlt évtized folyamán hazánk lakosságát sújtó összes bejelentési kötelezettség alá tartozó fertőző betegség - kisebb-nagyobb évenkénti ingadozástól eltekintve - 2/3-3/4 része a zoonózisok közé volt besorolható. E betegségek kórokozói az esetek túlnyomó többségében a táplálékok és az italok közvetítésével terjednek. A fertőzés megeredése szempontjából a kórokozók többségének két lényeges tulajdonsága érdemel különös figyelmet. Az egyik, hogy a szervezeten kívül a csírapusztító külvilági tényezőkkel szemben ellenálló, a másik pedig, hogy kedvező hőmérsékleti és nedvességi feltételek esetén el is képesek szaporodni, különösen az állati eredetű nyersanyagokban, valamint élelmiszerkészítményekben és készételekben, más szóval az ún. infectív dosis rövid idő (órák) alatt létrejön.

Az élelmiszerbiztonsági rendszer akkor képes az elvárásoknak megfelelni, ha a táplálék útját a termelés helyétől folyamatosan a fogyasztó asztaláig képes monitorozni, olyan határfokkal, hogy a zoonotikus kórokozóval való fertőződés vagy szennyeződés bekövetkeztét megelőzze, illetve azonnal feltárja.

Ezért a Kormány a 66/2003. (V. 15.) Kormányrendelettel életre hívta a Magyar Élelmiszerbiztonsági Hivatalt, amely az élelmiszer és takarmánybiztonság területén döntés-előkészítő, véleményező, javaslattevő, információs, koordináló és nemzetközi kapcsolattartó feladatot lát el.

A Hivatal szakmai tevékenysége körében rendkívül lényeges hazai és nemzetközi feladatokat kell, hogy ellásson, melyek közül a zoonózisok elleni küzdelemben néhány alapvető fontosságú tevékenység hiánya állapítható meg.

Melyek ezek?

A rendelet szerint együttműködésre kötelezett hatóságok és intézményeink információs rendszere egyelőre nem működik. Ennek hátterében pedig a hatályos szakmai jogszabályok harmonizációjának hiánya jelölhető meg.

A hatályos állategészségügyi rendeletek szerint nem tartozik bejelentési kötelezettség alá számos, gyakrabban előforduló és nagy köz-, sőt állategészségügyi jelentőségű zoonózis, amely humán oldalon ma már a 18/1998. (VI. 3.) NM rendelet szerint bejelentésre kötelezett (pl. salmonellózis, campylobacteriosis, enterohaemorrhagias, E coli fertőzés, a listeriosis, a Lyme-kór, a chlamydiózis, a Q-láz, tularemia, toxoplasmosis, a toxocarosis, a Hanta vírus okozta betegség és az influenza).

Nem kétséges, hogy a felsorolt zoonózisok szűrővizsgálatokkal történő teljes körű felmérése nem kivitelezhető, de a mentesítési programok végrehajtása (baromfi salmonella gyérítés, leptospira mentesítés, tularemia serológia vadnyúl export előkészítésre) vagy egyes betegségek diagnosztikai vizsgálata során kimutatott zoonózisok nyilvántartásba vétele a járványügyi megelőző tevékenység alapjául szolgálna, mind állategészségügyi, mind pedig közegészségügyi szempontból.

A Hivatal részére különös fontosságú lenne az emberi egészséget közvetlenül, vagy közvetve veszélyeztető különféle zoonózisok kórokozóinak elterjedtségéről és tulajdonságairól (rezisztencia alakulásáról) a vizsgáló intézeteknek tájékoztatást adni.

E fontos kívánalom kielégítésének azonban jelenleg számos akadálya van. Mindenekelőtt a laboratóriumi kapacitás elégtelensége és teljesítőképességének korlátozottsága. Másfelől pedig a vizsgálatok elvégzésének jelentős költségigénye, melyet nem tud megtéríteni a legtöbb ügyfél.

A jogszabály előírása szerint az élelmiszer- és a takarmánybiztonság érdekében végzett monitorvizsgálatok eredményeit a vizsgálatra jogosult laboratóriumnak rendelkezésre kellene bocsátani, elemzés és szükség esetén közzététel céljából.

A jogszabályi előírásnak mielőbb érvényt kellene szerezni abból a célból, hogy az Élelmiszerbiztonsági Hivatal a mindenkori kockázatbecslést (*risk assesment*) szükség esetén kockázatkezelést (*risk management*) és kockázatkommunikációt (*risk communication*) kellő megalapozottsággal képes legyen ellátni.

A Magyar Élelmiszerbiztonsági Hivatal partnerei a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium Állategészségügyi és Élelmiszer Ellenőrzési Főosztálya, Növényegészségügyi Főosztálya, az Egészségügyi, Családügyi és Szociális Minisztérium, az Országos Tisztifőorvosi Hivatal és a Gazdasági Minisztérium Fogyasztóvédelmi Felügyelősége, valamint a fenti tárcákhoz tartozó intézmények és a laboratóriumok. Az élelmiszerbiztonság követelményeinek fejlesztése érdekében az együttműködés szervezésének elvi alapja az, hogy a tevékenység végzése során felesleges átfedések ne legyenek, ugyanakkor a felügyelet teljes körűen ellenőrizze az élelmiszer útját a fogyasztó asztaláig.

Az Élelmiszerbiztonsági Hivatal kiemelt feladata a fogyasztók reális tájékoztatása, az oktatás, nevelés és ismeretterjesztés fokozása a média adta lehetőségek maximális kihasználásával.

Az ökológiai gazdálkodás közgazdasági és birtoktervezési kérdései

Podmaniczky László - Balázs Katalin - Szakál Ferenc - Ángyán József
SZIE Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet

1. Bevezetés

A fenntartható mezőgazdálkodás és vidékfejlesztés, a környezetkímélő tájgazdálkodás megvalósítása iránt az utóbbi néhány évben az egész világon - így Magyarországon is - megnőtt, sőt folyamatosan növekszik az igény. Jóllehet az alternatív mezőgazdálkodási rendszerek - köztük az ökológiai gazdálkodás is - sok esetben a konvencionális (ma általánosan elfogadott) közgazdasági, gazdaságpolitikai közegben is versenyképesek lehetnek, de e rendszereknek olyan teljesítményei is vannak, melyek a konvencionális ökonómia eszközeivel nem, vagy alig értékelhetők. Éppen ezért ezeket a rendszereket igazán akkor értékeljük helyesen, ha a nekik megfelelő értékrendet kifejező közgazdasági közegbe helyezzük őket. Végeredményben az egyes rendszerek pozitív, illetve negatív extern hatásainak internalizálása azok versenyképességének kulcskérdése.

Emellett szélesebb aspektusban is fontos az externáliák kérdése, hiszen a természeti, valamint az épített környezet állapotára gyakorolt kedvező vagy kedvezőtlen hatásuk az ország nemzeti vagyonát gyarapíthatják vagy csökkenthetik. Tehát nemcsak a nettó gazdasági jólét szempontjából érdemelnek figyelmet, hanem azért is, mert a pozitív/negatív extern hatások *egyenlege* alapvetően meghatározza a jövő generációk mozgásterét.

Tanulmányunkban először áttekintjük az externáliák lényegét, majd bemutatjuk azt a tervezési módszertant, mely segíthet a gazdálkodást folytatók számára ökológiai és ökonómiai szempontból egyaránt fenntartható gazdaságok kialakításában és azok működtetésében.

2. Az ökológiai gazdálkodás közgazdasági problémái

Az ökológiai gazdálkodás koncepciója alapvetően abból az igényből született, hogy a mezőgazdálkodást összehangolja a természeti erőforrások és az ökológiai rendszerek sajátosságaival, valamint azok fennmaradásának és minél zavartalanabb működésének követelményeivel. Közgazdasági szempontból ezt az igényt úgy fogalmazhatjuk meg, hogy az ökológiai gazdálkodás feladata az, hogy megszüntesse vagy legalábbis minimális szintre csökkentse a gazdálkodás által okozott negatív externális hatásokat és minél inkább a pozitív externális hatások létrehozása irányába változtassa meg a gazdálkodás egész koncepcióját.

Az ökológiai gazdálkodás ilyen értelmezésben úgy fogható fel, hogy az a mezőgazdálkodás által okozott vagy létrehozható negatív és pozitív externális hatások tudatos, tervszerű alakítására irányul. Tehát az externális hatások fogalma és értelmezése szorosan összefügg az ökológiai gazdálkodás lényegével.

Az externális hatások fogalma ahhoz a jelenséghez kapcsolódik, amit a környezet-gazdaságtan a piac csődjének vagy kudarcának nevez. Ez azt jelenti, hogy tényleges működésükben a piaci mechanizmusok nem töltik be, vagy csak hibásan és részben töltik be azokat a funkciókat, amelyeket a piactudományra vonatkozó közgazdasági elméletek feltételezése szerint be kellene tölteniük.

A piac tökéletes - az erőforrások hatékony felhasználását és azoknak a felhasználási lehetőségek közötti optimális elosztását biztosító - működése csak akkor valósulna meg, ha egy sor előfeltétel teljesülne. A nagyszámú ilyen előfeltétel közül itt csak azokat emeljük ki, amelyek a mezőgazdaság és a természeti környezet kapcsolatait, illetve az ökológiai gazdálkodás szempontjából fontosak. Ezek a következők:

a) A piacon olyan erőforrások, javak és szolgáltatások cseréje történik, amelyek szűkösek, vagyis nem állnak rendelkezésre olyan mennyiségben, hogy bármilyen nagy kereslet kielégíthető lenne nulla ár esetén is. Ebből következik, hogy a szűkösen rendelkezésre álló erőforrások, javak és szolgáltatások esetében a piaci modellben érvényesülnie kellene annak, hogy:

- nullánál nagyobb árak van, vagy
- használatukért díjat (járadék) kell fizetni és
- növekvő felhasználásuk növekvő árral jár.

Ez a feltétel a mezőgazdaság által igénybe vett természeti erőforrások nagy részénél nem teljesül, hiszen számos nyilvánvalóan szűkös erőforrásnak (pl. tiszta talajvíz, levegő, egyes növények vagy állatok) az ára (értéke) nulla. Ezen erőforrások esetében tehát a piac nem tölti be azt az elvárt szerepét, hogy a szűkösség fokának megfelelően helyesen fejezze ki az árban az erőforrásoknak a valóságos értékét.

b) Ezzel szorosan összefügg, hogy a piaci felfogás arra a feltételezésre épül, miszerint a szűkös erőforrásoknak tulajdonosuk van, hiszen a piaci csere lényegi eleme a tulajdon átruházása az adásvétel során. Ezzel szemben a természeti erőforrások nagy részének nincs tulajdonosa, vagy azért, mert a tulajdonosi jogosítványok kizárólagossága a dolog természetéből következően nem biztosítható (pl. levegő, táj, virágpollen stb.), vagy azért, mert senkinek sem fűződik érdeke ahhoz, hogy tulajdonba vegye azokat (pl. egyes növények, állatok stb.). A tulajdonos nélküli erőforrások, javak és szolgáltatások társadalmilag optimális felhasználását tehát a piac működése nem képes biztosítani, hiszen senki sem akadályozhatja meg ezek ingyenes használatát, ennek következtében viszont senkinek sem éri meg, hogy tőkét fektessen ezek mennyiségének növelésébe. Így kialakul az ilyen erőforrások, javak és szolgáltatások túlhasználata, rombolása vagy szennyezése.

c) Az előbbiekkal ugyancsak szoros összefüggésben van az externális hatások értelmezése szempontjából fontos azon feltételezés, hogy a piaci cserében a kereslet-kínálat egyensúlya esetén kialakuló ár tartalmaz minden olyan költséget, amely az erőforrás, termék vagy szolgáltatás előállításában érdekben felmerült. Másképpen megfogalmazva ez azt jelenti, hogy a termelő minden felhasznált erőforrást és igénybe vett szolgáltatást az ún. ökonómiailag hatékony áron megfizetett (megvásárolt), valamint a termeléssel (vagy szolgáltatásnyújtással) a társadalom más tagjainak vagy más piaci szereplőknek okozott károkat, kellemetlenségeket, korlátozásokat stb. is. Ez a feltételezés tehát azt jelenti, hogy a piacon kialakult egyensúlyi árban az ún. teljes társadalmi költség megtérül.

Az előzőekben az a) és a b) pontokban megfogalmazott feltételezéseket is figyelembe véve nyilvánvaló, hogy a valóságban ez a harmadik feltételezés sem teljesül. A termelő (szolgáltató, eladó) mindig használ olyan erőforrásokat, javakat, szolgáltatásokat vagy egyszerűen előnyöket, amelyeket nem fizet meg, illetve okoz olyan károkat, hatásokat, kellemetlenségeket stb. másoknak, amelyeket nem kompenzál. Vagyis a piaci ár nem méri helyesen az erőforrások, javak és szolgáltatások értékét, mert nem tartalmazza a teljes társadalmi költséget. Nem teljesül tehát az a piacra vonatkozó feltételezés, hogy a piac szereplőinek (termelőknek, ill. eladóknek és vevőknek vagy fogyasztóknak) egymás közötti ügyletei mindenki mástól függetlenek. Ez azért sem lehetséges, mert az erőforrások jelentős része oszthatatlan (talajvíz, levegő, folyó), tehát az egyes szereplők által igénybevett erőforrásrészek nem határolhatók el, illetve az erőforrásokra gyakorolt hatások nem különíthetők el. Ezért az erőforrás-használaton keresztül a

gazdaság szereplői (általánosítva a társadalom tagjai) nem képesek egymástól függetlenül tevékenykedni és szándékuk ellenére is hatást gyakorolnak egymásra.

Az externális hatások fogalmát többféle változatban is megfogalmazhatjuk a hatás kialakulásának, illetve megjelenésének (észlelésének) körülményeitől függően. *Definíciószerűen az externális hatások fogalmát úgy határozhatjuk meg, mint olyan hatást, amelyet egy vállalkozó vagy személy tevékenysége során létrehoz, amelynek létrejöttét nem tudatosan okozza, vagy nem is észleli, de ez a hatás másoknak hátrányt vagy előnyt jelent anélkül azonban, hogy az elszenvedett hátrányokért kompenzációt kapnának vagy az élvezett előnyökért fizetnének.*

A továbbiakban az externáliák elvéből kiindulva azt mutatjuk be, hogy miképpen lehet ezen elveket érvényesítve a mezőgazdasági üzemek tervezésekor segíteni a több szempontból is fenntartható üzemek kialakulását.

3. A birtoktervezés ökológiai szempontjai

Környezeti szempontból kiegyensúlyozott és egyben gazdaságos, hosszú távon működőképes birtokok csak úgy alakíthatók ki, ha azok tervezése a természeti és az agroökológiai, termőhelyi feltételekből, a helyi tradíciókból, azaz összefoglalóan az adottságokból indul ki, és ezeket a szándékoknak, hosszú távú érdekeknek és a piaci lehetőségeknek megfelelően hasznosítja. Erre építve végezhető el a termelési és természetvédelmi célú földhasználat, az épületek, a szükséges közművek és infrastruktúra tervezése. Mindezek a tervezési program, a beruházási programterv, az engedélyezési terv s végül a kiviteli terv formájában jelennek meg. E tervezési folyamat fő lépéseinek és környezeti szempontjainak, egyszerű gyakorlati számítási metódusainak ismerete a fenntartható birtokok kialakításában elengedhetetlen. E szempontok egyesítése a birtoktervezésben új megoldásokat követel, és a többfunkciós mezőgazdálkodás, környezetgazdálkodás gyakorlati megvalósításának egyik legfontosabb eszköze.

A környezeti szempontból kiegyensúlyozott mezőgazdasági termelőegységek (birtokok) működését úgy kell kialakítani és irányítani, hogy a mezőgazdasági termelési ciklusok egymásra épüljenek. A mezőgazdasági termelőtevékenység alapja a növénytermesztés, az állattartó tevékenység erre alapulhat, a két fő termelési ágazat jellemzőit (területhasználat, hozamértékek, épület- és technológiai igények/méretetek, feldolgozás) azok harmonikus összhangja szerint kell kialakítani.

A mezőgazdasági termelés egységei (a birtokok) a *termelési ciklusokat tekintve* alapvetően kétfajta (zárt és nyitott) rendszerben működtethetők.

Zárt rendszerű birtoknak tekinthetők azok, amelyekben az egyes termelési folyamatok a birtokon belül körfolyamatokká szervezettek, és amelyek rendelkeznek:

- a termék előállításához szükséges méretű földterületekkel, a földek termőképességének biztosításához elegendő istállótrágyát termelő állatállománnyal,
- az állatállomány takarmány- és alomszükségletét biztosító növénytermesztési célú területhasználattal,
- a birtok működtetéséhez szükséges épület- és gépállománnyal,
- eladható, a birtokon gazdálkodó személyek megélhetését biztosító termékmennyiséggel.

A zárt rendszerű birtok saját területén belül megteremti a környezeti stabilitáshoz szükséges egyensúlyt a talajhasználat és tápanyag-utánpótlás, a saját takarmány-, alom- és trágyaigény, a termelési végcél tekintve melléktermékeknek tekinthető termékek hasznosítását illetően, termelési profiljának sokoldalúsága révén rugalmasan tud a kereslethez, a piaci igényekhez alkalmazkodni. Ide sorolhatók *az ökológiai orientációjú gazdálkodási rendszerek*.

Nyitott rendszerűnek tekinthetők azok a meghatározott növényi vagy állati termékek előállítására szakosodott termelőegységek, melyekben az egyes termelési folyamatok nem képeznek biológiai értelemben zárt körfolyamatokat, és a termék előállításához szükséges anyagokat (takarmányt, trágyát, almot stb.) nagyrészt külső forrásból teremtik meg maguk számára. Ide sorolhatók az *iparszerű gazdálkodási rendszerek*.

A zárt és a nyitott rendszerű birtoktípusok között *számos átmeneti jellegű formáció* is elképzelhető és létezik, azok létjogosultsága egyaránt indokolható, azonban a környezeti hatásuk eltérő, és tervezési szempontból más feladatokat jelentenek.

A fenntartható, környezetkímélő, környezetébe „belesimuló” mezőgazdálkodás egyik legfontosabb eleme *a termelési és természetvédelmi célú földhasználat összehangolt tervezése*, olyan növényi struktúra kialakítása, amelynek környezeti igényeit a termőhely adottságai a legjobban kielégítik. Az így kialakuló növényfaj- és fajtastruktúra reális termésszintjeit a termőhelyi feltételekből kiindulva kell meghatározni. Erre építhető az állattenyésztés (állattartó-képesség), a várható termékmennyiségek és így kapacitásigények tervezése. E vizsgálati folyamat *kulcspontjai* tehát a következők:

- *a térszerkezet* („ökológiai infrastruktúra”), *biotóp-hálózati rendszer* (bolygatlan élőhelyrendszer) kialakítása, területének kijelölése, *az üzemi természetvédelmi terv* elkészítése;
- az ökológiai feltételeknek és a termelési tradícióknak megfelelő *növényfajok, -fajták* kiválasztása;
- e növényfajok *hozamának* táblánkénti, határrészenkénti reális, számszerű becslése az adott termőhely agroökológiai paramétereire alapján;
- a takarmánytermő területek meghatározása *az állattartó képesség* vizsgálatával;
- az alomszalmaigény és a trágyatermelés *összehangolása a terület teherbíró képességével*;
- a keletkező *termékmennyiségek* számszerű becslése a fennmaradó árunövény-termelő területek várható hozamai alapján;
- a *feldolgozási kapacitások* és értékesítési utak megtervezése, kialakítása a termékfajták vizsgálatára alapján;
- a *megfelelő variáns* kiválasztása a tervvariánsok *közgazdasági* vizsgálatára alapján.

A felsoroltak a tervezés egyik legfontosabb kérdését, az ökológiai és agronómiai szempontok összehangolásának folyamatát mutatják be. Ezek mellett egy sor egyéb tényező figyelembevétele is szükséges ahhoz, hogy az ökológiai gazdálkodás elvei szerint valóban működjön is a gazdaság. A továbbiakban ismertetjük azt az integrált (ökológiai-ökonómiai) tervezési folyamatot, mely segíthet ezen elvárások teljesítésében.

4. Az integrált üzemterv mint a fenntarthatóság megvalósításának eszköze

Az integrált üzemtervezés lényege, hogy a gazdálkodás során az üzleti célokat és a környezetgazdálkodást összehangolja, lehetőséget adva a gazdának a termelési szerkezet, valamint a környezet beható vizsgálatára, amelynek eredményeként kiválasztható az ökonómiai és ökológiai szempontok szerint is optimális tervváltozat.

Gazdaságok és gazdálkodók egyaránt meglehetősen sokfélék, és egy birtok környezeti teljesítményének javítására nagyon sok különféle megoldást lehet találni, ezért a problémák és lehetőségek felmérésére gazdaságonként kell sort keríteni.

Az integrált üzemtervezés előnyei a gazda számára a következők:

- meghatározásra kerülnek a célok és a gazdálkodás ökonómiai lehetőségei;
- feltárásra kerülnek a „több lábbon” állás, a tevékenységek diverzifikálásának lehetőségei;
- felmérésre és értékelésre kerülnek az erőforrások, az input és költségcsökkentési lehetőségek;

- összegyűjtésre kerülnek a gazdaság vonatkozásában szóba jöhető támogatások, és
- az így megalapozott és végrehajtott gazdálkodáson keresztül növekszik a gazdák tájfenntartó tevékenységnek társadalom általi morális elismerése.

4. 1. Az integrált üzemterv szerkezete

Az integrált üzemterv készítésében a legfontosabb tényező az a folyamat, melynek révén a gazda meghatározhatja céljait és tennivalóit a gazdaságban. A folyamat az alábbi főbb elemekből áll:

- a gazdaság környezeti adottságainak felmérése, a problémák és lehetőségek értékelése;
- a gazdaság üzleti értékelése, a stabilabb jövedelemszerzési lehetőségek, tevékenységek feltárása, a legalkalmasabb termelési szerkezet kialakítása;
- a gazdálkodási terv elkészítése, amely a jövőben kitűzött célok elérésének útmutatója;
- a tevékenységlista/akcióterv elkészítése, amely az elvégzendő munkákat részletezi;
- a kitűzött elképzelések megvalósításában tett előrehaladás rendszeres felülvizsgálata.

Helyzetértékelés: a gazdaság környezeti adottságainak felmérése

A környezeti adottságok és a gazdaság lényeges tulajdonságainak a felmérése teremti meg az alapot a helyzetértékeléshez. A felmérés a gazdaság bejárásával és meglévő információk felhasználásával végezhető el. Arra kell törekedni, hogy a rendelkezésre álló információk (fényképek, leírással kísért térképvázlatok) mind felhasználásra kerüljenek. A szöveges értékelés javasolt struktúrája a következő:

- rövid összefoglaló a gazdaság környezetének jelenlegi állapotáról;
- a gazdaság leírása: a gazdaság mérete, természetű növények és tartott állatok, erdő és egyéb ágazatok, talajtípusok, lejtésviszonyok, kitétség, a gazdaság vezetésének története;
- a meglévő tájelemek leírása: határok, élőhelyek, tájtypus, vízfolyások, vízgyűjtő;
- különleges kijelölt területek, pl. kedvezőtlen adottságú térség, védett területek a gazdaságban és kapcsolódó területeken;
- talajértékelés: a talajok termőképessége, talajerózió által veszélyeztetett területrészek lehatárolása;
- élőhelyértékelés: meglévő élőhelyek felmérése (tavak, gyepek, erdők, táblahatárok, mezsgyék);
- környezeti problémák, veszélyek felmérése: a szennyezési kockázatot hordozó tényezők, hulladékártótlás, üzemanyag-tárolás felmérése.

Tervezés: tevékenységlista / akcióterv

A helyzetfeltárást követően a tervező segítségével a gazda megállapítja, hogy

- mely tényezők fontosak a gazdálkodásban;
- melyek a hosszú távú célok;
- melyek a rövid távú célok a gazdálkodási gyakorlat javítása érdekében;
- melyek a rövid távú célok a gazdaság környezetgazdálkodásával kapcsolatban;
- hol szükséges élőhelyfejlesztésben gondolkodni;
- a gazdálkodási gyakorlatban mely tényezők kerülendők és csökkentendők, pl. a belvízveszélyes / erózióveszélyes területek művelése, vízfolyások szennyezése, az értékes élőhelyek vagy tájelemek kezelése;
- melyek a gazdaság fejlesztésének lehetőségei, hol szükséges diverzifikálni a tevékenységeket;
- melyek a megvalósítás pénzügyi forrásai.

Igény szerint ezt követheti a *gazdaság üzleti értékelése*, a stabilabb jövedelemszerzési lehetőségek, tevékenységek feltárása, a legalkalmasabb termelési szerkezet kialakítása:

- Részletes üzleti terv/tevékenységbővítési megvalósítási tanulmány. A gazdaság üzleti értékelésének a környezeti paraméterek mentén, azok figyelembevételével kell értékelnie a gazdaság erősségeit, gyengeségeit, lehetőségeit és veszélyeit (SWOT-elemzés). A környezeti szempontokat teljesen figyelmen kívül hagyó üzleti értékelés ellentmondásba kerülhet az elérni kívánt környezeti célokkal.
- Ökológiai gazdálkodási tanácsok/átállási terv;
- Hulladékgazdálkodási terv; agronómiai tervek, talajerózió-veszély felmérése, képzési lehetőségek felmérése.

A tervezés során a gyakorlati lehetőségek feltárását követően azokból javaslatokat kell megfogalmazni. Az integrált üzemterv ezen javaslatok összefoglalásából áll, amelyet a feladatok végrehajtásához szükséges térképek és egyéb kiegészítő technikai információk kísérnek.

A terv végrehajtásához szükséges pénzügyi háttér felkutatásakor gondolni kell a következő lehetőségekre:

- agrár-környezetvédelmi kifizetések,
- élőhely célú területpihentetési támogatások,
- céltámogatások, vidékfejlesztési támogatások,
- környezetgazdálkodási beruházások támogatása,
- regionális támogatási lehetőségek.

Megvalósítás: a terv végrehajtása

A tervezésbe fektetett energia csak akkor ér valamit, ha az végrehajtásra is kerül. A felmérési és tervezési lépések fontosak ugyan, de a terv pontos értelmezése és későbbi rendszeres felülvizsgálata is szükséges a végrehajtás bátorításához.

Elemzés: a terv felülvizsgálata

A gazdálkodás összetett tevékenység és gyors változásoknak van kitéve. Az üzemterv ugyan tisztázza a célokat, a célok irányába tett előrehaladást, azonban rendszeresen felül kell vizsgálni és szükség szerint folyamatosan módosítani kell, hogy fokozatos és mérhető javulást tapasztalhassunk. Ideális esetben a tervet elegendő évente felülvizsgálni, a tervezővel együtt megvitatni az elért eredményeket és kitűzni az újabb feladatokat.

4. 2. Az integrált üzemterv készítésének idő- és költségigénye

A hatásos tervezés időbe telik, a gazdának és a tervezőnek jól meg kell értenie egymást, és közösen kell kidolgozni az ötleteket. Angliai tapasztalatok szerint egy tervező évente 10-20 gazdaság tervezését és a tervek folyamatos felülvizsgálatát, tanácsadását tudja felvállalni.

A tervezéssel eltöltött idő és a költségek becslésekor a gazdaság összetettsége gyakran sokkal fontosabb, mint a mérete. Általában legalább két alkalommal szükséges egy-egy napos látogatást tenni a gazdálkodó családdal és a dolgozókkal való megismerkedéshez. A meglévő anyagok összeállítása, a térképek és a helyzetértékelés elkészítése, a tervezéshez szükséges más szakértőkkel, szaktanácsadókkal, a partnerekkel való kapcsolattartás, valamint az információszerzés a támogatásokról több napos munkát is igényelhet.

A környezeti és agrár szempontokat integráló tervezési gyakorlat a jelenleg általánosan elfogadottnál ökológiaileg és ökonómiaileg is fenntarthatóbb gazdálkodást eredményezhet, melynek rövid távú előnyei mellett nyilvánvalóan a hosszú távú (két-három generáció múlva jelentkező) előnyeit kell fontosabbnak tartanunk.

Hagyományos állatfajaink, mint az ökogazdálkodás alapjai

*Seregi János - Holló István - Holló Gabriella
Kaposvári Egyetem*

Az előző előadásokban is sokat hallhattunk arról a helyzetről, amiben ma hazánkban a mezőgazdaság, ezen belül az állattenyésztés található. Hallhattunk azokról a hatásokról is, amelyek az ezzel dolgozó embert, az ezzel foglalkozó vidéki népességet érintik. A következőkben mindezekkel azoknak az állatfajoknak és a hozzá kapcsolódó tevékenységnek a bemutatásával foglalkozunk, ami egyúttal kitorési lehetőség is lehet(ne) ebből a helyzetből.

Az érintett témakörök a következők:

- A) Állattenyésztésünk helyzete
- B) A fejlesztés feltételei és lehetőségei
- C) Az öko-állattenyésztés és őshonos állataink:
 - 1. A megvalósítás feltételei és feladatai
 - 2. A várható eredmények
 - 3. A piac

A) Az állattenyésztés helyzete

A földrajzi és történelmi okokból közel 1100 éves múltra visszatekintő magyar állattenyésztés drámai mélypontra jutott. Jelzi ezt az állatlétszámok fajonkénti, 20-70 százalékos csökkenése az 1988-89-es évek bázisához viszonyítva. Ezzel együtt jelentősen és egyenletesen csökken az egy főre jutó állati termékek fogyasztása. Ezek közül a két alapvető termék, a hús és a tej fogyasztása is közel 30 százalékkal csökkent ebben az időszakban. Mindez együtt járt a valamikori közös és egyéni gazdaságok állattartó telepeinek és épületeinek kihasználatlanságával. Ezek zömében pusztulófélben, üresen állnak, jóllehet közel 40 százalékuk még alkalmas lenne a „benépesítésre”, az újbóli használatra. Ehhez társul a rét és legelőterületek, kaszálók elhanyagoltsága, ezeknek alig több mint 25 százalékán folyik ma állattenyésztés (ld. később).

A fejlődés, a fejlesztés tehát elhalaszthatatlan feladat. Az evolúció során fajunk az állati fehérjék fogyasztását nem nélkülözhetette, így azt ma sem nélkülözheti: főleg gyermekeinkre vonatkozik ez. Ezzel szemben ma a gyermekek egyharmada reggeli nélkül megy az iskolába, és általában is jellemző rájuk a hiányos fehérjeellátás. Szükséges tehát állattenyésztésünk fejlesztése.

B) A fejlesztés feltételei és lehetőségei

1. A komplex fejlesztés

Teleki Pál nyomán ennek egyik útja lehet(ne):

- a genetikai előrehaladás, a minőség növelése a nagy egységekben,
- a létrejött genetikai értékek szaporítása közepes egységekben,
- a kialakult genetikai értékek hasznosítása kis egységekben.

Az egyes egységek elnevezése és mérete ugyan mára változott, de a gondolatmenet ma is érvényes, elődeink pedig ezen az úton „már jártak”.

A hely szellemének kívánok áldozni akkor, ha mindezt a nyugat-dunántúli szarvasmarha-tenyésztés múltjának néhány kiragadott adatával támasztom alá, ahol Teleki elvei előtt már hasonló szerkezetet találunk.

Szarvasmarha-tenyésztésünkben az extenzív tartás, a lábon Európába hajtott és a magyar szürkefajta dominanciája volt jellemző évszázadokon keresztül. Újhelyi Imre szerepében és tevékenységében öltött testet az igény: több tejet és tejterméket (főleg sajtot) nyújtani az evvel az igényével jelentkező fogyasztónak. Ehhez a könnyebb és gyorsabb utat a szimentáli (Svájc) fajta behozatala és keresztezésbeli felhasználása jelentette (hiszen a magyar szürke kiváló tejtermelő vonalait is lehetett volna következetes és hosszabb idejű tenyésztéssel „tej irányba” fordítani).

Tehát: megjelentek a „svájcerájok”, amelyekből kikerülő sajtok hamar mind mennyiségileg, mind minőségileg elismertté lettek: megjelent az óvári, a lajta, a pálpusztai. (Az elsőből 1914-ben már 10 vagonnyit állítottak elő.)

A Nádasdyak birtokai is zömében erre a területre estek. A sárvári, kapuvári, hegyfalui, csepregi körzet kifejezetten híressé vált a létrejövő magyar-tarka fajta tenyésztésében. Az sem véletlen, hogy a Nádasdy-birtok közelében a Sárvár melletti Pusztaláncon alakult meg az ország első, tejellenőr-képző iskolája, az onnan kikerülő szakemberek voltak az említett fejlődés motorjai.

A Teleki Pál vázolta második lépcsőben már ekkor és itt is szerepük volt az akkori középbirtokoknak, azok állították elő a köztenyésztésben szereplő bikák zömét, majd a harmadik lépcsőben a gazdák (akik természetesen szintén állítottak elő tenyészállatot) tejszövetkezetekbe tömörülve gondoskodtak a minőségi alapanyagról. (Erről területi kiállítások, sajt és vajversenyek sora tanúskodik).

A modell mára tehát többszörösen is adva van, más kérdés az, hogy ma már a gazdákat is keresni kell, de érdemes, mert az állattenyésztés egyúttal vidékfejlesztés is, környezetvédelem is, egyáltalán: értékmegőrzést jelent(ene).

2. Mennyiségi növekedés

Mind a termelés mind a fogyasztás növelése - természetesen egymással szoros összhangban és piacot (keresletet) feltételezve - alkalmas arra, hogy extenzív úton, de növelje az állattenyésztés volumenét. Ennek azonban jövedelmi korlátai vannak, így nem tekinthetünk el pl. a már említettek alapján az állati eredetű termékek fogyasztásának állami (központi) támogatásától (egészségvédelem). A fejlesztéshez tehát fel lehet(ne) ezeket az utakat is használni.

3. Minőségi növekedés

Az előbbi növekedéssel szemben az igényes belföldi és külföldi fogyasztók megnyerésére törekedve a minőség előtérbe helyezése valódi fejlődést hozhat állattenyésztésünkben.

Ez a fejlődés kapcsolódhat vidékfejlesztési, foglalkoztatási programokhoz (l. később). Végrehajtása zavartalanul, a természeti körülmények megóvásával mehet végbe, azaz - amint látni fogjuk - extenzív alapon (tartás, takarmányozás) intenzív termék előállítás valósul(na) meg.

Mindezzel a következőkben részletesen foglalkozom az öko-állattenyésztés lehetőségeit tárgyalva.

C) Az öko-állattenyésztés és őshonos állataink

1. A megvalósítás feltételei és feladatai

Az Európai Unióba most belépő országok közül hazánk rendelkezik a legtöbb (szám szerint 66, Bodó, 2003) olyan állatfajjal és fajtával, amelyek tenyésztése Magyarországon hagyományos. Ezek a tradicionális állatfajok (fajták) közismertek. Gazdasági jelentősége a magyar szürke, magyar tarka szarvasmarhának, a mangalica sertésnek, a hortobágyi és gyimesi racka, a cigája és a cikta juhajtáknak, a tyúkféléknek, a pulykának, vízi szárnyasoknak, a bivalynak és a lónak van.

Ezek az állatok annak köszönhetik kialakulásukat és megmaradásukat, hogy mindig is teljes összhangban éltek környezetükkel. Ezért is kiválóan alkalmasak az öko-állattenyésztésre, ahol ez alapvető kívánalom.

Tartási és takarmányozási feltételek

A tartási mód a hagyományos - legeltetési, karámos - rendszeren, illetve egyszerű, természetes anyagokból készült épületeken alapul. Az állatoknak az állati jólét alapjait (víz, levegő, férőhely stb.) kell biztosítani, különös tekintettel életkorukra.

A takarmányozás alapja a gyepgazdálkodás (kérődzők, sertés, de esetenként a baromfi is). Magyarországon ehhez jelentős területtel rendelkezünk, ahol éves szinten +36 - 40 ezer tonna hús-egyenértékű állati terméket tudunk így előállítani. Ebből az ökoarány 10 százalékos elérése a reális cél 2010-re, és ez igen jelentős fejlődést hozhat.

Ma a legnagyobb lehetőségeket kínáló őshonos fajoknál sincs kellő létszám. Így az alapanyag biztosítása - ami az állandó, biztos piaci szereplés alapfeltétele - nehéz. A létszámnöveléshez - de a választék bővítéséhez is - keresztezésre (szarvasmarha, juh), illetve a nőivarú egyedek minél nagyobb létszámú termelésbe állítására van szükség.

A magyar szürke szarvasmarhánál - pl. holstein-fríz alapon - haszonállat-előállító keresztezéssel (apaállatként mindig magyar szürke bikát használva) az F_1 , F_2 , R_1 , R_2 és további nemzedékekben a minimális, 10 000 tehénből álló állomány nagyságot 3-5 évvel előbb elérhetjük, mint a tisztavérű tenyésztéssel. (Az eddig elvégzett keresztezési eredményeink azt mutatják, hogy az F_1 utódok nem rosszabbak a szülőknél.)

Hasznos módszer - és a komplex fejlesztést szolgálja - a létszámnöveléshez az *integráció*. Evvel több termelőt is bevonhatunk a folyamatba (integrátorok lehetnek a tenyésztő egyesületek, termék-előállító és -forgalmazó egységek, esetleg befektetők). Állatfajoktól függően növendék állatot (pl. szarvasmarha), vemhes egyedeket (pl. sertés), illetve valamennyi korcsoportot (pl. baromfifélék) bevonhatunk ebbe a termelési integrációba.

2. Várható eredmények

Bármilyen úton létrehozott alapanyagról is legyen szó, döntő - és az ökotermék és -előállítás miatt még fontosabb is - az *eredetvédelem*. Őshonos állatainknál számos küllemi jegy (organikus bélyeg) biztosítja a hamisíthatatlanságot fenotípusosan: taraj, kopasznyak, szutyak, turókarima, szőrzet, lábvégek (kőrmök) stb. A biztos, hamisíthatatlan eredetet az örökítő anyag, a DNS analízise adja.

G. Brem (München-Bécs) professzor eljárása az alapanyagból, illetve a másodlagos mintákból is egyszerű, gyors és korszerűen tárolt, adatvédelemmel meghatározást tesz lehetővé. Innen bármilyen esetben gyorsan egyedi azonosításhoz jutunk: a DNS még a sütésnek- főzésnek is ellenáll.

Az eredetvédelmen túl fontos az *alapanyagok* (hús - tej - tojás) *összetétele*. Az íz, a rostosság, a zamat, a lékibocsátás mind-mind ezeknél az állatoknál olyan előnyös tulajdonságok, amelyek a legfontosabb alapanyag, a hús esetében jellemzőek. Emellett a húsok összetételében a telítetlen, n-3, omega zsírsavtartalma nagy. Ennek mennyisége függ a fajtától is, de legjobban a takarmányozási és tartási módtól. Irodalmi adatok mellett ezt saját vizsgálatainkkal is igazoltuk (Holló G. et al. 2003). A húsban, a tejben, de a tojásban is megtalálhatók ezek a zsírsavak, hasonlóan, mint pl. a tengeri halakban, a lenben, szójában stb. Humán táplálkozás-élettani hatásuk igen előnyös a zsír beépülésének és a daganatos sejtek szaporodásának gátlásában, de javítják a szív működését és a vérkeringést, valamint a központi idegrendszer állapotának támogatásában jelentősek.

Az *ökotermékek* sora tehát igen értékes és piacképes, változatos skálát jelent. A húskészítmények (vörös áruk, száraz áruk, nyers sonkák), tejtermékek (túró, sajt, kefir, vaj) mellett a tojás is jelentős; ma már javasolt a napi 3 tojás fogyasztása. (A szükséges n-3 zsírsavat ezúton is a tejjel lehet a legkönnyebben a szervezetükbe juttatni.) Kihagyhatatlan lehetőséget jelentenek az egyéb állati termékek (bőr, szőr, csontfaragás stb.), melyeket az állati eredetű ökotermékek csomagolásánál, illetve a belőlük készült ételek tálalásánál használhatunk.

Szólnunk kell a *költségekről*. Gyakori vád ezeknél az állatoknál: a lassú érés (növekedés), az alacsony súlygyarapodás, szaporaság stb. A vádak az alacsony tartási és takarmányozási költségek bemutatásával kivédhetjük (sok esetben ugyanis egész évi, istálló nélküli tartásról, legeltetésről és természetes takarmányokról van szó, amelyek a költségeket hatékonyan csökkentik csökkentve evvel a már említett negatív tulajdonságok költség-vonzatát).

Mindezek mellett az ökotartási mód és az őshonos állatok tenyésztése fontos szerepet játszik a környezetvédelemben, a tájrehabilitációban, a foglalkoztatás kérdéseiben. Azokon a területeken, ahol ezeket az állatokat tartották, illetve ahol azokat így tartani (fejlesztani) akarjuk, mindezek fontos érvek. Ezeken a területeken ma a valamikori és a lehetséges állatlétszám alig 20 százalékát tartják, azaz az állattartó képesség alig egy ötödét használjuk ki.

A kérdéssel ma már a 24. órában foglalkozunk, elég, ha elhanyagolt falvainkra, rétjeinkre és környezetünkre gondolunk. Igyekeznünk kell, nehogy arra a sorsra jussanak gazdálkodóink, amit a francia felvilágosodás idejéből idéz Nyíró József *A sibói bölény* című művében: „Van az embereket kerülő állatoknak egy fajtája... Melyek feketék, soványak, napbarnítottak és vidéken található... Ők azok, akik a többi embert a szántás, vetés, aratás (az állattenyésztés) munkájától megkímélik és talán igazságos volna, ha a kenyérből, melyet Ők vetettek, nekik is jutna valami.”

Ezt a helyzetet elkerülendő meg kell tanítani falvaink népének jó részét tartalmilag, etikailag és technikailag az ökogazdálkodáson alapuló állattenyésztésre. Alkalmassá kell tennünk - jogszabályilag is, a felesleges tiltó rendelkezések kiküszöbölésével - a gazdálkodókat arra, hogy termékeikkel az egészséges igényű fogyasztó rendelkezésére álljanak. Ennek, a „hasban”, házaknál történő értékesítésnek pl. Ausztriában már igen nagy hagyománya van. Ehhez csak a „bécsi út másik végére” kell elmennünk, a modell kész.

A *piac* tehát az egyik legfontosabb faktor. A falusi turizmus mellett tudatosan - főleg kezdetben - a *keresleti piacra* kell törekedni (őshonos állatok alapanyagai és termékei csak megrendelésre!). Emellett a *pozitív marketing* (a humán táplálkozásélettani hatások, az előállítók előnyeinek reklámozása) és a *látványgasztronómia* (főző versenyek, regionális rendezvény, gasztronómiai túrák, Guinness-rekordok stb.) elemeinek kihasználása a legjobb példák a piac kialakítására és bővítésére.

Így ezzel a teljes körű megközelítéssel tudjuk teljesíteni küldetésünket: visszaadni egészségesen környezetünket unokáinknak, akiktől mai világunkat csak „kölcson kaptuk”.

Hivatkozások

Bodó I. (2003): Őshonos magyar állatfajok és -fajták, értékmérő tulajdonságaik. In: *Őshonos állataink és termékeik, a hungarikumok. Magyarország helyzete az ezredfordulón.* (Szerk. Glatz F.) MTA Társadalomkutató Központ, Budapest. 39-87. o.

Holló G.- Andrásy Z.- Ábrahám Cs. - Seenger J. - Zándoki R. - Seregi J. - Repa I.- Holló I. (2003): Effect of breed and nutrition on carcass and beef quality traits. *Procedures of the 54th Annual Meeting of the European Association for Animal Production.* Rome, Italy. 31 August - 3 September p. 171.

Holló G. - Seregi J. - Pohn G. - Ms Varga Visi É. - Zándoki R. - Repa I. (2003): A fajta és a takarmányozás hatása a marhahús zsírsavösszetételére. *EU konform mezőgazdaság és élelmiszerbiztonság.* Gödöllő. II. kötet 9-13. o.

Seregi J. (2003): A hungarikum jellegű állati termékek szerepe táplálkozásunkban és előállításuk ökonómiai-ökológiai kérdései. In: *Őshonos állataink és termékeik, a hungarikumok. Magyarország helyzete az ezredfordulón.* (Szerk. Glatz Ferenc.) MTA Társadalomkutató Központ, Budapest. 95-169. o.

Az ökológiai gazdálkodás magyarországi helyzete és perspektívái

*Dr. Roszik Péter ügyvezető,
Biokontroll Hungária Kht.*

Egy kis nevezéktan

Manapság gyakran alkalmazzák a „bio”, illetve az „öko” jelzőt, az élelmiszerekhez, a napi használati tárgyakhoz, vegyipari cikkekhez, a szórakoztató elektronika eszközeihez kapcsolva azok készítői, forgalmazói azért, hogy termékeiket jobban tudják értékesíteni. Ez azért sikerülhet, mert a fogyasztók számára ezek a jelzők pozitív üzenetet hordoznak, mégpedig azt, hogy a termék az élet (=bio) folyamatainak, illetve a környezet (=öko) érdekeinek figyelembevételével készült, vagy használatával azt védik.

Gyakran a „bio”, „öko” szócska reklámfogás, hiszen ahol a jelölés feltételei nem szabályozottak, ott a termékek pozitív tulajdonságai viszonylagosak, vagyis egészen mást takarhatnak ezek a jelzők, mint amit a fogyasztók mögéje képzelnek.

Egészen más a helyzet a *mezőgazdasági* (növényi, állati) *alapanyagok, a belőlük készült élelmiszerek és takarmányok* esetében. Rájuk nézve az EU-ban, Svájcban, az USA-ban és máshol is *jogszabályok* írják elő, hogy milyen követelmények betartása esetén lehet a termék *ökológiai* („öko”) = *biológiai* („bio”) *jelölésű*. Ez azt jelenti, hogy a fogyasztók és a termelők között kizárt a félreértés, és azt is, hogy szabálysértést (sőt bűncselekményt) követnek el mindazok, akik a jelölést nem az *előírásoknak megfelelően és ellenőrzési rendszerben* előállított termékekre alkalmazzák.

A „bio” megjelölés a legismertebb Magyarországon, bár a hazai jogszabályok az „ökológiai” szó használatát írják elő. Az EU országaiban - Finnország kivételével, ott: „Luonnonmukainen” - saját nyelvükön ugyancsak ezeket a szinonim kifejezéseket és rövidítéseiket (öko, bio, eko, stb.) alkalmazzák, az azonos értelmű „*organic*” mellett.

A jogszabályi háttér alapján élesen elkülönül az ökológiai élelmiszer az egyéb divatos, de pontosan nem körülírt alternatív (=más), integrált (=speciális környezetkímélő növényvédelemmel előállított), natúr (=természetes), reform, vegyszermentes stb. termékektől.

Az ökológiai gazdálkodás főbb előírásai

Csatlakozásunkat követően azonnal hatályba lépett Magyarországon is az EU „bio” jogszabálya „A TANÁCS 2092/91/EGK RENDELETE (1991. június 24.) a mezőgazdasági termékek ökológiai termeléséről, valamint a mezőgazdasági termékeken és élelmiszereken erre utaló jelölésekről”.

Fontos tudni, hogy Magyarországon több, mint egy évtizede az EU-val azonos előírások vonatkoznak az ökológiai termékek előállítására, amelyet 1997-ig a Biokultúra Egyesület, 1997-től 2000-ig a Biokontroll Hungária Kht. feltételrendszere jelenített meg. Azt, hogy az EU-val ekvivalens volt az Egyesület, illetve a Biokontroll Kht. előírás- és ellenőrzési rendszere igazolja, hogy 1995-ben Magyarország - ellenőrző szervezetként a Biokultúra Egyesület - felkerült az azonos előírásokat alkalmazó országok, az úgynevezett „harmadik országok listájára”, amely akkor a világból mindössze 5, Európából 2 országot tartalmazott.

A 140/1999 Kormányrendelet és a 2/2000 FVM-KÖM együttes rendelet átvették a szabályozást, és karbantartásokkal, kiegészítésekkel egészen a csatlakozásig biztosítani tudták a folyamatos ekvivalenciát.

A Biokontroll Hungária Kht. névcserével 2000 óta szerepel a harmadik országok listáján, amelyre a most csatlakozó országok közül ugyancsak 2000-ben még Csehország is felkerült.

A jogszabályok pontosabb értelmezése érdekében a Biokontroll Hungária Kht. ma is kiadja, és minden ellenőrzött partnere részére átadja saját előírárendszerét, amelynek betartását ellenőrzi.

Fontos még tudni, hogy az EU jogszabályaitól szigorúbb előírásokat tartalmaznak egyes feltételrendszerek (BioSuisse, Soil Association, Naturland, KRAV, Biokontroll Hungária stb.), amelyek betartása esetén a jól ismert, megkülönböztető védjegyeiket is viselhetik a termékek.

A biodinamikus termék (legismertebb a Demeter védjegyes) is megfelel a bio előírásoknak, azzal a többlettel, hogy ún. biodinamikus preparátumokat is használnak, és lehetőség szerint a munkák ütemezése során figyelembe veszik a kozmikus hatásokat is.

A nagy piacok közül az EU előírásaitól némileg eltér Japán (JAS) és igen jelentős mértékben az USA (NOP) előírárendszer.

Fontos tudnivaló, hogy a „bio” rendeletek sem most, sem a jövőben nem hatálytalanítanak egyetlen általánosan érvényes rendelkezést sem, hanem azokra építve, azokat túlteljesítendő előírásokat tartalmaznak.

Tekintsük át először azokat a főbb szakmai követelményeket, amelyeket az ökológiai gazdálkodás során be kell tartani, előrebocsátva azt, hogy a *genetikailag módosított szervezetek* és származékaik egyetlen esetben *sem* használhatók.

Növénytermesztés

- Átállási idő tartása. Már ez alatt is minden előírást be kell tartani. Hossza két-három év, célja, hogy a területek az esetlegesen felhalmozódott káros anyagoktól megtisztuljanak. Egy év után betakarított termés már „átállásból származóként” forgalmazható.
- A szaporítóanyag lehetőség szerint ökológiai eredetű legyen.
- Szántóföldön vetésforgót kell tartani.
- Tápanyag-gazdálkodásban a bio, esetleg extenzív állattartásból származó trágya és komposzt mellett, az ásványi trágyázószerek, baktériumtrágyák, mikroelemtrágyák és biodinamikus preparátumok is használhatók. A kiadott tápanyagok kémiai eljárásokkal nem tehetők oldhatóbbá, ezért gyakran csak a talaj tápanyag-szolgáltató rendszerén keresztül válnak a növények részére elérhetővé.
- A trágyával kiadott N mennyisége nem haladhatja meg az évenkénti 170 kg-ot, ezzel megakadályozható a vizek N-terhelése.
- A növények védelmében a megelőzés a legfontosabb. Ezt szolgálja a vetésváltás, az ellenálló növények, fajták termesztése, a célszerű talajművelés és a hasznos élőlények megkímélése. Védekezésben a fizikai, biológiai módszerek mellett pontosan megnevezett vegyszerek is alkalmazhatók, amelyek közös jellemzője, hogy természetes eredetűek, felhalmozódásra nem hajlamosak, és nem kerülnek be a növényi nedvkeringésbe.
- Egy gazdaság nemcsak teljes, hanem megadott területeivel is átállhat.
- Izolációt kell biztosítani a szokványosan termelt növényektől, hogy elkerülhetők legyenek a véletlen szennyeződések.

Gyűjtött növények

Szennyezetlen környezetből, kíméletes gyűjtéssel betakarított növények is viselhetik az ökológiai jelölést.

Gombatermesztés

A komposzt - szűk kivételtől eltekintve - ökológiai eredetű trágyából és növényi alkotókból állhat. Tápanyag-gazdálkodásban és -védelemben a bio-ban használható ásványi- és növényvédő anyagok használhatók.

Állattenyésztés

- Átállási időt kell letölteni akkor, ha egy állományt biogazdálkodásba vonnak. Ezt egyes állatoknak is le kell tölteni, ha szokványos gazdaságból származnak. Hossza fajtól, kortól, hasznosítástól függ, sőt van eset, amikor az állat már nem állítható át.
- Az állatoknak ökológiai gazdaságból kell származniuk, azonban ettől egyes esetekben el lehet térni.
- A takarmány főként ökológiai eredetű kell legyen, de 30-60%-ban lehet átállási, sőt 10-20 % szokványos takarmány is etethető.
- Az állatgyógyászat a megelőzésre épít jó tartáskörülményekkel, fajtákkal, takarmányozással. A gyógyítás gyógynövényekre, homeopátiára, ásványi anyagokra épül, de az állatok szenvedését, leromlását - korlátozott alkalommal - más gyógyszerekkel is meg lehet szüntetni.
- Az *állatok elhelyezésére* vonatkozó előírások biztosítják jó közérzetüket, ezek állatjóléti intézkedések. Fajonként szabályozott pl. az istállóban és azon kívüli állatsűrűség, tiltott a ketreces, az állandó kötött tartás stb.

Méhészet

Az átállás alatt a viaszt teljesen ki kell cserélni, a virágport, nektárt stb. bio-, vagy a természetben lévő növényekről kell gyűjteni. A méhek kezelését biológiai, fizikai eljárásokra, gyógynövényekre (illóolajokra), homeopátiára, ásványi anyagokra, szerves savakra kell építeni, és a kaptárok, illetve a benne lévő anyagok főként természetes eredetűek lehetnek.

Feldolgozás

A bioélelmiszer előállítását a következők jellemzik:

- a mezőgazdasági alkotók ökológiai eredetűek,
- tilos az ionizáló sugárzás alkalmazása,
- az adalék- és segédanyagok akkor használhatók, ha nélkülözhetetlenek, és egy közismerten ártalmatlan anyagokat tartalmazó listáról választhatók.

Az ökológiai termékek fogyasztók szemével

Az ökológiai (bio-) terméket az egészségükre igényes, környezettudatos fogyasztók keresik leginkább, akik ezekben a termékekben - elmondásaik szerint - leggyakrabban a következő előnyöket, és ezek kombinációit látják:

Egészséges, mert

- vitaminokban, ásványi anyagokban, mikroelemekben gazdag,
- egyéb hasznos, élettanilag fontos anyagokból több van benne.

Biztonságos, mert

- káros szennyező anyagokat (növényvédőszer-maradékokat, műtrágyázásból származó mérgező anyagokat stb.) nem tartalmaz,
- az állatokat hormonok és antibiotikumok nélkül tartják,
- nincs szivacsos agysorvadás a kérődzőknél,
- ártalmatlanok az élelmiszerek alkalmazható adalék- és segédanyagai,
- genetikailag módosított szervezetek és származékaik nélkül készül.

Környezetbarát, mert

- hosszútávon fenntartható gazdálkodásból származik,
- a termelés során növényvédőszeres és műtrágyák nem szennyeznek a környezetet, a vizeket,
- óvja a biológiai sokféleséget azzal, hogy védi a hasznos élőlényeket,
- előnyben részesíti a megújuló energiaforrásokat,
- lehetőség szerint zárt anyag- és energia-körforgásra épít.

Állatbarát, mert

- az állatokat igényeiknek megfelelően tartják,
- nem kínozzák az állatokat,
- kíméletesen szállítják és vágják az állatokat.

Gyógyít, mert

- hatásos a rosszindulatú betegségekkel szemben (Gerson-diéta),
- csökkenti az allergiás érzékenységet,
- méregtelenít,
- jó a csonttrikulásra stb.

Nincsenek bujtatott költségek, mert

az ökológiai gazdálkodás során nem merül fel annyi költségvetési többletkiadás, mint amennyit a hagyományos gazdálkodási formák idéznek elő a környezetszennyezés (pl. ivóvizek tisztítása szermaradékoktól), a szivacsos agysorvadás (BSE) terjedése stb. által.

Ízletes.

Az ellenőrzés és tanúsítás

Mint már említettük, a fogyasztók és az előírásokat betartó gazdák érdekében egy hatékony ellenőrzési rendszerben kell az ökológiai gazdálkodóknak folytatniuk termék-előállító tevékenységüket. Ennek részeként a vállalkozás köteles minden tevékenységét dokumentálni, adatokat szolgáltatni és túrni a helyszíni ellenőrzéseket, amelyekről jegyzőkönyv készül. Tiltott anyagok alkalmazásának gyanúja esetén mintavétel és a minta analitikai vizsgálata kötelező.

Az elkészült jegyzőkönyv kiértékelésre kerül. Az előírásoktól való nagyobb eltérések megghiúsítják - esetleg az egész gazdaságra - a tanúsítvány kiadását, kisebb eltérés esetében a Minősítő Tanúsítvány kiadandó. A termelő csak a tanúsítvány birtokában forgalmazhatja termékét ökológiai jelöléssel! Külön kérésre az egyes szállításoknál az áruval együtt mozgó termék tanúsítvány is kiadásra kerülhet.

Az ellenőrző, tanúsító szervezet Magyarországon a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium által elismert vállalkozás lehet. A Biokontroll Hungária Kht. 1996-tól végzi a gazdák ellenőrzését, 1998-tól tanúsítását (mindkettőt egyetlen tulajdonosától a Biokultúra Egyesülettől vette át), és 2000 óta rendelkezik a Minisztérium elismerésével is. Kódszáma: HU-ÖKO-01. 2001-ben a Nemzeti Akkreditáló Testület tanúsító szervezetként akkreditálta a Kht.-t.

2004 februárjától az IFOAM (az ökológiai gazdálkodók szervezeteinek világszövetsége) a világon 30.-ként akkreditálta a Biokontroll Hungária Kht.-t.

Az ökológiai gazdálkodás helyzete a világon, az EU-ban és Magyarországon

2001-ben a világon mintegy 23 millió hektáron folytattak ökológiai gazdálkodást.

A terület jelenlegi nagyságához képest többet mondanak azok a tendenciák, amelyek jellemzik ennek a gazdálkodási módnak a terjedését.

A piacban és termelésben meghatározó Európai Közösségben a mintegy 5 ezer ökológiai gazdaság száma 1985-től 2001-ig 142 ezerre növekedett, az általuk művelt terület nagysága pedig ezen időszak alatt 125 ezer hektárról 4,4 millió hektárra emelkedett. A legfrissebb adatok szerint 2002-ben 4,8 millió hektár volt az EU-ban az ökológiai gazdálkodásba vont terület (3,51%), és a gazdaságok 1,99%-a foglalkozott ezzel a gazdálkodási módszerrel.

Az élenjáró országokban ökológiai gazdálkodás területének arány meghaladja (Liechtenstein és Ausztria) vagy megközelíti (Svájc, Olaszország, Finnország) a 10 %-ot.

Magyarországon is jelentősen növekedett az elmúlt években az ökológiai gazdálkodók száma, míg 1996-ban csak 161 mezőgazdasági vállalkozás volt az ellenőrzési rendszerünkben, mára a számuk 1255-re emelkedett. Az általuk művelt területek nagysága 15 772 hektárról 113 816 hektárra nőtt, és a tartott állatállomány 161 számosállategységről 11 855-re változott.

A várható fejlődés

Magyarország az Európai Unió tagja, ezért a Közösségen belüli változások a részünkre a meghatározók.

Nézzük ezeket a változási irányokat! Az egyes tagországok, és maga az Európai Közösség is, minisztériumok, különböző környezetvédelmi, mezőgazdasági szakmai és érdekvédelmi szervezetek bevonásával elkészítették azokat az akcióprogramokat, amelyek az ökológiai gazdálkodás terjesztését szolgálják.

Nézzük, hogy néhány országban milyen változtatásokat terveznek:

Németország: a mezőgazdasági összterületből 2001-ben 3,2% volt az ökológiai részesedése, amelyet 2010-re 20 %-ra kívánnak növelni.

Belgium-Flandria: 1,43-ról 2010-ig 10 %-ra tervezik növelni a fenti arányokat.

Hollandia: 1,39-ről 10%-ra szándékoznak fejleszteni az ökológiai gazdálkodásba vont területek arányát.

Franciaország: vezetővé akar válni ezen a területen és több, mint 1 millió hektárral kívánja növelni ökológiai területét 2001-ről 2005-re.

Nyilvánvaló, hogy a megfogalmazott nagy ívű fejlesztésekhez a tagországok, illetve az Európai Közösség megfelelő mértékű támogatást fog nyújtani, ezért is célszerűnek tűnik az, hogy Magyarország is csatlakozzon ehhez a fejlődéshez.

Az ökológiai gazdálkodás egy fenntartható gazdálkodási módszer, amit valamennyi előírás, jogszabály deklará. Ez azt jelenti, hogy bármely lezárt ciklusának (vetésforgó, letermelt ültetvény stb.) végén a környezete állapotának legalább olyanak - lehetőleg jobbnak - kell lennie, mint a ciklus kezdetén volt. A környezeti fenntarthatóság azonban csak akkor valósítható meg, ha a gazdálkodó ember a tevékenységét jövedelmezően, biztonsággal végezheti, ennek hiányában tönkremegy, ezzel a gazdálkodás környezeti fenntarthatósága is elenyészik.

A magyar ökológiai gazdálkodás sikerét veszélyezteti, hogy az állatsűrűség igen alacsony, 0,1 számszállat/ha körül van. Ez a jövedelmezőségre is kedvezőtlen hatású, nem felel meg őseink alapelvének: „a növényeket bőrbe csomagolva jó eladni”, másrészt a talaj - növény, növény - állat és állat - talaj körforgás kialakulását teszi lehetetlenné. Szerencsére ma még az extenzíven tartott állatok trágyája behozható az ökológiai gazdaságba.

A legnagyobb veszélyt azonban a genetikailag módosított növények köztermesztésbe kerülése jelentheti a magyar biotermesztésre. Jelenleg hazánk ebből a szempontból kiemelkedően kedvező helyzetben van, gyakorlatilag GMO-mentesnek tekinthető. A szokványos (nem bio-) termeszőknek is óriási érdeke fűződik ennek a helyzetnek a megőrzéséhez.

A kérdés igen aktuális, hiszen az USA által kikényszerítve az EU most adta be a derekát, és oldotta fel jó néhány éve élő tilalmát, méghozzá úgy, hogy a döntés jogát nemzeti hatáskörbe helyezte.

Környezeti adottságaink kiválóak, feladatunk ezek megóvása és olyan jogszabályok, támogatási rendeletek megalkotása, amelyek biztosítják a megfelelő társadalmi feltételeket is, hogy az utódaink életfeltételeit nem korlátozó, a környezetet megóvó és a jelentős biztonságos, egészséges élelmiszerrel ellátó ökológiai gazdálkodás jelentősen tért nyerhessen.

Ökológiai állattartás és élelmiszerminőség

Dr. Márai Géza, a Szent István Egyetem Ökológiai Mezőgazdasági Tanszékének adjunktusa

Ma az a feladatom, hogy a bioélelmiszerekről, azoknak jellegzetességéről beszéljek, különösen az állati termék előállításának szempontjából. Megkísérlem, hiszen jó néhány téma még talán nem került feldolgozásra, ezekből szeretnék egy kis csokrot előadni.

A hitelesség kérdése

Amikor végighallgattam az előző, igazán kitűnő előadásokat világossá vált, hogy egy témakör talán nem volt eléggé érintve a mai nap folyamán, ami az élelmiszer biológiai minőségéhez feltétlenül hozzátartozik, ez pedig a hitelesség kérdése. A hitelesség az ökológiai gazdálkodásban elsősorban az ellenőrzésen és a minősítésen alapszik és a bioélelmiszerek termelése, forgalmazása vagy akár fogyasztása esetén ez továbbra is olyan alapvető kritérium, amely ha bárhol sérül, bármilyen hiteltelenség előfordul ebben a témakörben, akkor komoly termelési-fogyasztási visszaesés következik be. Gondoljunk csak a három évvel ezelőtti németországi nitrofen botrányra, amelynek végiggyűrűzése soha nem látott károkat, fogyasztási anomáliákat, illetve még máig is ható németországi fogyasztási visszaesést eredményezett. Ez volt az első, amely szinte megrengette a bioélelmiszerek forgalmát, amikor a nitrofen gyomirtó szer bekerült a teljes élelmezési rendszerbe.

Ha értékeljük az élelmiszerminőséget, és itt már a biotermékek, bioélelmiszerek biztonságához történő kapcsolódását is fontos előtérbe állítanunk, rá kell jönnünk, hogy bizonyos értelemben az Európai Unióhoz való csatlakozáskor föl kellett adnunk egy régóta nagyon is komoly és jól működő élelmiszer-minőségi és -minősítési rendszert. Ugyanis tavalytól nincs meg az OÉTI-nek, illetve a tisztiorvosi szolgálatoknak az a feladata és joga, hogy bármilyen import élelmiszer behozatalát, illetve forgalomba hozatalát vagy termelését előzetes vizsgálatnak, előzetes értékelésnek alávetesse. Így tehát ma abszolút védtelenül és nyitott kapukkal állunk mind a bioélelmiszerek, mind a kommersz élelmiszerek behozatala esetén. Most az úgynevezett utólagos ellenőrzés van, amikor csak a polcokról levéve, az érzékelhető problémát felfedve, utólagosan megvizsgálják, esetleg szankcionálják a termékeket. Ennek a következményei az elmúlt évtized ismert nyugat-európai nagy élelmiszerbotrányok, hiszen mindig utólagosan jöttek rá, hogy pl. dioxin alapanyag volt a takarmányban, utólagosan jöttek rá, hogy a BSE ilyen mértékig elterjedt, mindig már a fogyasztó, a polc, az áruház szintjén jelentkeztek ezek a problémák.

Ezért tehát óriási a felelőssége annak az ökológiai gazdálkodási és a Roszík Péter által világosan elmondott ellenőrzési rendszernek, hogy mindez a biogazdálkodás, bioélelmiszer esetén szerencsére megelőző jellegű legyen. A hitelességtől indultam el. Sokkal hitelesebb így a bioélelmiszer fogyasztása, a kereskedelmi-fogyasztói-forgalmazási út, mert itt van arra mód, hogy egy erre akkreditált, érdektelen, a folyamatokban nem gazdasági részt vevő szervezet biztosítsa a fogyasztót, a kereskedőt, hogy igen, én megvizsgáltam azt a termelést, megvizsgáltam azt a körülményt, megvizsgáltam azt a kereskedelmi forgalmat, bízzál benne, hitelesnek ítélem ezt a termék-előállítást. Tessenek összehasonlítani a kettő közti óriási különbséget. És ebben a tekintetben mi most sokkal rosszabb helyzetbe kerülünk egy átmeneti időszakban az európai uniós csatlakozással, mint azelőtt voltunk a kommersz élelmiszerek és termékek tekintetében.

Az élelmiszer-minőség és -biztonság esetén most komoly vargabetű jelenik meg az élelmiszer-biztonság területén, mégpedig az, hogy hihetetlen nagy reklámmal és az Európai Unióhoz való csatlakozással kötelezően vezették be azokat a terméktanúsítási szempontokat, amelyek mind az ISO rendszerhez, mind a HACCP rendszerhez kapcsolódtak, és kiderült, hogy ezek a termeléstanácsok igazából nem adják meg azt a biztonságot, amire vágytunk. Nem adják meg azt a feltételrendszert, amit a régi jó - most így is mondom K und K-s - magyar előzetes ellenőrzés korábban megadott. És láss csodát, járjuk Nürnberget a Biofach-on, járjuk a külföldet, és megyünk be azokba az éttermekbe, vagy éppen a vágóhidakra, húsfeldolgozóba, ahol nem is hallottak a HACCP-ről, nem hogy csatlakoztak volna hozzá, vagy abban a belgiumi csodálatos étteremben, ahol pl. „a konyhán keresztül jutottunk el a mosdóba”. Tessék mondani, melyik ÁNTSZ engedne ilyen éttermet működtetni? Tehát a ló másik oldalára átesett a magyar, úgynevezett élelmiszer-biztonság, mert most már van egy ilyen nevű hivatal, és annak van kitűnő vezetője és munkatársai, de nincs igazi hatása arra, hogy Magyarországon, aki fogyasztó és élelmiszert vásárol, mennyire lehet biztonságban. Ezért az a hitelesség, amit én az öko-, a bioélelmiszerekre elmondtam, megint csak felértékelődik.

Állati termékek az ökológiai gazdálkodásból

Az ökológiai gazdálkodásban a „talaj-növény-állat-ember” ökoszisztémának állandóan és együttesen jelen kell lenni, és ezért nevezzük teljes körűnek ezt a gazdálkodást. A hitelességhez visszautalva világosan látjuk, hogy a bio állati termékek esetén mekkora hiányaink és hátrányaink vannak, azért egy pár adattal hadd mutassam be, hogy a múlt évben a Biokontroll Hungária adatai szerint milyen bio állati termékkör került minősítésre és forgalomba 2003-ban. Ezen termékek sorát vezeti a biotójás forgalmazása, elsősorban exportra, Hollandiába, de Magyarországon is, valamint a különböző módon feldolgozott csirkehús, az előző esetben csaknem másfél millió kilogramm, de ha darabszámra nézzük, akkor ezt kb. 0,04-0,05 kg/db-bal kell elosztani, továbbá a csirkecomb és csirkehús és filézett baromfitermék esetén kb. 18-20 tonna termékről beszélhetünk. Nagyon fontos a mangalica sertéshúsnak a 15 tonna körüli értéke, de a legfontosabb, a magyar szürkemarka növendék bikáknak, illetve borjúhúsnak az ezt meghaladó, mintegy négyszeres mennyiségű forgalmazása. Azt lehet mondani, hogy ez egy európai sikertörténet, hiszen az itt már említett bébikonzerv, gyermektápszer és a HIPP cégnek az ilyen értelmű, már nyolcadik éve tartó forgalmazása kiszoríthatatlanná tette a magyar szürkemarkát. És nagyon fontos, hogy nemzeti parki, abszolút értékes gyepterületen, gyógynövényeket fogyasztó, különleges húsminőséget produkáló szürkemarka-húsról van szó. Nem tudta a HIPP készítményeiből a bioszürkemarkát kiszorítani semmiféle, fantasztikusnak ítélt Limusine vagy éppen Angus vagy Charolais fajta, vagy egyéb csodálatos marhahús, ugyanis ez nem hogy levet engedett volna, nem hogy rontotta volna, hanem inkább fantasztikus konzisztenciát, ízt és minden egyebet adott.

Ezeket az értékeket állandóan együttesen kell kezelni, és mindig hozzágondolva a hitelesség ügyét és azt, hogy minderről meg kell győzni, a vásárlónak, a kereskedőnek a bizalmát meg kell teremteni. A szürkemarka-bioprogram, amely nem meglepő, hogy pontosan azokból a nemzeti parkokból, Hortobágy, Bugac területéről indult el és működik ma is, ahol az ökológiai környezet adott.

Fontos lépés az, hogy ma már olyan nagy hírű húsfeldolgozó is, mint a szegedi Pick Rt., Hortobágyi Bioszalámi néven új terméket állít elő, továbbá az utóbbi években jött fel a biotéj és -tejtermékeknek a fogyasztása, ez már létező és vásárolható. Nagyon fontos, hogy a kereskedelmi részben - ezt Frühwald Feritől hallottam - a múlt évben csak Budapesten 31 biobolt nyílt, amit a többi piacok és egyéb árusítási lehetőségek egészítenek ki. Áru kell! Összességében Magyarországon a vidéki és budapesti bioboltokban és a piacokon áruhiány van,

tehát nagyon fontos, hogy hiteles módon az állati termékekben is utánpótlás legyen, és láttuk, hogy ennek milyen nagy jelentősége van. A mézre külön felhívom a figyelmet, ami a biotermékek másik nagy sikertörténete Magyarországon. Igen nagy keletje és becsülete van a minősített és elsősorban saját csomagolású bioméznek és az ehhez kapcsolódó termékeknek.

Az állattartás tekintetében a sertéshúsról összpontosítok. A húsmínőség igen szoros összefüggést mutat mind érzékszervi vonatkozásban, mind élvezeti értékben, feldolgozottságban, továbbá higiéniai, tápértékbeli és fogyasztóvédelmi szempontból is az ökológiai sertéstartással. Erről külön konferenciát lehetne tartani. A hitelesség kérdésével összefüggésben említtem Hans Ulbricht Grimmnek *A leves hazudik* c. könyvét, ami azt mutatja, hogy amit a fogyasztó kap információban, főleg a nagy áruházakban, azzal szemben óriási kétségek merülnek fel, nincs a hitelességhez kapcsolódó biztonságérzetünk és nem is lehet. Ezért, amikor az állati termékek ilyen értelemben tett vizsgálatát tartom fontosnak, akkor szerencsére kapok olyan adatokat, mint pl. az OÉTI-nek a sertéshúsokra vonatkozó vizsgálati eredményei. Ebben a közleményben mindig az iparszerűen nevelt, valamint a natúr-bio és a vadsertésnek a húsát (a sonkát, a karajt, a tarajt és máját) hasonlították össze. A legfontosabb szempontot, a fehérjetartalmat mindig a legkevesebbként az iparszerűen tartott állatoknál találták, ha a vizet nézem, ami minden magyar szárazárunak, minden magyar tölteléknek a legfontosabb akadálya, és minden háziasszony tudja, hogyha a karajt vagy a sertéscsombot viszi haza, akkor bizony már a nylon zacskóban ott a kifolyt víz és sütéskor is „összeugrik”, rágóssá válik a sült hús. Tehát a víz óriási baj a biosertés vagy a normál sertéshús fogyasztásánál, mégis a legtöbb a víz az iparszerűen tartott és a legkevesebb a natúr-biosertések húsában, illetve májában van. De a koleszterinszint is rendkívül magas az iparszerű húsokban.

Amit az összes állati termékminőség esetén el akartam mondani, az az, hogy miből van szerencsére hiány a bioélelmiszerekben, mint pl. a reziduumok, káros anyagok, toxikus anyagok, továbbá egy csomó nem kívánatos tartósítószer és ismeretlen hatású metabolit. Még fontos a biotermékek esetén, hogy a víz mindig kevesebb, akár a paradicsomot, akár a húst, a zöldséget, a gabonaféléket nézzük. Nagy eredmény az is, hogy így minden termék, termény jobban beérik, nem kell pl. a vizet oly mértékben szállítani, elpárologtatni, vagy tartósítás esetén a technológiát a vízzel terhelni, mert a biotermékekben ez a víztartalom eleve kevesebb. Többet viszont a tápanyag, a makro- és mikroelem. A Nádasy Akadémián már korábban elmondtam, hogy például a Ca-Mg mennyivel nagyobb a biotermesztésben előállított élelmiszerek és alapanyagok esetén, tehát a csontritkulás megelőzésére milyen kedvező hatása van, és miért nagy baj, hogy a kommersz termékekben viszont abszolút alacsony a kalcium- és magnéziumszint. Ugyanígy a mikroelemek, a vitaminok, és pl. B₁ és B₂ vitaminban a bio módon tartott sertések húsa mennyivel gazdagabb, tehát értékesebb. Ezt követik az élvezeti értékek. Az ízek, a zamatok, az illatok visszakerülnek pl. a zöldségekbe, gyümölcsökbe, az így előállított csodálatos állati termék készítményekbe, szárazárukba és egyéb készítményekbe, amelyekről elfelejtkeztünk, már azt hittük, hogy nincsenek is ilyen ízek, tehát ilyen értelemben a bioélelmiszer, a bio állati termék többletértéke feltétlenül fontos és megalapozott.

A feldolgozottság és forgalmazás

A feldolgozottságról már hallottuk, hogy a biotermékek bizonyos piaci telítettsége és az alapanyag, a nyersanyagok visszaesett forgalma esetén ezt kell előtérbe helyezni. A baj csak az, hogy itt egy teljesen új iparágat kell kialakítani. Nem lehet azokban a hatalmas, multinacionális, óriási üzemekben, például vágóhidakon vagy húsfeldolgozóknak, de bármilyen más élelmiszerfeldolgozóknak is a bioélelmiszert abban az igényességben, azonosíthatóságban és minden egyébben feldolgozni, csomagolni és forgalmazni. Ezért, mivel ezeknek nagy része külföldi

tulajdonba is került, egyszerűen szükséges egy teljesen új élelmiszeripari ágazat - akár kis és közepes szinten is - felépítése.

Nagyon fontos, hogy a hazai fogyasztó, a vásárló, bármilyen bioboltban, piacon vagy egyéb bevásárló helyen találkozik bioélelmiszerrel, ott a teljes igényét megtalálja. Ne kelljen a nyakába vennie a várost, mert az egyik helyen biokenyeret veszek, a másik helyen biozöldséget, a harmadik helyen majd valami biohúst, és fél napig, vagy több napig járkálok, hogy összeszedjem a szükségletemet. Ez nem megy. Ezért rendkívül nagy eredmény, hogy nem a nagy- és tömegárura specializálódott Auchanokban és Corákban alakulnak ki a nagy bio bevásárló helyek, hanem speciális nagy bioáruházak robbanásszerű - ezért mondjuk, hogy bio boom - alapítása következett be, pl. NSZK-ban többszáz, mégpedig 150, 200, 500 négyzetméteres, teljes vertikumot áruló bioáruházakkal. Itthoni kezdeti példa, tessenek bemenni a Mammut-2 harmadik emeletére a Ritmus Bioboltba, egy 150 négyzetméteres, csodálatos áruház, ott lehet Magyarországon kapni szinte az összes bioválasztékot, kiemelve a bio állati termékeket, a tejtermékektől kezdve a biohusokig és kolbászokig. Ott van az Operett Színház mellett a 250 négyzetméteres új biobolt, fantasztikus áruválasztékkal. Ugyanez van a Kiskörúton, ahogy kijövünk a Rádiótól, egy 150 négyzetméteres gyönyörű bolt vagy a Nagykörúton az Oktogon közelében, nem akarom mindet felsorolni, de 31 új bolt nyílt tavaly Budapesten, ebből legalább az egyharmada ilyen nagy, 150-250 négyzetméteres, elegáns, reprezentatív. A baj az, hogy nem ismerik eléggé a vásárlók, tehát megint az információ növelése kerül előtérbe. Mivel kezdte Ángyán József? Nincs kellő információ, egyrészt nincs lehetőségünk rá, másrészt bizony itt-ott vissza van tartva. Tehát erről beszélni kell, ezért ezek a fórumok nagyon fontosak. Viszont a mai „reform” és úgynevezett egyéb „natúr” boltokban az árunak csak egy része bio minősített termék, ezekben a bioáruházakban viszont úgy néz ki, hogy szinte teljesen az!

A fogyasztó tájékoztatása

A negyedik és az egyik záró gondolatom a fogyasztói tájékoztatás. Az itt tapasztalható hiányosságokat az elkövetkező időszakban feltétlenül ki kell küszöbölni. Érdemes pl. a biocsirke-programra hivatkozni, mert ha meg tudnám mutatni a combhúsnak a színét, minőségét, süthetőségét, élvezeti értékét, illetve itt meg tudnánk kóstolni, akkor nagyon is érzékelnék, hogy miről beszélek. A fogyasztói tájékoztatásban vannak a legnagyobb lemaradásaink. Ez ma már elhangzott, néhány adalékot szeretnék hozzátenni, hiszen a tudatosság mellett említettem a hitelességet.

Kérem, bízzanak benne, és tekintsék hitelesnek a minősített bioélelmiszereket, de itt nem tudok egyetérteni nagyon tisztelt Nádasy Ferenc elnök úrral, amikor most az előbb azt mondta, hogy emlékezete szerint Észak-Amerikában üzletembereknek meg média szakembereknek volt a feladata a bioélelmiszerek népszerűsítése. Nem, a kormány nem vonulhat ki ebből a programból. Ilyen nincs! A kormánynak felelőssége van az egészséggel kapcsolatos összes feltételek iránt, mégpedig milyen a táplálék, milyen a környezet, milyen a víz minősége és biztonsága. Itt szolgáltatásról van szó, a levegőről, a vízről és minden egyébről. A kormány nem vonulhat ki, hiszen nézzük végig az európai programok eredményességét! A dán, holland, észak-német tartományi rendeletekben már öt évvel ezelőtt eldöntötték és végrehajtásszinten megjelent, hogy a teljes gyermekélelmezésben - a csecsemő és óvodai élelmezésben - kötelező a bioélelmiszerek használata. Svédországban pedig már az általános iskolai étkeztetésben kötelezővé tették, hogy csak minősített bioalapanyagokból készülhetnek az ételek. Így tehát az államnak ebből a folyamatból nem lehet kivonulnia. Ugyancsak nem lehet kivonulni az információadásból, a vásárló fölkészítéséből.

Miért nem lehet a hatalmas áruházláncok esetén kötelezővé tenni, vagy éppen az állam által készíttetni olyan kiadványokat, amelyek elmagyaráznák, hogy mit jelentenek az E-számok? Nem tudják az emberek az E-számok jelentését. Nem minden E-szám veszélyes, de egy jó része az. Akkor ott kéne lenni az áruházak gondolainak oldalán vastag és nagy betűkkel feltüntetve, hogy a nyugdíjas néni is el tudja olvasni, hogy az E-számokról ez és ez a hivatalos vélekedés, majd vitatkoznánk rajta, hogy igazat mond-e, vagy sem, de ott kellene lennie. Ezt a feltételt képviselni kell, és nemcsak képviselni, hanem érvényesíteni is, de ne várjuk a csodát, a sült galambot. Mi magunk mit teszünk érte? Mi magunk az adott területünkön, az oktatásban, a termelésnél, kereskedelemnél mit teszünk? Szóvá tesszük akár itt is, hogy itt a büfében miért lehet Colákat árusítani, és olyan chipseket, amelyek bizonyítottan károsak, esetleg rákkeltők. Ha mi ezt nem vetjük fel, vagy elhallgatjuk bárhol, de legfőképpen a családjainkban azért, hogy a családtagjainknak az eszébe se jusson az ilyenek fogyasztása. Konferenciára járhatunk, de ha én a diákjaimnál ezt nem képviselem, akkor bizony nem tettem eleget a hivatásomnak. Tehát, Márai Géza, mit teszel te mindezért? Ezt nem lehet kihagyni. Amikor ún. „akcióprogram” van, akkor a családban nem érvényesül semmi. Akkor így néznek a gyerekek: „akciózol fater, mi van?” Nem lehet. Pozitív családi, pedagógiai példa kell. Van olyan iskolaigazgató, aki exkluzív szerződést köt a Colákat forgalmazó céggel és csak azt az italt engedí, és „ételként” egy chipset forgalmazó céget enged be az iskolába, hogy csak ilyet fogyasszanak a gyerekek. Nem büntett ez? Ezt lehet csinálni? És lehet. Azért mondom, hogy én mit teszek, és te mit teszel konkrétan? A konferenciák nagyon fontosak, de ha nem lépünk ezen túl, nem adunk példát, nem jutunk el az iskolák, a család és az ország dolgaihoz, akkor az egész sajnos nem sokat ér. Persze teszünk azért néhány dolgot, mert pl. 130 ezer hektár van bioellenőrzés alatt, teszünk azért, mert van igény mindezekre, sok mindent teszünk, de nem eleget, és ahogy a legelején elhangzott, stratégiai váltás kellene, valamint a hozzá kapcsolódó eredmények megkövetelése.

A géntechnológiailag módosított anyagok

Befejezésül én magam, mint az állami géntechnológiai véleményező bizottság tagja, ismét csak megerősíteni szeretném, hogy az egész ökológiai gazdálkodásnak és a magyar országérdeknek az egyik legnagyobb veszélye a géntechnológiával módosított fajták termelésének az esetleges bevezetése. Csatlakoztunk az EU-hoz, és az EU kötelezővé tette nemcsak a „szennyező fizet” elvet, hanem az „elővigyázatosság” elvének a kötelező betartását is. A GM-kukorica, -szója, -repcse stb. nem esett át a minimum elővigyázatossági vizsgálaton, amely Magyarországon legalább 15-20 éves tudományos értékelést és az ehhez kapcsolódó abszolút környezettechnikai értékelést jelentene. Tessék megnézni, mit csinálnak a svájciak, mit csinálnak a norvégok, hiszen nem engedik addig a GMO használatát, amíg ezek a vizsgálatok le nem zajlanak. Hét ország felhasználási moratóriumot hirdetett az Európai Unióban. Ehhez képest itthon a tudományos élet egyes vezetői, a minisztériumok néhány döntéshozója annak a három-négy nagy multinacionális cégnek az érdekeit túlságosan is figyelembe veszi. Nem tudná itt valaki megmondani, hogy miért jó nekünk a géntechnológiailag módosított kukorica, szója vagy repce? Nem tudják megmondani, mert hiszen nincs szükség ezen termelésre, nem előnyös a táplálkozásban, csak rosszat tudnék mondani, akkor miért van ez még napirenden? Nem lehet ezt engedni, ez a legnagyobb veszély. És innen kell felhívni a figyelmet, hogy van néhány kiútra lehetőségünk. Ne „feküdjünk le” a multik eme legrondább, legmohóbb tőkeérdekének. Roszík Péter bemutatta, hogy az izoláció, a védőtársulás és egyebek segítségével Magyarország megmenekülhet a forgalmazásban, a termelési technológiában, a vetőmag forgalmazásban esetleg már itt a kapuk előtt dörömbölő génmódosított termékektől, ugyanis az OMMI vizsgálaton már átestek a BT-kukoricák. Tehát csak azon múlik, hogy mi milyen erősen szólalunk fel. Tessék elképzelni, hogy már kétszer összeült a fajtaminősítő tanács, hogy a piros-fehér-zöld pántlika három GMO BT-kukoricára rákerüljön és így magyar minősített fajtaként

kukorica-vetőmag forgalmazási engedélyt kapjon. Háromszor. Mind a háromszor sikerült megakadályozni. Tehát, ha nem fog össze ez a társadalom, akkor egyszer csak átcsúsztatják vagy az EU kötelezővé teszi ezeket a fajtákat és akkor ott állunk kiszolgáltatva. És akkor innentől kezdve pl. nem tudunk eladni minőségi élelmiszert, megszűnik Magyarországon a biotermelés feltétele. Ma már minden gabona-tételhez igazolni kell, hogy nem géntechnológiailag fertőzött területről van, tehát a 0,9-es fertőzöttségi % alatti érték jellemzi.

Már három éve az állati termékek esetén is igazolni kell, hogy a magyar húskészítmények, pl. a Pick szalámi, a dobozolt sonka, a csirkehúsunk vagy bármi, olyan sertés és baromfi felnevelésből származik, ahol nem volt GMO-s takarmány az állatoknak adott tápokban. Ezzel kapcsolatban három éve nem mondjuk el a valóságot, hiszen ötszázezer tonna extrahált szóját veszünk az amerikaiaktól minden évben és szinte minden tápban benne van ez a GM-módosított szója. Hogy lehet egy országnak „füllenteni” három éve és kiadni a GM-mentes igazolást? Előbb-utóbb azt mondják, hogy gyerekek, hagyjátok már abba! Ti is megveszitek azt a több százezer tonna GM-módosított amerikai szóját és meg is etetitek a csirkékkel és sertésekkel. Csak a biosertésnél és biocsirkénél nincs ez így! Viszont minden másnál ez a veszély ugyanúgy megvan. De ez nem megy sokáig, az EU-piac nem kér GM-élelmiszert, ezért elfogy a türelem, és a konkurencia kihasználja - „te nem mondasz igazat”. Onnantól kezdve nem fognak hinni nekünk soha többet. Ezért tehát óriási veszélynek tartom a géntechnológiai módosítást és innen is szeretném hangsúlyozni, hogy az ehhez kapcsolódó bármilyen engedélyeztetés Magyarország érdekeivel ellentétes és sorolhatnám az egészségre, a környezetre, az élelmiszerminőségre, élelmiszerbiztonságra stb. egyre jobban bizonyított káros hatásokat. Még egyszer nagyon hangsúlyozom, nem lehet a hitelességből engedni, nem lehet, hogy egyszer valaki vagy tíz-húsz évig iparszerű vagy géntechnológiai álláspontot képviselt, és egyszer csak pár éve - mert most ez a divat - biotermelővé válik. Ezt ne engedjük, és pontosan ezt kell kiszűrni, mert nagyon rontaná a hitelességünket. Ehhez kérek együttműködést és köszönöm, hogy meghallgattak.

A biokultúra szövetség

Czeller Gábor elnök, Biokultúra Egyesület

Tisztelt Hölgyeim, Tisztelt Uraim!

Engedjék meg, hogy a Biokultúra Szövetség elnökeként beszámoljak Önöknek a hazai ökológiai gazdálkodás közelmúltban alakult érdekképviseleti szervének létrejöttéről, terveiről, célkitűzéseiről.

Ellenőrzött ökológiai gazdálkodás Magyarországon hozzávetőlegesen két évtizede folyik, de jelentősebb ártermelésről csak a kilencvenes évek második felétől beszélhetünk. Az ökológiai gazdálkodási mozgalmat kiskertesek indították el, akik 1987-ben létrehozták a Biokultúra Egyesületet. Az alapítók bizonyára maguk sem gondolták, hogy 2003 végére az ellenőrzött, ökológiai módon művelt terület nagysága meghaladja a 110 000 ha-t!

Ez a területnagyság már önmagában is elárulja, hogy az önellátás mellett az ökológiai gazdálkodás hazánkban is sokak megélhetési, jövedelemszerzési forrásává vált. A termelési volumen ugrásszerű növekedése felszínre hozta az igényt: létre kell hozni egy olyan szervezetet, amely hatékonyan képviseli az egész magyarországi ökológiai gazdálkodást a hazai, az európai uniós és az Unión kívüli fórumokon.

Ezzel az igénnyel alapította meg 2003. november 11-én 7 regionális és 4 szakmai egyesület a Biokultúra Szövetséget. Engedjék meg, hogy felsoroljam az alapító egyesületeket:

Közép-Dunántúli Biokultúra Egyesület
Kelet-Magyarországi Biokultúra Egyesület
Dél-Dunántúli Biokultúra Egyesület
Biokultúra Közép-Magyarországi Egyesülete
Dél-Alföldi Biokultúra Egyesület
Észak-Magyarországi Biokultúra Egyesület
Nyugat-Dunántúli Biokultúra Egyesület
Magyar Ökogazdálkodók Szövetsége
Méhészek Biokultúra Egyesülete
Biodinamikus Közhasznú Egyesület
Ökológiai Gazdálkodás Oktató, Kutató és Szaktanácsadó Egyesület

A Szövetség vezetősége 11 tagból, az alapító szervezetek elnökeiből áll, az operatív feladatokat 5 tagú elnökség látja el.

A Biokultúra Szövetség Alapszabálya messzemenően tartalmazza mindazt, ami a Biokultúra Egyesület múltjából adódik, jelenében érték és jövőjének záloga lehet, biztosítva ezzel a szándékként megfogalmazott jogutódlás lehetőségét.

A Szövetség létrehozására ezért vállalkoztunk, mert meggyőződésünk, hogy hatékony érdekvédelem csak összefogással, erőink koncentrálásával valósulhat meg. Ez azonban semmiképpen nem vezethet a tagszervezetek lehetőségeinek szűküléséhez.

A Szövetség felépítésénél sok szempontot kellett messzemenően figyelembe vennünk, mérlegelnünk. A biomozgalmak történetéből adódó főváros-központúság napjainkra már hátráltató tényezővé vált, hiszen az ökológiai gazdaságok többsége a Budapesttől távolabb eső megyékben található. A hét, regionális alapon szerveződő biokultúra egyesület lefedi az ország egész területét. Alapelvünk - az EU irányelveivel összhangban -, hogy regionális igényt,

problémát regionális szinten kell kezelni, rendelkezésre álló regionális forrást pedig gyakran csak regionális szervezet tud igénybe venni. Örömmel számolhatok be arról, hogy a regionális és a szakmai alapon szerveződött egyesületek egyre többféle feladatra vállalkoznak az oktatás, a szaktanácsadás, a rendezvény szervezés, és nem utolsósorban a bioélelmiszerek népszerűsítése területén.

A Szövetség bírósági bejegyzési folyamata még nem fejeződött be, azt azonban kijelenthetjük: már nagyon közel vagyunk végső célunk eléréséhez, hogy létrejöjjön végre a magyar ökológiai gazdálkodás minden szegmensét érintő, abszolút reprezentatív, sokszínű és hiteles szervezet, amely az együttműködésből származó előnyöket kihasználva biztosít teljes önállóságot tagszervezeteinek.

Köszönöm megtisztelő figyelmüket.

Az ökológiai termékek kereskedelme, piaci helyzete és kilátásai

Frühwald Ferenc, a Biokereskedők Nemzetközi Egyesületének alelnöke

Szeretettel köszöntöm a tisztelt egybegyűlt társaságot. Meg lettem szólítva kedves barátom, Czeller Gábor által, mint a Biokultúra alapítója, hát jó régen volt ez! Valóban 21 éve, azóta fölgyülemlett egy-két ismeretanyag, meg tapasztalat. Most is éppen rohanva öltöztem át, mert az előadásom tárgyának egyik színhelyéről jöttem ide, a Marczibányi téri ökopiacról, amiről érdemes majd egy-két szót ejteni, de belefoglalva természetesen a biotermékek kereskedelmének meg piaci helyzetének mondandójába.

Ez elég nagy, szerteágazó és sok részterületet felölelő téma és mindenkit érdekel, hiszen odáig rendben van, akár termelő, akár fogyasztó, akár a kettő között feldolgozóként szerepel valaki, nem elhanyagolható szempont, hogy ezekért az extra befektetésekért meg energiákért milyen extraprofitot lehet elérni. Azt hiszem, hogy a külvilág ezt egy kicsit túldimenzionálja, túlértékeli és ennek tudható be talán az a fékezhetetlen kereskedelmi érdeklődés, ami a biotermékeket kíséri, legalábbis belföldön. Aztán ez, ahogy szalmaláng módjára fellobban, úgy ki is huny nagyon hamar, mert rájönnek arra, hogy végül is ez olyan rendkívüli értékű extraprofitot nem hoz, sőt, egyre kevésbé hoz.

A kezdetek

Kanyarodjunk vissza a kezdetekhez! 1983-ban alakult a Biokultúra Klub, majd később ebből a hasonló nevű Egyesület, mely szintisztán mozgalmi tevékenységet látott el. Szerette volna a lakosságot ráhangolni erre a programra, ami az akkori és jelenlegi meggyőződésünk szerint is az egyetlen járható vagy divatos szóval fenntartható út, mert az összes többi valószínűleg zsákutca.

A kereskedelem kérdése '85 körül merült fel, amikor is holland inspirációra és gyakorlati lépésekben is megtestesülve elindult azzal, hogy holland kereskedők berontottak ide az országba és megkeresték a legjobb termőterületeket és ott kvázi bértermeltetést végeztek azokkal az emberekkel, akiknek fogalmuk sem volt arról, hogy mit csinálnak. Csak csinálták, amit mondtak nekik, mert azt ígérték, hogy ezért jó pénzt fognak kapni. Hogy a dolog kerek legyen - és nem bízták a véletlenre - a holland kereskedő a szaktanácsadót is hozta, aki elmondta lépésről lépésre, hogy mit kell tenni, és hozta rögtön a holland inspektort, illetve a minősítő szervezetet is, aki rányomta a pecsétet, hogy ez valóban jó. Innentől kezdve egy zárt rendszer alakult ki és ment a bértermeltetés, főleg a délkelet-magyarországi, nagyon jó minőségű békési területeken. Ez nagyon sokáig így volt, azzal a különbséggel meg színesedéssel, hogy nemcsak a hollandok, hanem rákaptak a németek is, meg az osztrákok, tehát nemzetközivé vált az érdeklődés. Ez abszolút egyirányú és 100 százalékban kifejezetten nyersanyag-alapanyag termelésre szakosodott kereskedelem volt, ha egyáltalán ezt kereskedelemnek lehet nevezni.

Később annyiban színesedett a paletta, hogy ezek a megerősödött termelők, akik - a hasonló de vegyszeres módon gazdálkodó társaikhoz képest - megkapták azt a 40-50-60 százalékos felárat. Most jöttem vissza Amszterdamból, és ott találkoztam az egyik legnagyobb korábbi holland vásárlóval, aki nevetve idézte vissza azokat az időket, amikor Északkelet-Magyarországon, Tyukod környékén volt az egyetlen kendertermelő a világon, aki biokendert termelt, úgyhogy

olyan árat kért érte, amit nem szégyellt. Azóta ő is és mások is visszasírják azokat az időket, de tudomásul kell venni, hogy ez 15-16-18 éve volt.

Ahhoz képest a biotermelés mai hatékonysága, nyereségessége jelentősen megcsappant, és ez köszönhető elsősorban a konkurenciának, amely nemcsak a hazai, belföldi termelők felszaporodását jelentette, hiszen ezen a 130 ezer hektáron kb. 1200 gazda gazdálkodik, akik között árverseny alakult ki, még akkor is, hogyha szerencsés módon a legnagyobb gazdák egyfajta szervezett rendbe tömörültek, ahol meg tudják védeni a maguk érdekeit.

A nemzetközi piac

Nemzetközi lehetőségeink egyre csökkennek és ez talán ellentmondásnak tűnik, hogy az EU-csatlakozás után is ezt mondom, márpedig kénytelen vagyok ezt mondani, mert noha belső vámok nincsenek, és ugyanaz a védettség illeti meg a magyar termelőt is, mint mondjuk az osztrákot vagy a portugált, mégis ahogy Gábor is mondta, ezek a lokális érdekeltségek nagyon erősek, sokkal erősebbek, mint nálunk. Most is arról van szó, hogy addig, amíg Németországban megfelelő minőségű búzát lehet kapni, addig nem lehet venni másikat külföldről. Belső rendelkezésekkel, a malmokon, a feldolgozón keresztül tudják rászorítani a kereskedelmet arra, hogy regionális terméket vásároljanak elsődlegesen. Ez az egyik oka. A másik az, hogy noha véd minket az EU-lefőlözés, ami a külső, harmadik országbeli termékeket megdrágítja, ezeket az elveket azért szépen félre teszik akkor, amikor valamiből hiány vagy amikor éppen valamiből dömping van, és nagyon könnyedén be tudnak csorogni az EU-ba, illetve most már hozzánk is azok a termékek, amelyeket olyan területeken állítanak elő, ahol a források lényegesen olcsóbbak, mint nálunk. Nem árulok el nagy titkot, de Üzbegisztán, Kazahsztán, Románia, Albánia eszeveszett biofejlődésbe kezdett, nem valamiféle altruista elképzelésből vagy elkötelezettségből, egyszerűen azért, mert náluk azok a lehetőségek most játszódhatnak le, amiket nálunk elszalasztottak 15-20 évvel ezelőtt. Akkor kellett volna azokat az állami támogatásokat betenni, akkor kellett volna a szervezeti érdekvédelmi szervezeteket úgy kiépíteni, hogy megerősödve, céltudatosan tudjunk valamiféle piaci pozíciót kiharcolni.

Azért nem olyan szürke vagy fekete a kép, mert lehetőségek továbbra is vannak, és hála a Jóistennek, hogy azzal párhuzamosan, hogy a nemzetközi lehetőségek esetleg beszűkülnek, valamiféle hazai piaci megindulás tapasztalható. 21 év tapasztalatából leszűrve Magyarország első volt a szervezettséget tekintve, első volt az exportját tekintve a régióból, tehát a kelet-közép-európai régióból, és nagyon úgy tűnik, hogy talán Csehország az, amely lépést tud tartani velünk, de ahogy figyelem a kereskedelmi meg a feldolgozó kapacitások beindulását, nagyon valószínű, hogy ezen a téren is meghatározó szerepet fogunk játszani. Ehhez persze sok tudás, információ és nem utolsó sorban összefogás szükséges.

Összefoglalva az export lehetőségeket: nagyon jó minőségű termékekre az EU-piacon továbbra is biztos vásárlókat fogunk találni. Azt ne várja senki, és nyilván a minőség a mezőgazdaság esetében nagyban függ a környezeti tényezőktől, tehát hogyha most tovább fog esni az eső, akkor csapnivaló búza lesz, és nem fog kelleni senkinek Európában, mert ócska búzája van a németnek is. Neki jó búza kell, és ezért megadja a felárat, de ha nem talál, semmiféle elkötelezettsége nincs, megy tovább Keletre, és majd megveszi valahol. Az olajos növények, ami eddig is sikertermék volt, jó minőségű gabonák továbbra is fontos exportcikk lehetnek, persze más kérdés, hogy ezt a vetéscikket milyen módon lehet beilleszteni, a vetéscikket egyes elemeinek milyen piaci lehetőségei lesznek? Ez megint összefügg azzal, hogy akkor a hústermelést lehetne fokozni, hiszen ez takarmánybizist jelenthetne a hazai húszágazatnak, ami eléggé siralmas állapotban van jelenleg, különösen, ha összemérjük azzal az agyontámogatott európai tejtermék rendszerrel, amelynek az első jelei már mutatkoznak, hiszen a nagy

bevásárló központokban már megjelentek a különböző svájci, osztrák, német, bajor tejtermékek, kiváló minőségben és nagyon olcsón. Ezzel borzasztó nehéz lesz versenyezni.

A hazai piac

Persze ez sem annyira egyértelmű, mert a biotermék fogalma, noha újságokban száz oldalak jelentek meg ezzel kapcsolatban, rádió- és tv-nyilatkozatok ezrei, ezzel együtt is az átlagos magyarországi fogyasztónak még mindig nincs igazán fogalma, hogy mi az, hogy biotermék. Nagy a keveredés, belejátszanak mindenféle táplálkozási iskolák, szekták, különböző irányultságok, a gyógytáplálkozás, vegetarianizmus, nagyon sok minden mosódik itt össze, elfedve a lényegét, hogy mindenféle hókuszpókusz nélkül, egyszerűen vegyszerek, illetve szintetikus növényvédő szerek nélkül előállított egészséges termékről van szó. És legyen ez független a termék jellegétől, ebbe ugyanúgy belefér a mangalica tokaszalonna, mint a kisvárdai biopálinka stb. Ez egy teljes táplálkozási sor, amit gyakorlatilag a kereskedelem akadályoz. Ez eléggé ellentmondásos folyamat, de azt szoktuk mondani a termelőknek, nagykereskedőknek, importőröknek, tehát a forrás oldalról, hogy nekünk soha nem a fogyasztókkal van bajunk, hanem a köztes kereskedőkkel, hiszen a kiskereskedői szint az, ahol áll vagy bukik egy terméknek a sorsa és maga a boltos dönti el, hogy a termék alkalmas-e arra, hogy egyáltalán kínálja a fogyasztónak, vagy sem. Azon a ponton kellene támadni a rendszert és mindenféle felvilágosító munkát fektetni a dologba, hogy ne ezen megszűrve jusson át a termék, hanem a teljes valóságában.

A piac tulajdonképpen két dologból áll össze: a belföld növekvő igényét ki lehet elégíteni hazai termékekből és importból, vagy a kettő kombinációjából. Ez, a kettő kombinációja, ez lenne igazából a járható út, és ezt próbáljuk szorgalmazni. Most éppen, ahogy említettem, kintről jöttem haza, egy szimpózium volt ezzel kapcsolatban, hiszen megérették az EU-s tagtársaink vagy kollégáink, barátaink, üzlettársaink, hogy milyen irány van kijelölve most éppen az elkövetkezendő egy-két évre. Nevezetesen az, hogy gyakorló kereskedőként tapasztalom a felfokozott és megindult feldolgozó érdeklődést, és ezt majd valószínűleg vissza tudja igazolni a kontroll is (A Biokontroll Hungária Kht.), amely ennek az egész ellenőrzését végzi, hogy vagy leesett a tantusz, vagy beszűkült más egyéb sok lehetőség, mert nagyon sok feldolgozó érdeklődik, hogyan lehetne biotermékeket előállítani. Nyilván ennek van egyfajta hazai alapanyag- lehetősége, beszerzési lehetősége, és egy másik része, ami csak importból szerezhető be. Ez többek között olyan termékekre vonatkozik, amely éghajlati okokból nem termesztethető, vagy gazdasági okokból nem igen vert itt gyökeret. A kettő kombinációjából létrejöhet egy olyan termékalap, ami visszahozná a hazai kulináris gyakorlatot és azokat az értékeket, amelyek majdnem veszendőbe mentek; egy olyan terméksort lehetne kialakítani, ami versenyképesen jelenhetne meg a piacon Európában. Nem szabad elfelejteni, hogy Európa nem országokban gondolkodik, legalábbis filozófiailag, hanem inkább régiókban. Ennek a régiónak valamiféle olyan pluszt kell mutatni végtermékben, ami markánsan meg tudja különböztetni magát sok más egyébtől, hogyha ugyanazt próbáljuk kopírozni, ami egyébként ma standard és futó termék az európai piacon, akkor biztos, hogy vesztesre állunk, de a helyzet ennél rózsásabb, mert nagyon sokan kezdtek biofeldolgozásba. Északkelet-Magyarországon például, és beszélhetünk a Zwacknak a különböző vadgyümölcs-pálinka soráról, ami igazán kiváló minőségű, aztán ott van a nyírségi konzervgyárak egyike-másika. Egyre többen kezdtek átállni biogyümölcskonzerv előállítására, nagyon kiváló lekvárokat kezdenek készíteni stb. Sőt, a bébiételeknél azt gondoltuk, hogy a HIPP-pel kezdődött és be is záródott a történet, de nem, mert megjelent a Kecskeméti Konzervgyár ugyanazzal az igénnyel, látva a HIP sikerét, hogy most akkor ő is majd meg tudja csinálni a biobébiétel sorait. Nos, tehát ezek nagyjából a lehetőségek.

A belföldi piac továbbra is érdekes helyzetet jelent, mert különböző csatornákon folyik a biotermékek értékesítése. A legegyszerűbb, amikor a termelő a saját portáján próbálja eladni a termékeit. Ez nagyon kedves, vonzó program. Családok járnak ki hétféteken biogazdákhoz, ott simogatják az állatot, ott vásárolnak, ez meggyőző, csak nem annyira hatékony. Környezeti szempontból sem kedvező, amikor több száz autó megy ki egy gazdaságba. A következő, amikor hetipiacokon árusítják a termékeket. Ez ma Magyarországon igen sikeres program. Egyrészt koncentráltan tudják megjelentetni a termékeket, másrészt a bioboltok nincsenek felkészülve a friss áru fogadására. Se hűtőkapacitásuk nincs, se a frissárut nem tudják kezelni. Logisztikai szempontból az egész teljesen szétzilált állapotban van, nincsen még összerendeződve. A termelőnek nem érdemes följönni hetente és teríteni áruval a különböző kis boltokat. Nincs olyan friss nagykereskedelmi rendszer, ami ezt az elosztást meg tudná oldani, tehát a boltok ilyen módon egy kicsit sínylődnek. Ezt tudja átvenni az ökopiac, ami nagyon jól funkcionál. Van egy sikeres program Európa-szerte, a Zöld Doboz vagy Zacsó, vagy bármiféle csomagküldő szolgálat, amely ott két okból tudott sikeres lenni. Egyrészt, mert az emberek egyre kevésbé szeretnék vásárlással bajlódni, egyszerűbb, ha valaki odahozza a ház ajtaja elé a termékeket. Ez viszont feltételez egyfajta korrektséget is, azt, hogy a megrendelt árunak pont olyan minőségben, mennyiségben, időben kellene odaérkeznie, ami Magyarországon még nem igen biztosítható. Ugyanakkor a magyar háziasszonyok is eléggé individualisták. Nem hiszem, hogy Önök vagy a családtagjaik közül most valaki meg tudná mondani, hogy jövő szerdán mit akar főzni, és akkor ennek megfelelően rendel egy doboz valamit. Itt inkább az improvizálás jellemző meg az, hogy mindenki szeret kutakodni a piacon és kiválasztani a szemének legjobban tetsző termékét. Ezért ez nem annyira sikeres. A bioélelmiszerek, és most maradjunk a szó szoros értelmében a biokategória mellett, tehát ami ellenőrzött, minősített, tanúsított bioélelmiszer, ezek az élelmiszerek a statisztika szerint kb. 70%-ban ezekben az ún. bioboltokban vagy reform-, natúra boltokban jelennek meg, amelyek nem csupán biotermékeket árusítanak. Ez - ha nem is szégyenfolt, de - visszamaradott fejlődést tükröz, elbizonytalanítja a fogyasztókat.

Sokan jönnek hozzám az ökopiacra, mondván, hogy keresnek valamit, és én megmondom, hogy ez nem létezik Magyarországon biominőségben. - De hogy én ne mondjam, mert hogy ő ezt a múlt héten vette a bioboltban. Úgy tűnik, mintha valamiféle garancia lenne, hogy akkor az biotermék is, mert valaki bioboltban vásárol valamit. Nagyon fontos erősíteni a kontroll szerepét, hogy eljusson a tudatos fogyasztóig az, hogy mit is nevezünk bioélelmiszernek. Tehát kb. 70%-uk értékesül ezen a vonalon, és nagyon biztatónak tűnik az igény, amely eddig két bejáratlan területen jelentkezett, mégpedig a szuper- és hipermarketek részéről, beleértve az összes anomáliát, ami ezt az értékesítési rendszert jellemzi. Aki kívül van, az ácsingózik, hogy jó lenne beszállítani ezeket a láncokba, aki bent van, az meg nem tudja, hogy milyen körülmények között tudja túlélni, és hogy tud bennmaradni. Ezzel együtt is valamiféle status quo azért kialakul a végére, és működik a rendszer. Ezekben a hipermarketekben megjelent már a bioélelmiszer, részben importból, részben hazai feldolgozásból, sőt, követi azt a nemzetközi gyakorlatot is, és - nincs új a nap alatt - ami ment a hagyományos kereskedelmi vonalon, az a bióban is ugyanúgy fog menni, azzal együtt, hogy alternatív emberek próbálnak kitalálni újdonságokat, és hosszas kínlás után rájönnek, hogy azért ez nem annyira megy, és visszazöttyennek a hagyományos kerékvágásba. A hipermarketek például kitaláltak saját márkaneveket: a Metro az Aro-val, a Tesco a Tesco gazdasággal stb., tehát szépen létre fog jönni ezeknek az áruházláncoknak a saját bio márkanevük is, ami nem baj, hiszen minden globalizálódik, sajnos, hozzáteszem, de hát ez tendencia. A kereskedőket általában nem is annyira az ár érdeklé, hanem a forgalom, a volumen. Volument pedig meghatározza - figyelembe véve azt az általános magyar vásárlási szokást, ami sokkal inkább egysíkú, mint Nyugat-Európában általában -, hogy a tömeg a Plazákban vagy a hipermarketekben hömpölyög.

Hogyha odahömpölyög, akkor a biót is oda kellene tenni, hogy útjukba essen. Ez nagyon komoly felvevő csatorna lehet.

Az árak

Nagyon röviden csak néhány dolgot még az ákról, elképzelésekről. A termelőt, feldolgozót, kereskedőt (meg a fogyasztót a másik oldalról) nyilván az érdekli, hogy mennyivel drágább a bio, mint a nem bio.

Most, ha korrektek akarnánk lenni, akkor azt mondanánk, hogy nagyon sokkal nem kellene, hogy drágább legyen, mert egy sereg dolgot meg lehet takarítani, racionalizálni, és a dolog működik. Ez nem csodaszamba menő dolog, hogy valaki bioterméket termel. Mégis, végül is főleg a feldolgozott termékek esetében óriási a különbség a minőségben a bio meg a nem bio között. Azt szoktam mondani, hogy a hagyományos élelmiszer a legtöbb esetben egy virtuális kotyvalék, tehát megcsinálja az ipar úgy, hogy olyan lenne mintha, és a fogyasztó úgy is érzi, hogy olyan lenne, mintha. Ha valaki ebben a kategóriában akar operálni és termékeket vadászni magának, akkor persze roppant olcsó termékekhez fog jutni. De ha egy biotermékben benne van mindaz, ami a nevéből adódóan benne kell, hogy legyen, akkor ez értéket jelent és ennek ára van. Hozzáteesszük még plusz azokat a különleges gondoskodásokat, ami a biotermék előállításához szükséges, akkor 30-40-50% mondjuk egy megengedett prémiumszint a hagyományoshoz képest. Ezt talán a fogyasztók el is fogadnák. Ezzel szemben éppen a Marczibányi téri piac gyakorlatából tudom, hogy van ott 250-300%-os különbség is, ami vonzó lehet, amikor a Biokultúra beírja az újságjába, hogy az ökopiaci árak ezen a héten ilyenek voltak. Sok szerencsétlen termelőnek, aki el van zárva a távolság miatt a piactól, rögtön görcsbe rándul a gyomra, hogy holnaptól kezdve meg fog gazdagodni, mert... Ám nem ilyen egyszerű, ott vásárol mintegy 200 család, és az a 200 család megengedheti magának azt az árszintet, de ebből igazából nem lesz fejlődés. A kép tehát nagyon színes, nagyon kialakulóban van, de úgy tűnik, hogy stabilizálódik a dolog és egyre inkább fog fejlődni, úgyhogy aki ebbe fog Magyarországon is, nyugodt szívvel teheti, mert biztos piaca lesz. Köszönöm szépen, én ennyit szerettem volna elmondani.

Egy jól működő esettanulmány

Ács Sándorné, a Kishantosi Vidékfejlesztési Központ, ökológiai mintagazdaság ügyvezető igazgatója

Előzmények

Ács Sándorné vagyok, ennek a hosszú nevű intézménynek, a Kishantosi Vidékfejlesztési Központnak az egyik vezetője. Egy kollégámmal együtt hoztuk létre ezt a Központot, amelyiknek két fontos eleme van, az egyik a népfőiskolai központ, felnőttek számára szóló oktatást nyújtó központ, amely a dán és a magyar népfőiskolai hagyományok alapján egészen újszerű, emberközpontú oktatást igyekszik nyújtani, és minden eszközzel segíteni a körülöttünk lévő, vidéken élő embereknek az életét. Ezt körülveszi a 452 hektáros ökológiai mintagazdaság, amelyben arra kerestük a választ, hogy lehet-e környezetbarát módon mezőgazdaságot folytatni. Én személy szerint agrármérnök vagyok, Budapesten nőttem fel és a szakmám révén kerültem le 1977-ben vidékre. Húsz évig dolgoztam egy nagy állami gazdaságban, 4500 hektár fölött voltam a növényvédelem és a műtrágyázás felelőse. Ugye, ez elég érdekesen hangzik? Tehát, amikor a konvencionális mezőgazdaságról, vegyszerezésről, műtrágyázásról beszélünk, akkor pontosan tudom, hogy miről beszélek. Ezután elvégeztem a nyolcvanas évek elején a környezetvédelmi szakmérnököt és ez óriási fordulatot hozott az életemben, mert itt ismerkedtem meg az ökológia tudományával. Arra is rá kellett döbbernem, hogy valójában nagyon nagy veszélynek tartjuk a genetikailag módosított szervezetek megjelenését, tehát a gének módosítását, de tulajdonképpen a mai társadalmakra legalább ilyen nagy veszély az információk módosítása. Azt hiszem, hogy erre nagyon tudatosan kell odafigyelnünk.

Tulajdonképpen ezt a tevékenységet agrárszakemberként vidéken - ami felnőttoktatással foglalkozik és vidékfejlesztéssel - azért indítottuk el, mert meggyőződésünk a kollégáimmal együtt, hogy a vidéken élő értelmiség felelős azért, ami vidéken történik. Felelős azért a közösségért, amely körülveszi, hiszen ki más tudna vidéken bármit is tenni, segíteni, ha nem az az értelmiség, aki az információk birtokában van. Sajnos az elmúlt 10-15 év történelme, a magyar vidék történelme nagyon szomorú történet, mert mindazok a negatív tendenciák, amik itt ma elhangzottak, megtörténtek, és azért történtek meg, mert megtörténhettek. Azért történtek meg, mert az agrárértelmiségnek egy nagyon jelentős hányada, amikor a lehetőségek tárháza megnyílt, nem azt nézte, hogy hogyan tudom én azt majd a közösség javára hasznosítani, hanem elsősorban és legfőképpen a saját egyéni boldogulásuk érdekében igyekeztek tevékenykedni, és ennek eredményeképpen katasztrofális helyzet állt elő vidéken.

Hogy ez mennyire katasztrofális, azt nagyon sokan ma még nem tudják. Én is csak akkor tudtam meg igazán, amikor elkezdtem a mezőgazdaságból kiszorult tartós munkanélküliek oktatásával foglalkozni, és akkor ismertem meg igazán a mai vidék igazi helyzetét és igazi arcát, ami, megmondom őszintén: rémisztő. Akkor fogalmazódott meg bennem az a gondolat is, hogy ez a mai rendszer talán még rosszabb, mint a feudalizmus volt, ugyanis ezeknek az embereknek, akik hirtelen megélhetés nélkül maradtak vidéken, egyáltalán nincsen biztosítva semmilyen jövedelme. Egy jobbágnak mindig volt valamiféle, nagyon alacsony szintű, de biztosított életszínvonala, hát - ma már ez sincs.

Visszatérve az eredeti témámra, hogy mit is csinálunk? Azt tudom mondani, hogy a ma itt elhangzott elméleteknek megpróbáltunk gyakorlati bemutató területet megteremtteni, és ezért 1992-ben elkezdtünk 300 hektárt átállítani ökológiai gazdálkodásra. Nagyon fontos hang-

súlyoznom, hogy akkor még minden agrárszakember a gyakorlatban és az elméletben egyaránt meg volt arról győződve, hogy nem lehet vegyszerek és műtrágyák nélkül gazdálkodni, beleértve önmagamat is. Egészen döbbenetes, hogy mennyire agyimosásszerűen tudták ezt elfogadtatni, tudtuk ezt elfogadtatni önmagunkkal. Olyan képek éltek bennem, hogyha nem fogunk műtrágyát szórni és növényvédő szereket, akkor kopár pusztasággá válik a vidék. Ehhez képest azért meglehetősen pozitív tapasztalatokat szereztünk.

A természet működése a Földön

Mielőtt a gazdaság és a tevékenység bemutatásába belefognék, néhány nagyon fontos gondolatot szeretnék bemutatni, ami megérteti azt, hogy miért is foglalkozunk mi azzal, amivel foglalkozunk. Ez olyan dolog, amit ma minden embernek tudni kéne már, hiszen ezek a tudománynak a legfrissebb eredményei és érdekes módon - most nem sorolom el, hogy milyen butaságokat és milyen gyalázatos dolgokat tudunk meg a médián keresztül - még mindig nagyon kevés ember érti, hogy az elmúlt évtizedekben két új tudomány, az ökológia és a rendszerelmélet tulajdonképpen választ adott arra, hogy hogyan működik a természet és az élet a Földön. Tehát nagyon röviden és nagyon érthető módon összefoglalva: a tudomány legújabb felismerése szerint a földi élet, azaz a természet egy olyan anyag- és energiaforgalmi rendszer, amelyben a rendszer elemei a Föld bolygó anyagából épülnek fel, a rendszer működéséhez szükséges energiát a Nap sugárzó energiája biztosítja, amely ugyan nem közvetlenül hasznosítható az élő rendszer számára, de amelyet a növények zöld szintestecskéiben lezajló fotoszintézis hasznosítható kémiai energiává alakít.

Az információ hordozója

A rendszer működését szabályozó információ a génekben található. Nagyon sok szó esett ma a genetikai módosításról. Talán ebben az összefüggésben a legjobban érzékelhető, hogy mennyire veszélyes dolog a genetikai módosítás. Ugyanis a földi élet, mint rendszer évszázmilliók óta létezik, és jól működik. A működését szabályozó információs rendszer a genetikai állományban van és az egy rendkívül izgalmas felismerés, hogy nemcsak az egyedeknek a minőségét, a milyenségét, a működését, a jellegeit meghatározó információ a genetikai kód, hanem egyúttal az egész nagy rendszert is ez szabályozza, azaz minden egyes egyed vagy faj genetikai kódja egy kicsi kis mozaikja a nagy szoftvernek. Fantasztikusan érdekes kérdés az is, hogy ki írta ezt a szoftvert. Erre persze minden egyes embernek saját magának kell a választ megadni, de megkerülhetetlen kérdés, és azt gondolom a saját egyéni felfogásom szerint, hogy sokkal komolyabb és mélyebb vakhitre van ahhoz szükség, hogy azt gondoljuk, hogy ez magától lett, mint hogy azt mondjuk, hogy ez egy zseniális elme szüleménye.

A genetikai módosításokkal kapcsolatos kérdés az, hogy vajon jó lesz-e nekünk az, ha belepiszkálunk ebbe az információs rendszerbe? Ezt körülbelül ahhoz tudom hasonlítani, amikor a számítógépünkbe egy számítógépes vírus kerül, egy parányi kis program, de az egész rendszer működését le tudja állítani. Hihetetlenül nagy veszélyeket hordoz magában, és a növényvilág esetében, mivel köztudott, hogy ott a szélmegporzás és a rovarmegporzás az, ami az információt továbbviszi, visszafordíthatatlan folyamatokat indít el.

Az anyagok körforgása

A másik nagyon érdekes felismerés - ez csak egy a nagyon sok ökológiai felfedezés közül - az, hogy az anyagok körforgása biztosítja ennek a rendszernek a folyamatosságát, és a lebontó

rendszerek - azok az élő szervezetek, amelyek a lebontást végzik - legalább annyira fontosak az egész rendszer szempontjából, mint az élet egyéb látványos és szép elemei. A tudósok megállapították azt, hogyha ez a körforgás nem létezne, akkor a Földön mindössze negyven évre lenne elegendő az anyag, tehát például a szén mint elem, amely az élő szervezetek fő alkotóeleme. Hogy hogyan is néz ki ez a körforgás, ma már erre pontos választ adott a tudomány, szintén az ökológia tudománya. Minden egyes elem esetében ismerjük már a forgás útját, idejét, és egy laikus embernek ebből elég annyit megérteni, hogy a növények, az állatok, az emberi tevékenység, a szárazföld, a levegő, a vizek mind részt vesznek benne, tehát ez egy rendkívül bonyolult és összetett rendszer, és természetesen minden egyes elemében más és más a forgás mechanizmusa. Úgyhogy én csak egyetlen egy dolgot tudok mindenkinek tanácsolni, hogy óriási nagy tisztelettel és alázattal kell a természethez nyúlnunk.

Mi mezőgazdászok a természettel dolgozunk, tehát nekünk még nagyobb a felelősségünk. Megértette az emberiség ezeknek az elveknek az alapján, hogy az anyag és az energiahasználat szempontjából döbbenetes, hogy a fejlett országok mennyire pazarlóak. Egyetlen egy fejlett országbeli ember élete során annyi anyagot és energiát használ fel, mint negyven szomáliai ember. Ez persze nem azt jelenti, hogy úgy kéne élnünk, mint a szomáliaiak, de bizonyosan el kellene gondolkodnunk, hogy hol vagyunk pazarlóak, és hol tudnánk valamit változtatni. A másik nagyon fontos veszélyes folyamat, amiről még mindig nem eleget tudnak a ma élő emberek, hogy rettenetesen gyors mértékben fogynak a föld termőterületei. Rettenetesen gyorsan fogynak a háborítatlan trópusi őserdők, amelyek a föld tüdejét alkotják, és mind emellett a lakosság hihetetlen nagymértékben nő. Tudjuk, hogy ma már hatmilliárdan vagyunk. Ezek az arányok is borzalmasan veszélyesen alakulnak. A legfontosabb dolog, amit minden embernek tudnia kell, hogy egy számítógépes modell, amit 1972-ben készített el először egy amerikai csoport, amit Meadows-csoportnak neveznek, azt mutatta, hogy 2030-2050 környékén teljes összeomlás vár erre az iparosodott emberi rendszerre. Ez a következő tényezőkből tevődik össze. Az egyik az ipari fejlődés, amely az 1900-as évek elején indult be. Tanfolyamainkon sokat szoktunk beszélgetni, mert inkább találós kérdések alapján szoktam elmagyarázni, hogy tulajdonképpen mi is tette lehetővé az iparosodás elindulását. Nagyon röviden összefoglalva: az ember a Földön, az emberi faj egy pótlólagos energiaforrást talált, a fosszilis energiaforrásokat, a szenet, a kőolajat és a földgázt, amelyek szintén Nap-eredetűek, és ez tette lehetővé, hogy az egész rendszerből többet hasítson ki, mint a többi faj, és többet, mint ami neki volt rendelve. Tehát az iparosodás beindult, mindannyian, akik ma élünk, tanúi voltunk, élvezői voltunk, ezt is el kell mondani.

Megszűnt az élelmiszerhiány, mert az élelmiszertermelés, amely a műtrágyákra, növényvédő szerekre, gépesítésre, tehát iparra épült, nagyon gyors fejlődésnek indult. Ennek már azonban eleve volt egy biológiai korlátja. A lakosság növekedése közismert folyamat. Ezekkel egy időben két nagyon veszélyes folyamat indult el. Az egyik a nyersanyag és erőforrások csökkenése, a másik pedig, a környezetszennyezés. Mind a kettő olyan folyamat, amiről tulajdonképpen nap mint nap értesül, aki nyitott füllel hallgatja a híreket, és nyitott elmével olvassa az újságot, ezek tények. Akkor a hivatkozott szerzők a „Növekedés határai” c. könyvükben megjelentették ezt a prognózist és óriási botrány lett belőle, mert akkoriban az emberiség még nem állt készen arra, hogy elfogadja, hogy a növekedésnek határai vannak. 1992-ben azonban megismételték a vizsgálatot, és ugyanezt az eredményt kapták, pedig akkor már sokkal fejlettebb számítógépes technológiával és a világ akkori adataival számoltak. A modell azt is igazolta, hogy a folyamatok valóban azon a pályán haladnak, amit az első prognózis mutatott. Mit jelent ez nekünk embereknek? Azt, hogy 2030, 2050 nincs túl messze, a gyermekeink és az unokáink életéről van szó. Arról van szó, hogy lesz-e jövőjük, vagy pedig nyomorúságos pusztulás várhat erre a fejlett, iparosodott, globalizált társadalomra.

Az ökológiai gazdálkodás kezdete Kishantoson

Meg kell vizsgálni annak a lehetőségét, hogy hogyan lehet kiküszöbölni ezeket a káros hatásokat. Ezért 1992-ben hoztuk létre az Ökológiai Mezőgazdaság Alapítvány nevű szervezetünket, akkor, amikor még mi is úgy tudtuk, hogy nem lehet vegyszerek és műtrágyák nélkül gazdálkodni. Emblémánk egyébként a földi élő rendszer három fő alkotóelemét jelképezi: a Föld anyagát, a Nap energiáját, a kedvenc növényünket, a napraforgót, és a genetikai információt, a DNS-spirált.

Nagyon nagy szerencsénk volt, mert Németországban találtunk olyan szakemberekre, akik nagyon komoly tapasztalatokkal rendelkeztek az ökológiai gazdálkodás terén, és ott láttunk először egy olyan ökológiai gazdaságot, ahol én magam is meggyőződhettem arról, hogy ez a rendszer működik. 1994 és 1996 között sikerült egy német-magyar minisztériumi együttműködés keretében először is megtanulni ezeket a módszereket, terjeszteni oktatási programokban, és megtervezni azt az ökológiai gazdaságot, ami az akkori tudásunk szerint a világ egyik legkorszerűbb terve volt, mert minden olyan tudományt felhasználtunk a tervezéshez, ami lehetséges volt.

Most kell, hogy elmondjam, hogy a mi gazdaságunk a mércéje annak a munkának, amit Ángyán professzor és Podmaniczky László végez, mert az ő tudományos munkájuk és a német szakemberek munkája egyaránt a háttérben áll ennek a mintagazdaságnak és a terveknek. Nagyon izgalmas a módszer, ahogy a földhasználatot terveztük, és azt gondolom, hogy ez már messze túlmutat azon, hogy milyen is a kishantosi ökológiai gazdaság. Ez egy újfajta szemléletet mutat, ahogy nekünk a földről és a földhasznosításról gondolkodnunk kéne. És azt is megmutatja, hogy hogyan lehet a technika és a tudomány legújabb eszközeit használni a tervezésben és a saját gazdálkodásunkban.

Tervezés

Az integrált földhasználati terv egy amerikai szoftverrel készült, amely egy úgynevezett földrajzi információs rendszer, a térinformatika eszközét használja. Elkészült a mi területünk digitalizált felszín térképe, ami azt jelenti, hogy a számítógép képes arra, hogy adathalmazból készítsen térképet és ezen a térképen a műholdról mért tengerszint feletti magasságok vannak térképpé alakítva, úgyhogy minden egyes magassági szinthez egy szintet rendelt a gép és így a magasabb pontokat a világosabb színek jelzik, a sötétebb pontok pedig a mélyebb szinteket. Ez az alaptérkép, amely alapján a számítógép elkészíti a további információs térképeket. Ilyenek például a lejtésszögeket, lejtésirányokat, a csapadékvizek elfolyását, a vízgyűjtő területeket, valamint a szélrozió által veszélyeztetett területeket bemutató térképek. Ez utóbbin látható, hogy területeink nagy részét veszélyezteti a szélrozió, mert alig van természetes vegetáció, mert kopár pusztasággá tette a nagyüzemi művelés a területeket. Megjegyzendő, hogy az egész tervet a bonni Mezőgazdasági Minisztérium finanszírozta.

A működő gazdaság

Mindezek alapján készült el tehát az a terv, amelynek révén kialakult a teljes gazdaság terve, és ennek a gazdaságnak a működtetése a Kishantosi Kht. egyik fő feladata. Tehát ez összesen 524 hektár terület, ebből 452 hektár a szántó, a többi erdő, út, árok, tó és beépített ingatlan. Az ökológiai szemléletű földhasznosítás fontos eleme egy ún. biotóp hálózat (élőhelyhálózat), mely biztosítja, hogy a természetes élőhelyek behálózják a területünket - sok erre vonatkozó módosítást javasoltak a terv készítői. Ennek végleges - a telepítési tervek szintjéig való - ter-

vezése most van folyamatban. 1998 óta önállóan műveljük ezt a gazdaságot. Így vált ez tulajdonképpen önálló modell-gazdasággá. Nagyon izgalmasak a tapasztalataink. Egyértelműen bebizonyosodott, hogy lehet ökológiai módon növényeket termeszteni. Világszínvonalú nagyüzemi eszközöket használunk, és sok nagyon izgalmas szakmai tapasztalatot szereztünk. Intézményünk nyitott - bármikor el lehet hozzánk jönni - vannak nyílt napjaink és tanfolyamaink is.

A gazdaságban gyakorlatilag azokat a növényeket termeljük, amelyek ezen a vidéken egyébként jól megteremnek: gabonaféléket, kukoricát, napraforgót, különböző vetőmagokat, lent, bükkönyt, lucernát. Nagy hátrányunk az, hogy még nem sikerült a szarvasmarhatelepet megalakítani, és ez sajnos az egész központunkat komolyan veszélyezteti. A privatizáció során meglehetősen összekuszálódtak a tulajdonviszonyok, tehát nincs arra garancia, hogy ezt a tevékenységet hosszú távon folytatni lehet, mindenesetre mi nagyon-nagyon komoly elszántsággal dolgozunk rajta tovább, és mindent megteszünk azért, hogy tovább tudjuk fejleszteni és a terveket megvalósítani. Ami még izgalmas, hogy a tervezés során megvalósult az, amit Podmaniczky László mondott, hogy az ökológiai szempontok mellett az ökonómiai, tehát a gazdasági szempontokat is figyelembe vettük. Most pedig áldom a nevét annak, aki ezeket a terveket elkészítette, mert döbbenetesen jól tudták előre prognosztizálni, hogy mi várható. Sajnos egyetlen egy dolgot kihagytunk a számításból, azt, hogy két éven keresztül nem fog esni az eső, de ezzel nem lehetett számolni. Egyébként azt gondolom, hogy nagyon stabil az alap, amire ez a gazdaság épült, és talán egy példával zárhatom. Nyugat-Európában a legutóbbi években sok kisebb méretű gazdaság ment tönkre. Megkérdeztük egy dán szakember barátunkat, hogy akkor végül is melyik az a gazdasági méret, amelyik már megmarad? A válasz az volt, hogy a ti kishantosi gazdaságotok mérete. Persze ez nem azt jelenti, hogy minden gazdaságnak ekkorának kell lennie, hanem azt, hogy együtt kell működni azoknak, akik kb. ekkora területen gazdálkodnak, mert úgy lehet jól kihasználni az erőforrásokat. Az egyáltalán nem fontos, hogy egy kézben legyen, az a lényeg, hogy egységes szemléletben legyen kezelve, és jól ki lehessen használni minden olyan erőforrást, amit felhasználunk. Ehhez a legkülönbözőbb együttműködések alkalmasak. Ez az, amit nekünk magyaroknak még nagyon tanulnunk kell, mert erre szinte képtelenek vagyunk, de hát majd egyszer a saját bőrünkön megtanuljuk. Mindenkit nagy szeretettel várunk, akit ez a dolog érdekel, és azt tudom mondani az utolsó szó jogán, hogy ez a dolog működik, nagyon komoly tudást és odafigyelést igényel, de nagyon sok szempontból érdemes foglalkozni vele. Az emberi egészség, a környezet, a fenntarthatóság és még tudnék körülbelül száz érvet felsorolni mellette.

A Nadasdy Akadémia „Ökológiai gazdálkodás és a jövő” című konferenciájának ajánlásai

Nádasdladány, 2004. június 19.

A konferencia résztvevői az elhangzott előadások és az azt követő vita eredményeképpen az alábbi ajánlásokat fogalmazták meg mindazoknak, akiket érint.

A jövőkép alapvonásai

Ahhoz, hogy a teendőket számba tudjuk venni, mindenekelőtt *az agráriummal és a vidékkel kapcsolatos jövőképünket kell megfogalmazni*. Ennek *tézisei*, alapvonásai és fő értékei az alábbiak.

- A magyar agrárium és vidék számára csak olyan mezőgazdálkodás hozhat sikert, amely úgy állít elő értékes, szermaradványmentes, egészséges és biztonságos élelmiszereket és egyéb anyagokat, hogy közben megőrzi a talajokat, az ivóvízbázisainkat, felszíni vizeinket, az élővilágot, a tájat és benne az embert, közösségeit és kultúráját, közvetlenül, vagy a ráépülő tevékenységek révén munkát, megélhetést biztosítva a vidéki népesség lehető legnagyobb hányada számára. Ennek *a többfunkciós európai agrármodellnek, a környezet és tájgazdálkodás rendszereinek széles körű elterjesztésével* ráadásul olyan kedvező országkép alakítható ki Magyarországról a rendkívül érzékeny likvid élelmiszerpiacokon, melynek mottója a *„Tiszta, élő környezetből egészséges, biztonságos és különleges minőségű élelmiszert!”* lehet.
- *E feladatok együttes teljesítésére csak a kis- (5-50 ha) és középbirtokok (50-500 ha) dominanciájára épülő családi gazdasági modell lehet alkalmas*. Ez biztosítja ugyanis egyidejűleg a tulajdonosi szemléletből fakadó *„jó gazda gondosságát”*, az egymást követő generációk közti felelős viszonyt és azokat a foglalkoztatási, minőségi termelési és környezeti teljesítményeket, amelyek az egész társadalom számára és a vidék hosszú távú megmaradása szempontjából egyaránt létfontosságúak.
- *Ahhoz azonban, hogy e kisebb mozaikokból építkező gazdaságszerkezet a nagy latifundiumokkal, tőkés megabirtokokkal és multinacionális tőkebefektető társaságokkal a piaci versenyben ne induljon eleve esélytelenül, e szuverén gazdasági egységeknek társulásokat, termelői, feldolgozó és/vagy értékesítési csoportosulásokat, szövetkezéseket (nem kolhozokat, de nem is nagy integrátorokra fűződő, azoknak egyoldalúan kiszolgáltatott fürtöket!) kell létrehozniuk*.
- *Minderre csak szuverén, erős, a jövőben bizó, létében nem fenyegetett, tényleges döntési helyzetben lévő és döntéseit maga is felelősséget vállaló gazdatársadalom képes*. Ehhez a város és vidék közti szolidaritáson, az egymásrautaltság felismerésén nyugvó *újfajta társadalmi szerződésre* és ebből táplálkozó - a szubszidiaritás elve alapján létrejövő tudatos, kiszámítható és hosszú távra tervezhető - összességében *az ökoszociális piacgazdasági modellnek megfelelő állami támogatás- és elvonás-politikára*, makrogazdasági környezetre és eszközrendszerre van szükség. Ez azon a felismerésen alapulhat, hogy *közpénzeket csak a köz számára hasznos teljesítményekért szabad kifizetni*. Miután tehát a társadalomnak nemcsak a gazdálkodók termékeire, hanem azokra a szolgáltatásaikra is szüksége van, amelyekkel előmozdítható a vidék társadalmának fenntartása, valamint a környezet védelme, a helyi természeti és táji értékek megóvása, ezért mély megbecsülés és ezen *elismert teljesítményeikért, társadalmi szolgáltatásaiért nyújtott rendszeres kifizetés* illeti meg a gazdatársadalmat.

- Ennek jegyében a közpénzekből nyújtott támogatások súlypontja a környezet- és tájgazdálkodási rendszerekhez (pl. ökológiai gazdálkodás, a tájgazdálkodás különböző formái, valamint az integrált növénytermesztés a szántóterületeken és az ültetvényekben, legeltetési állattartás a gyepterületeken, őshonos állatfajták tartása, ökológiai állattartás vagy pl. a hagyományos tó- és nádgazdálkodás a vizes területeken stb.), termőhelyi adottság-kategóriákhoz és a kis- és középirtok-kategóriákhoz kötődő, 5 éves állami szerződésen alapuló földalapú folyó kifizetésekre és az ezek terjedését és megerősödését szolgáló beruházási, infrastruktúra-fejlesztési és egyéb kiegészítő intézkedésekre, összességében a vidékfejlesztésre helyeződik át. Ezek nem a termelés volumenéhez és nem adott ágazatokhoz, hanem gazdálkodási rendszerekhez kötődnek, tehát nem a piaci vezérlés kategóriájába tartozó „mit” és „mennyit” kérdésekre, hanem a „hogyan” kérdésre reflektálnak. A felajánlott gazdálkodási rendszerek közül a gazda maga választhat, és azt is maga dönti el, hogy a kiválasztott rendszeren belül mit termel, mely ágazatokban folytatja a tevékenységét. Azt kell csupán vállalnia, hogy betartja az adott gazdálkodási rendszer kedvező hatásait biztosító előírásait. Ennek fejében kapja közpénzekből a rendszeres állami kifizetést.
- Az elvonások rendszere, az adópolitika a közterheket az élők munkájáról fokozatosan a környezethasználatra, valamint az anyag- és energiafelhasználásra helyezi át. Növekszik tehát azoknak gazdálkodási formáknak a versenyképessége, amelyek kevesebb külső anyagot, energiát használnak fel, környezeti szempontból kedvezőbbek a hatásaik, és amelyek fajlagosan több embernek biztosítanak munkát, megélhetést a vidéki térségekben. Leértékelődnek ugyanakkor azok a rendszerek, amelyek a társadalmi hasznosság figyelmen kívül hagyásával, kizárólag egy-szemponturnyú tőkeérdekek mentén jönnek létre, működnek és fejlődnek.

A legsürgetőbb feladatok

E jövőképfarmáló tézisekből kiindulva a következő legfontosabb feladatok várnak a politika, a gazdaság és a társadalom különböző szereplőire, csoportjaira, mindenképpel azonban a döntési helyzetben lévő törvényhozó és végrehajtó hatalmi ágakra.

Jogosan várja el, követeli meg a társadalom az agrár- és vidékfejlesztési kormányzattól, hogy:

- az EU agrár- és vidékpolitikai irányelvei mentén tekintse elsőrendű feladatának az egészséges és biztonságos élelmiszerek környezetbarát termelését, a helyi gazdaságok diverzitásának és a tájak sokszínűségének megőrzését, a vidéki lakosság és munkahelyek megtartását és a természeti erőforrásokkal való komplex gazdálkodást szolgáló, fenntartható, többfunkciós mezőgazdaság megvalósítását;
- haladéktalanul dolgozza ki azokat a nemzeti intézkedéseket, amelyek lehetővé teszik a termőföldnek, a nemzeti vagy 25%-ának megőrzését a magyar gazdaságnak számára, közülük is elsősorban az alábbi teendők kiemelésével:
- törvényt kell alkotni a mezőgazdasági üzemszabályozásról, amely a közösségi joggal összeegyeztethetően fékezheti a (hazai, de mindenképpel a globális) tőkés nagybirtok monopóliumának kialakulását, és amely lehetővé teszi a korlátlan üzemméret, valamint a - tőkeerőtől függő - tetszőleges üzemszám megszüntetését;
- ebben rögzíteni kell a birtokmaximumot, és azt, hogy bármely üzemben tartó - tehát a globális óriáscég is - csak egyetlen üzemet tarthat fenn a törvény által megengedett maximális méretben, továbbá elő kell írni, hogy a föld fekvése szerint letelepedett, szakképzett gazdák jogosultak az üzem működtetésére;
- a Földtörvény kötelező elővételi és elő-haszonbérleti sorrendjét meg kell változtatni a helyben lakó gazdák és vállalkozók, mint természetes személyi földhasználók javára;

- a szabályozók megváltoztatásával el kell érni, hogy a Nemzeti Földalap (NFA) a mai a nagybirtokrendszer földkészletének megszilárdítását szolgáló - rendeltetése helyett a termőföldnek a hazai gazdálkodókhoz juttatását, a családi gazdaságok megerősítését, valamint a közérdekű állami földkészlet-gazdálkodást szolgálja;
 - szabályozni kell a termelésből kivont területek védelmét, felhasználását, a természetvédelmi oltalom alatt álló, művelésből kivont területek csak közcélra legyenek igénybe vehetőek;
 - 2004. május 1-jétől a védett természeti területeinkre az uniós külföldi magán- és jogi személyek javára megnyíló tulajdonszerzést a Magyar Államnak azzal kell ellensúlyoznia, hogy - e célra megfelelő költségvetési forrást elkülönítve és törvényes elővásárlási jogával élve - fokozatosan állami tulajdonba veszi a legértékesebb természetvédelmi, illetve az ilyen oltalomra tervezett területeinket;
 - rendezni kell a szövetkezeti részarány-tulajdon sorsát is, amelynek „befagyasztása” és tulajdonosával szemben a természetbeni visszaadás megtagadása egyrészt súlyos alkotmányos sértés, másrészt akadályozza az uniós támogatásokhoz való hozzájutást;
 - a termelés- és jövedelemkoncentráció tőkés nagybirtokok helyett a vidéken több munkalehetőséget teremtő, a vidéki népesség megtartását szolgáló, valamint agrár-környezeti és vidékfejlesztési szolgáltatásokat nyújtó gazdálkodási rendszereket felvállaló kis- és középgazdaságokat és azok társulásait támogassa és védje;
 - a mennyiséghez kötött direkt és piaci támogatási eszközöket fokozatosan csoportosítsa át a vidékfejlesztésre, a kedvező környezeti és társadalmi összhatású gazdálkodási rendszerek támogatására és a vidék társadalmának megerősítésére;
 - az ehhez szükséges közösségi (EU) források megszerzése és maximalizálása érdekében módosítsa kopenhágai tárgyalási stratégiáját, és a következő EU-tervciklusban a hangsúlyt a vidékfejlesztési - földalapú és egyéb - támogatások megszerzésére helyezze;
 - a vidékfejlesztés szétzilált intézményi rendszerét és elkülönült terveit (Nemzeti Vidékfejlesztési Tervet: NVT-t, az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Programot: AVOP-ot) az EU vidékfejlesztési rendeletének és gyakorlatának megfelelően kapcsolja össze, és ennek tartós megalapozására hozzon átfogó vidékfejlesztési törvényt;
 - gyorsított ütemben alakítsa ki a vidékfejlesztési intézkedések lebonyolításához, az európai források maximális lehívásához szükséges intézményrendszert (Integrált Igazgatási és Ellenőrzési Rendszert: IIER-t), valamint e nagyléptékű stratégiaváltáshoz elengedhetetlenül szükséges - a gazdákat mindenben kiszolgáló - szellemi és fizikai infrastruktúrát, tanácsadó, bemutató, képző, szolgáltató hálózatokat;
 - biztosítsa az EU-források megszerzéséhez szükséges növekvő költségvetési önrészt, soron kívül csoportosítson át további forrásokat az agrár-környezetgazdálkodási rendszerek támogatásának kiterjesztésére;
 - azonnal fogjon hozzá a gazdák tájékoztatását, felkészítését, képzését jelentő feladatához, haladéktalanul vegye fel a kapcsolatot azokkal a szakmai és tudományos, oktatási műhelyekkel, valamint a média azon részével, amely segítheti e feladata végrehajtásában, teremtse meg ennek hazai költségvetési, pénzügyi fedezetét.
- A gazdákat biztosítjuk arról, hogy az EU-ban nemcsak a nagybirtoknak, hanem a kis- és középméretű családi gazdaságoknak is van jövője, tehát*
- ragaszkodjanak a földjük tulajdonához, hiszen a termőföld több mint termelőeszköz, és vége van egy közösségnek, ha a földjét elveszíti;

- a föld ára várhatóan jelentősen emelkedni fog, és a vidékfejlesztési földalapú támogatások is ehhez és nem a megtermelt mennyiségekhez (kvótákhoz) fognak egyre inkább kötődni;
- legyenek nyitottak az önkéntes társulásokra, kihasználva a kistérségi szintű együttműködések és az azok segítésére rendelkezésre álló támogatások lehetőségeit, mert csak így tudnak megmaradni a piaci versenyben;
- tájékozódjanak, tanuljanak, keressék a partnereket;
- keressék, ismerjék meg azokat a minden agrárágazatra nyitott gazdálkodási rendszereket, amelyekhez már eddig is lehetett pályázni a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programban (NAKP-ban), továbbra is pályázhatók lesznek a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv agrár-környezetgazdálkodási intézkedései között, és fontolják meg e gazdálkodási rendszerekhez való csatlakozást.

A történelmi egyházaktól, a környezet- és természetvédő, valamint agrárszakmai *civil szervezetektől*, pártoktól és érdekképviselőktől, a nem kormányzati szféra szerveződéseitől azt kell kérnünk, hogy

- segítsék annak tudatosítását a magyar társadalomban, hogy a mezőgazdaság a termelés mellett rendkívül fontos környezeti és foglalkoztatási, szociális szolgáltatásokat is nyújt az egész társadalom számára, és ezért méltó a közpénzekből nyújtott kifizetésekre;
- segítsenek meggyőzni a magyar társadalmat arról, hogy fogyasszon magyar élelmiszereket, magyar mezőgazdasági termékeket és árukat;
- segítsék a természetvédelem céljainak és az általa felkínált lehetőségeknek a megértését az agrárium szereplőinek körében;
- működési helyükön segítsenek az NAKP-ra, valamint az NVT-re és AVOP-ra vonatkozó információkat eljuttatni a gazdatársadalomhoz;
- keressék az agrár-környezetgazdálkodási szakmai és tudományos műhelyek, szakemberek, FVM-hivatalok, falugazdászok, helyi önkormányzatok és más civilek partnerségét, és mozgósítsák a társadalmat e nagyléptékű stratégiaváltás sikeres végrehajtására.

A tudomány és felsőoktatás műhelyeiben tevékenykedő *szakértelmiségtől*, agrárszakmai, szakmapolitikai kutató és oktató műhelyektől joggal elvárhatjuk, hogy

- saját eddigi oktatási, kutatási, fejlesztési tevékenységük kritikai újraértékelésével, önvizsgálattal;
- a többfunkciós mezőgazdaság szempontjainak megfelelő, saját tradícióinkból táplálkozó és tájaink eltérő adottságaihoz illeszkedő gazdálkodási rendszerek kidolgozásával;
- a szakmai, szakmapolitikai és politikai döntéshozó és végrehajtó elit tájékoztatásával, meggyőzésével e stratégiaváltás és rendszerei gyors ütemű elterjesztése szükségességéről, társadalmi hasznáról és elkerülhetetlenségéről;
- a vidék társadalma, a földön és a földből élők felé fordulva a gazdák felkészítésével segítsék e nagy léptékű stratégiaváltás, minőségi rendszerváltás sikeres végrehajtását.

Végezetül, de egyáltalán nem utolsó sorban mindezek közhírré tételét várhatjuk attól *a médiától*, amely

- felelősséget érez a vidék és a vidéki emberek sorsa, a természet és a táj megőrzése iránt, és amely

- megérti, hogy „*város és vidék közös sorson osztozik*”⁸, ezért segíteni akar a vidék minőségi fejlesztésében és egy új társadalmi szerződés létrehozásában.

E feladatok végrehajtásának haladéktalan megkezdése segíthet abban, hogy a vidéki társadalmát érintő folyamatok ne vegyenek katasztrofális irányt. Az idő most már tényleg rendkívül kevés, és ha a vázolt feladatok terén nem történnek gyors lépések, akkor több százezer család kerülhet végveszélybe. Ennek történelmi felelősségét nincs mód másra áthárítani, és káros következményeit az egész társadalom fogja hosszú időszakon keresztül viselni!

Nádasdladány, 2004. június 19.

A konferencia résztvevői és szervezőbizottsága nevében:

Dr. Ángyán József s. k.

Szent István Egyetem Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet

Nádasdy Ferenc s. k.

Nádasdy Alapítvány

Dr. Tanka Endre s. k.

Nemzeti Birtokpolitikai Tanács

⁸ Vidéki Térségek Európai Kartája (1996)

The English summaries of all presentations

Agri-environmental management and rural development in the European Union and Hungary

Prof. Dr. József Ángyán, Director, Szent István University, Institute of Environmental and Landscape Management, Gödöllő

Summary

In his introduction the author calls attention to the complex function of agriculture, which, beyond producing food and raw materials, has always extended to the maintenance of the land, the biological domain, soil, waters, the environment, it has offered jobs and livelihood to rural people and communities. The understanding of agriculture in its complexity has led to the reform of the common agricultural and rural policy in the EU.

Hungary's accession to the EU required several preliminary measures, including the introduction of the National Agri-environmental Programme, and currently the National Plan for Rural Development as well as the Operative Programme of Agricultural and Rural Development as part of the National Development Plan are under advanced stages of preparation.

The author warns that changes and the opportunities they offer to farmers can be utilised only if those concerned rapidly get acquainted with the forms of support available in the EU, and acquire a solid knowledge of the system functioning in the Union, as the domestic systems of subsidies would be practically replaced by the Common Agricultural Policy. The paper aims at helping those interested in surveying the CAP and its relevance to Hungary.

First the author outlines the process of the development and changes of the CAP. Next a reform process was launched in 1992. In the historical perspective at first *direct payments* were introduced to promote quantitative agricultural production, subsidizing products by the ton. When surpluses accumulated the new device introduced was the so-called *intervention procurement*, offering the sale of agricultural produce to the Community at guaranteed prices fixed in advance. The next step was the introduction of *export subsidies* given to traders to help them sell Community surpluses on external markets. The triple form of assistance proved to be a vicious circle; in addition it resulted in the serious erosion of the rural natural, as well as social environment.

The reform efforts of the EU led to the drawing up of a multifunctional European model, in which subsidies related to production would be reduced and gradually transferred to payments allocated to the development of the agricultural environment in rural regions. A recent resolution, passed in 2003, pressed for speeding up the reform process, linking subsidies to the system of farming, to its quality, safety, and to its environmental and social output. Subsidies are being shifted from those granted to Pillar 1 to Pillar 2, from production to rural development. This is called 'modulation'. The other element of reform is 'degression', meaning the reduction of subsidies granted to farms larger than 20 ha on average.

To summarise the subsidies for the two Pillars, the author describes the three forms of the production-related Pillar 1, such as: direct payments, state procurement by intervention, and export subsidies. Subsidies for rural development of Pillar 2 include the following four forms of

payment representing the most significant source of income to farmers: normative support based on land and related to the systems of farming as supported by the agri-environmental management programmes; normative, land-based support granted to less favourable areas; simplified normative support to semi-subsistence farms; support given to the establishment of producers' groups. It is noted that the majority of the forms of support would be available to Hungarian farmers through the National Plan for Rural Development and the Operative Programme for Agricultural and Rural Development.

The author describes the pre-accession programmes that were available to Hungarian farmers. One of the major programmes was the SAPARD (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development) Plan, and the other was the National Agri-environmental Programme. After accession to the EU, Hungary has become eligible for subsidies granted in the framework of Pillars 1 and 2. The latter one is available within the National Plan for Rural Development and the Operative Programme for Agricultural and Rural Development, which has defined four priority areas. Similarly, the National Plan for Rural Development has specified eight areas where subsidies are available. The most important one of the eight topics is agri-environmental management, described by the author in detail.

Throughout the paper the author urges all concerned, including farmers, experts, university staff, and administrators that it is urgent to learn all the possibilities, to get involved in the necessary structural transformations in order to save hundreds of thousands of families presently living off agriculture, to save the culture of rural communities, the job opportunities agriculture can offer, and also the environment. He also points out that the newly available subsidies should be utilised for preventing the concentration of land ownership and to preserve the autonomous small and medium-sized farms, yet to promote their co-operation in various fields. He also calls attention to the belated nature of meaningful preparations in agriculture and the related areas for EU-membership, and warns that little time is left for catching up and preventing irreversible and damaging processes.

**Land is not only an issue of agriculture, but the basis of the strategy
of protecting the nation**

Prof. Dr Endre Tanka, Károli Gáspár Protestant University

Summary

The author discusses the need for retrieving self-determination over land constituting the territory of the state. It is a question why the issue of land has become one of destiny now, when Hungary has become a member of the EU. According to estimates of the World Bank, the population of Hungary would be around 6 or 7 million by 2040 at the most, and the arable land available would be capable of supporting just as many people. It is incredible, since in the year 2004 the agricultural potential of the country was capable of supporting 30 million people. Having this fact in mind the problem has to be sought in land ownership, in the size of farms and the set of institutions. Due to the limited time available to the presenter only some basic facts should be mentioned. The first one is the fact that we have acceded to the EU with a system of large estates, representing a historically blind alley, for the model of family farming could not be widely established. The Union and its institutions want Eastern Europe to produce raw and basic materials on large estates, with cheap labour, and the profit would be produced by and for the owners of capital. This relationship means subordination and exploitation.

The system of large estates destroys villages and the countryside, eliminates employment and precludes the development of a knowledge and enterprise-based society.

One of the basic conditions of Union membership was for Hungary to give up its territorial self-determination. Though it is not stated by the accession treaty, the fact remains that the new Constitution of the Union rules the supremacy of community law over the law of Member States. Community law regarding land is included in Article 56 of the Treaty of Rome; it is one of the four freedoms, qualifying land as an asset, as capital. Since that Article speaks about the free flow of capital, free trade in land cannot be restricted in any way either. There is a double standard applied for the new entrants because one of the four freedoms, the free movement of labour is not granted to them for the time being. Accession could have been achieved differently, on the basis of Article 295 of the Treaty of Rome, as it was done by Malta. This Article states that the Treaty does not affect the ownership relations existing in the Member States.

When considering the issue of the land it should be remembered that Hungary is a target country of migration, and some core countries of Europe contemplate transferring some of their population originating from former colonies to Eastern Europe.

Currently the land is owned by those who can purchase it. This neo-liberal policy of land ownership must not be continued, the country should retrieve its right to dispose over its territory. The land issue cannot be subordinated to party political aims, but should become the public issue of national self-defence.

The second area is the handling of common agricultural policy (CAP) within the EU set of institutions, elaborated for the coming decade. It is mostly the demands of global capital that are asserted within that institutional system. Some elements of the system are: the Constitution of the EU, the obligatory opening up of the land market, a discriminatory system of agricultural subsidies, for the new entrants will never achieve the same level of subsidies that is granted to the EU-15. In addition the new entrants are not even allowed to supplement EU subsidies from their own resources. This regulation excludes the competition of East European agriculture. Another important element is the dictatorial order of quotas, paralysing production capacity, thwarting exports and eliminating even the level of production for domestic consumption. Further on, foreign landowners can even purchase quotas.

Act XXXVI of 2004 goes beyond the accession treaty in that it qualifies individual firms as private individuals for purposes of acquiring land ownership, whereas community law ensures this right only for private individuals. In addition the new Hungarian Act does not abolish the land lease privileges of big economic units despite the fact that community law does not allow any.

There are institutional solutions for national self-defence, only the commitment of the political decision-makers is needed to it. A major step would be to limit the size of agricultural production units, minimum and maximum sizes should be determined, but currently only the emergence of monopoly positions is hindered.

As far as organic agriculture is concerned, Union regulation is advantageous as well as disadvantageous. Since subsidies are set for the area of land cultivated, certain products where the cost per hectare is high, practically receive no subsidy. As a result some specific Hungarian products are doomed. On the other hand, GMO-s and hormone-treated animal husbandry are to be introduced in Eastern Europe, unless vigorous organised national forces resist it.

The ultimate message of the presentation is that whoever owns the land owns the country, and land should be kept in the hands of Hungarians.

Agricultural and environmental economy: the agriculture of the future - the future of agriculture

*Ferenc Tar, Head of the Division of Agricultural and Environmental Economy, Ministry of
Agriculture and Rural Development*

Summary

The accession of Hungary to the EU requires the reform of domestic agricultural policy, the development of new directions and priorities, and new systems of subsidy. It is of key importance what kind of development strategy would be implemented that would maximise the utilisation of the resources offered by EU subsidies.

The new strategy has to simultaneously serve the aims of production, of the society and environment, and it has to give individual responses to problems and challenges. Therefore a system of economic regulations, incentive support and complex development has to be elaborated that would ensure equal opportunities for cultivators in investment and technological development, and would appreciate the ecological, social and regional achievements of agriculture as well.

A new policy, promoting the production of quality and marketable food products, raw materials and renewable energy resources should be targeted. Such a multifunctional agriculture would be capable of performing the tasks of production, consumption, of the society, and, by linking cultivation to rural development it would be able to follow the developmental trends of Europe and of the world. The aim is to establish a sustainable agriculture. A new model of agriculture, adjusted to the European trends is required. Such a model has several characteristic features.

One of the decisive basic principles of the Hungarian model of sustainable agriculture is to safeguard the long-term protection of natural resources. Producers should apply environment-friendly procedures that would observe the increasingly strict international environmental regulations for agriculture. Those aims focus on three main areas, namely on the protection of natural resources, quality control and food safety of agricultural products, and on alternative forms of income generation and on the creation of jobs. An environment-friendly cultivation would offer opportunities for the complex development of rural areas. It would allow for high-quality products, for the improvement of the quality of life in the countryside, for the protection of our natural values, further on for a stable and balanced use of the land, and for rural tourism.

When surveying the tasks it is worth distinguishing between two periods. The first one is between 2004 and 2006. The first phase of agricultural and environmental strategy is defined by the National Plan for Rural Development. Fitting environmental planning into the daily practice of cultivation is of great importance in the Plan. Priority is accorded to the use of renewable resources too, among another 13 specified areas, defined in sub-programmes.

The second period is between 2007 and 2013, when a system of programmes, based on agro-ecological units, should be introduced. The essence of the system is that specific regional programmes have to be elaborated for each more or less homogenous agro-ecological region. Several forms of support will be available for the environment-friendly methods of fruit production as well.

An Information System for Agriculture and Environmental Economy would be launched soon; it would ensure the long-term professional background for environment-friendly production.

The role of food safety in the struggle against some types of zoonosis

Dr. Attila Nagy, Veterinarian, Scientific Adviser

Summary

The most topical task of our days is the development of the conditions of food safety. The concept itself has been repeatedly defined. The Rome Declaration of the FAO/WHO of 1992 pointed out that it was a basic human right to have access to safe nutrition. The zoonotic pathogens spread by various ways, but most often through the mouth, by food and drink. Hence the methods of the prevention of infectious diseases and classical food hygiene should be operated in coordination. In addition to domestic sources of infection, globalisation has opened up new channels; hence better international co-operation is needed.

The basic materials of food can be infected directly by plants or animal species used, or from the environment, while the products are processed, shipped, stored, and prepared for food. The employees in food industry may be infected and may infect the products in their turn.

In the next part of the paper the author discusses the most commonly occurring zoonosis infections mediated by food, drinks and additives. He dwells on 13 mayor groups of such infections in some length.

In the final part of his paper the author lists those institutions that are expected to co-operate in the prevention of infections. He describes the newly established Hungarian Office for Food Safety, its functions, and the relevant regulations. Finally, he identifies the shortcomings of the new rules and regulations that have been introduced in the wake of Hungary's accession to the EU.

Economic and farm planning questions of organic farming

László Podmaniczky - Katalin Balázs- Ferenc Szakál - József Ángyán, Institute of Environmental and Landscape Management, Szent István University

Summary

Alternative farming systems, including organic farming, can be competitive also among conventional (generally accepted) economic circumstances. These systems, however, have outputs that are difficult to evaluate with the tools of conventional economics if at all. For this reason, they would be properly evaluated if they were placed in an economic situation with an adapted scale of values.

The concept of organic farming was born from the need to harmonise agriculture with the specific features of natural resources and with the requirements of maintenance of and possible least disturbance caused to ecological systems. From the point of economics, the need can be formulated that the role of organic farming is to stop or at least minimise the negative externalities caused by farming and rather to shift the whole concept of farming towards generating positive externalities.

The first part of the paper introduces the role of externalities, next an integrated method of farm planning is presented that can help farmers with creating and operating farms that are sustainable from both an economic and environmental point.

The principle of the integrated farm planning method is that it harmonises business objectives and environmental management. It gives an opportunity for the farmer to examine the

production matrix and the environment in depth the result of which is that a scenario that is optimal from both economic and environmental points can be chosen.

In the preparation of an integrated farm plan, the most important factor is the process during which the farmer can determine his objectives and tasks in the farm. The process contains the following main modules:

- Surveying the environmental features of the farm, exploring problems and evaluating opportunities,
- Business evaluation of the farm, exploring more stable income sources and activities, creating the most suitable production structure,
- Preparing a farm plan that is the guideline for reaching the stated objectives in the future,
- Preparation of an action plan listing the works to be completed,
- A regular review of the progress made towards fulfilling the objectives.

A planning practice that is integrating environmental and agronomic aspects can result in an economically and ecologically more sustainable farming than at present. Beyond the short-term benefits of this integrated thinking, it is rather the long-term benefits that will emerge after two-three human generations that must be considered more important.

Our traditional animal species as the bases of organic husbandry

János Seregi - István Holló - Gabriella Holló, Institute of Diagnostic Imaging and Radiation Oncology, Kaposvár

Summary

The paper states that Hungarian animal husbandry is in a rather adverse state at present. The authors describe the situation of animal husbandry in general and discuss its organic variant and some of its issues at some length. There is a drastic fall of the population of the three main species, whereas development has various opportunities, and its complex version would involve the co-operation of large, medium and small units. Quantitative growth is simple, but it is limited by income restricting consumption. Qualitative growth is also possible; its ideal version is organic animal husbandry, to be pursued best on the basis of indigenous species. The traditional species are well known. The paper particularly refers to four species, such as: Hungarian grey cattle, Hungarian buffalo, Mangalitsa hog, and Hungarian Racka sheep.

Animal welfare is an important aspect of organic breeding, but its basis is pasturing. The production of goods based on animal husbandry would require the existence of active population. Cattle are the most decisive species. The protection of origin is necessary at any further step. Different marking systems are in use, but the safest tool is the analysis of the DNA, yielding a high degree of security. Integration is another alternative. In addition to cattle and pigs, poultry is also very important. The supply of fodder should be based on organic production too. Quality raw material is one of the first elements of the expected results. Employment opportunities also constitute some important results. In keeping with the Austrian example the pastures should be protected in a complex manner, including trees and the herding and watering of cattle should be arranged with a view to protecting the environment.

The market is a decisive factor of production. Marketing is required and a market of demand should be created. Spectacular gastronomy and conference tourism should be utilised for the popularisation of special Hungarian organic animal and vegetal products so that the land we rent from our grandchildren may be protected by organic utilisation.

The situation and perspectives of organic production in Hungary

Péter Roszík Acting Manager, Biokontroll Hungária Kht.

Summary

The author clarifies the use of various Hungarian terms that are supposed to indicate organic agricultural products. The definition given by him extends over agricultural basic materials, food items made of them, and fodder produced in keeping with specific regulations and within a system of control. The correct epithet to be used for such goods is 'organic', though 'bio' is also in use.

After accession to the EU, the legal norms of the EU, pertaining to organic goods, have also entered into force. However, it should be understood that identical regulations have been in force for more than a decade in Hungary prior to accession. In 1995 Hungary was included in the list of the so-called "third countries", at that time containing only five countries of the world. It is the Biokontroll Hungária Kht. that has been on that list since 2000.

An important requirement is that no GMOs can be used in the framework of organic agricultural production. For plant production some of the regulations are as follows:

- (1) The area to be brought under such cultivation should be managed in accordance with the requirements of organic farming for a conversion period of three years to let it be relieved of the accumulated harmful materials, if any.
- (2) Propagating materials should be of organic origin.
- (3) Crop rotation should be observed in the arable lands.
- (4) In the economy of nutrients mineral fertilizers, bacterium fertilizers, micro-element fertilizers and bio-dynamic preparations can also be used in addition to manure (of extensive animal husbandry) and compost.
- (5) The quantity of N issued by manure cannot exceed 170 kg/year.
- (6) Prevention is the most important element of plant protection.
- (7) A farm may convert a given part of its area only to organic production.
- (8) Isolation from the conventionally produced plants should be ensured.

Collected plants may also carry the 'organic' mark.

Further on, the paper contains the rules of organic production for mushrooms and for animal husbandry as well as for fodder, veterinary practice and animal welfare. It also deals with organic apiculture.

Next the author describes the rules of organic processing.

A chapter is devoted to organic products as seen by the consumers, who consider these goods healthy, safe, environment-friendly, animal-friendly, curing, not having hidden expenses, and tasty.

Finally, the author describes the procedures of inspection and certification.

In conclusion the paper summarises the current position of organic production in the world and in the EU.

Organic animal husbandry and the quality of food

Dr Géza Márai, Department of Organic Agriculture, Szent István University

Summary

At first the author discusses the issues of authenticity, a basic criterion for the production, sale and consumption of organic food products. With accession to the EU the strict Hungarian system of control had to be adjusted to the more lenient regulations of the Community, allowing checks only if problems arose in relation to imported goods. On the other hand, some new systems were forcefully introduced (HACCP) that are not obligatory even in the EU.

Further on, the paper focuses on the organic production of animal products. Though there have been major disadvantages in the area, several products have been already certified as organic ones. The author mentions egg production and chicken meat by way of example, and particularly calls attention to the success of canned baby food containing beef produced organically.

When discussing the quality of organic meat products, the author concentrates on pork. In addition to the lack of toxic materials there is less water in that meat as well as in all organic products. Further on, the almost forgotten qualities of taste, colour, etc. also return.

Next the author dwelt on the degree of processing and on the sale of organic products. He noted that an entire new branch of food processing industry has to be established for the purpose. As far as the sale of organic goods is concerned, the shops should provide a whole range of goods in order to prevent the consumer from going from one shop to another to collect the needs of a household. The development of the network of domestic shops is promising, and the variety on offer is growing. However, information is still inadequate. The author stresses the importance of consumer information. The government has the responsibility for safeguarding all health-related conditions of supply. He quotes several West European examples of government programmes promoting the exclusive use of organic food products in catering for children in kindergartens and schools. He also mentions the case of the E-numbers and the lack of relevant information. State interference is needed in this area too. He also calls attention to the individual's responsibility concerning healthy nutrition.

Finally, the author discusses the dangers of GMO-s that may ultimately destroy organic production and Hungarian opportunities in the international markets.

The 'biokultúra' federation

Gábor Czeller President, Biokultúra Association

Summary

The author is President of the 'Biokultúra' Federation. The history of organic agriculture goes back to two decades in Hungary. Its first organisation, the 'Biokultúra' Association was founded in 1987. At that time nobody thought that controlled organic production would cover more than 100,000 ha by the end of 2003. Organic cultivation has become the livelihood of many in Hungary; hence a new demand has emerged for the establishment of an organisation that would efficiently represent the entire organic cultivation of the country at domestic forums as well as at the EU.

On 11 November 2003 7 regional and 4 professional associations founded the 'Biokultúra' Federation. The 7 regional associations cover the entire area of the country and have been dynamically extending their activities over education, counselling, organising events and popularising organic products.

The trade, market situation and prospects of organic products

Ferenc Frühwald, Vice-President, Organic Retailers' Association

Summary

As a founder of Biokultúra 21 years ago, Ferenc Frühwald gives an account of the past and present of organic products in Hungary. There has been a growing interest in organic products among consumers and producers alike, the latter ones are particularly attracted by hopes to gain extra profit. When the Biokultúra Club, a civic organisation was established, the founders saw and still see organic production as the only sustainable path for agriculture. Initially Hungarians were commissioned by foreign entrepreneurs to produce mostly organic primary and basic materials. It was also the beginning of trade in organic products.

By now the profitability of organic production has significantly dropped due to the growing number of cultivators engaged in the branch. Today 1200 farmers produce organic goods on a total area of 130 thousand hectares.

The international opportunities for Hungarian products have been continuously narrowing, even after Hungary's accession to the EU. Even if there is the free movement of goods as one of the basic principles of the EU, local interests and methods effectively accord priority to local products. In addition, there are some Eastern countries outside the EU that have been vigorously developing organic production and as third countries penetrate the single market of the Community. Yet there are possibilities, for Hungary had been the first among the countries of our region that established all the necessary organisations, structures, and control. It is only the Czech Republic that is apparently capable of catching up to us in the East-Central European region. Good quality Hungarian products and special ones would continue to find a market in the EU. Organic meat products should also be developed and added to our offer of vegetal and processed goods.

Despite the large-scale publicity of organic products in the media, the domestic consumer does not fully understand what the word 'organic' means. Information should focus on the simple fact that an organic product is produced without chemicals such as fertilizers and pesticides. In addition, a full range of organic products should be kept in special shops. There has been much progress in this area, but there is still a lot to be done. Growing domestic demand should be satisfied by domestic production as well as imports. A series of products should be developed that could be competitive in the European market as well. The domestic demand is satisfied by various forms of trade. The weekly organic markets are popular. The large shopping malls also develop their organic offer. The plazas and hypermarkets should be particularly well supplied as lots of people regularly do their shopping there. Wholesale trade should be developed for the purpose and consumer habits should also change.

The issue of pricing is important for producer and consumer alike. A 30 to 50% higher price for organic products compared to conventional ones is acceptable, but currently large differences characterise the market prices.

A well-functioning case study

Ms S. Ács, Managing Director of the Kishantos Rural Development Centre

Summary

The author described the institution consisting of an adult education centre and of a 452 ha model farm. The presenter is an agricultural engineer who used to be responsible for plant protection and fertilizing in a large, 4500 ha state farm. For a long time she was convinced, together with all of her colleagues, that no plant production was possible without fertilizers and pesticides. Later on she also graduated as an engineer specialising in environmental protection and that training resulted in a total change of her outlook. She also recognised the responsibility of intellectuals living in the country for the destiny of their community, for they possess the necessary information, whereas many of them care only for their individual opportunities. She, on the other hand, recognised some tragic developments in the rural areas and has been trying to find practical remedies.

With a group of experts she transformed 300 ha for organic cultivation in 1992. Before giving a brief introduction to the planning process, the presenter summarised a scientific concept of the functioning of the global ecosystem. It is the result of the joint findings of ecology and systems theory. The scientific model presents Nature as a system of materials and energy where the elements of the system are built of the material of the Planet Earth, and energy derives from the radiating energy of the Sun, transformed by plants into chemical energy. Information regulating the operation of the system is stored in the genes. This is why any genetic modification is dangerous, for the genetic code does not only regulate the functioning of individual living organisms, but also the entire big system.

The circulation of materials ensures the continuity of the system. Had there been no such circulation there would be materials sufficient only for forty years on the Earth. By now the circulation of every element is known, but it is an extremely complex system of different mechanisms. The author mentioned the model built by the Meadows Group (US) in 1972 and repeated twenty years later, suggesting that the industrialised human system faces total collapse between 2030 and 2050. The advantages of industrialisation have been enjoyed by all of us but the process has been accompanied by two dangerous processes, namely by the decrease of raw materials and energy resources and by pollution.

In the final part of her presentation, the author described the complex process of planning that preceded the setting up of the model farm. German expertise and financial assistance, and American software, the so-called geographic information system were used. Digital surface maps of the area were prepared, giving exact information on various qualities of the land. Hungarian experts brought together considerations of the environment as well as of the economy in the consolidated plan. Today the model farm extends over 452 ha, while the operational plan is still being refined, though cultivation has been in progress since 1998. In conclusion she reported on the crops produced and on the shortcomings and difficulties, pointing towards dangers of privatisation. The model farm is open to all who are interested in its operation.

Impresszum

**Ökológiai gazdálkodás és a jövő
Nádasdy Akadémia Szimpóziumok 2004-ben
A Nádasdy Alapítvány rendezvényei**

1. kötet

A tanulmányokban megfogalmazottak a szerzők álláspontját képviselik.

Felelős kiadó: Nádasdy Ferenc, Nádasdy Alapítvány

Szerkesztette: Gáthy Vera

Elektronikus szerkesztés: Szép Ágnes

Korrektúra: Nagy Tiborné

A nyomtatott kiadványt tervezte és fényképezte: Nagy András

Tipográfia: AND Grafikai Stúdió-Walkó Gergely

Nyomdai munkák: Palatia Nyomda és Kiadó Kft.

ISBN: 963 217 397 X

Budapest, 2004.

A szimpózium támogatói:

Konrad Adenauer Stiftung

Bausystem építőipari Kft.

Műemlékek Állami Gondnoksága

Palatia Nyomda és Kiadó Kft.

Wellcom Stúdió

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Nádasdy Alapítvány

Vércse u. 31.

H-1124 Budapest,

Hungary

Tel/Fax: 36-1-319-7463

E-mail: nadasdy@nadasdy.org

Internet: www.nadasdy.org

Nádasdy Foundation

1645 Russel Road, Suite 2

Ottawa, Ontario

Canada K1G 4G5

Tel/Fax: (613) 247-2732

E-mail: nadasdy@cyberus.ca

Nádasdy Foundation

2516 Tanglewood Drive

Sarasota, Fl 34239, USA

Tel: 941-925-7428

E-mail: paulszabol@aol.com